De aansluiting tussen de beroepsopleiding en beroepspraktijk van apothekersassistenten

Frank Peters
Tessa Petrusa
Ben Hövels

In opdracht van de Stichting Bedrijfsfonds Apotheken

Nijmegen, 5 januari 2009

Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt

© 2009 Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1 Inleiding 1
1.1 Inleiding 1
1.2 Probleemstelling 1
1.3 De aanpak van het onderzoek 4
1.4 De opbouw van dit rapport 5

2 Casussen en respons 7
2.1 Casussen vraaggesprekken 7
2.2 Casussen schriftelijk enquête 8
2.3 Respons 9

3 Resultaten vraaggesprekken 11
3.1 Stagiaires 11
3.2 Stageplaatsen 13
3.3 Begeleiding van stagiaires 16
3.4 Kennis en vaardigheden van apothekersassistenten 20
3.5 De opleiding 22
3.6 Ervaringen met competentiegericht onderwijs 25
3.7 Contacten tussen actoren 26
3.8 Overalloordeel over de aansluiting 28
3.9 Tussenstand 29

4 Resultaten e-mail enquête 33
4.1 Stagiaires 33
4.2 Stageplaatsen 34
4.3 Begeleiding van stagiaires 36
4.4 Kennis en vaardigheden van apothekersassistenten 39
4.5 De opleiding 40
4.6 Ervaringen met competentiegericht onderwijs 41
4.7 Contacten tussen actoren 43
4.8 Overalloordeel over de aansluiting 46

5 Samenvatting, conclusies en aanbevelingen 47

Bijlage 1: Informanten eerste tranche 59
Bijlage 2: Informanten tweede tranche 61
Bijlage 3: Bpv-coördinatoren over (de kritiek op) de opleiding 63
Bijlage 4: Resultaten vragenlijsten 65
Vragenlijst apothekers 67
Vragenlijst praktijkopleider 75
Vragenlijst bpv-coördinator 79
Vragenlijst stagiaire 85

1 Inleiding

1.1 Inleiding

In dit rapport beschrijven we de resultaten van een onderzoek naar de aansluiting tussen de beroepopleiding en beroepspraktijk van apothekersassistenten. Het onderzoek is in opdracht van de Stichting Bedrijfsfonds Apotheken (SBA) uitgevoerd door het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt (KBA). Aanleiding voor de vraag van de SBA is dat veel apothekers niet tevreden zijn over de aansluiting tussen opleiding en werkveld. De vraag is dan natuurlijk waarom dat zo is en hoe de aansluiting kan worden verbeterd. Deze vraag stond centraal in het onderzoek en zullen we in dit rapport beantwoorden. Voordat we dat doen, gaan we in op de probleemstelling van het onderzoek en de achtergronden daarvan, ook om een aantal begrippen te introduceren die we in het rapport regelmatig zullen gebruiken.

1.2 Probleemstelling

Achtergronden

Tegen de achtergrond van ontwikkelingen in de apotheekbranche wordt voortdurend gewerkt aan een betere aansluiting tussen opleidingen en eisen die in de beroepspraktijk aan apothekersassistenten worden gesteld. Zo zijn de afgelopen jaren ook door de SBA diverse activiteiten op dit gebied ondernomen, zoals het in opdracht van sociale partners opstellen van een (nieuw) *beroepscompetentieprofiel* (BCP)[1]. Het BCP beschrijft kerntaken, kernopgaven en beroepscompetenties, waarin is vastgelegd welke eisen er vanuit de beroepspraktijk en ontwikkelingen in de branche worden gesteld aan de competenties van een (volleerd) apothekersassistent.

Het BCP vormt de basis voor het *Kwalificatiedossier (KD)*, waarin door het betrokken kenniscentrum (Calibris) is vastgelegd - namens sociale partners en onderwijsveld gezamenlijk - welke competenties aan het eind van de opleiding van de (aankomend) apothekersassistent verwacht worden. Er vindt met andere woorden een vertaalslag plaats van BCP naar KD. Om erkende diploma's te kunnen afleveren zijn roc's en ook particuliere opleidingsinstituten gehouden de inhoud van curricula en examinering te baseren op het KD.

Zowel het BCP als het KD bevatten inhoudelijke richtlijnen op landelijk niveau*:* het BCP representeert het volleerd vakmanschap van de apothekersassistent, het KD het aankomend vakmanschap. Opleidingsinstellingen beschikken over twintig procent eigen ruimte om de inhoud van hun curriculum in te vullen al naar gelang de regionale behoefte. Wat de vormgeving van het opleidingsproces zelf betreft, zijn ze geheel autonoom. Wel zijn er wettelijke eisen gesteld

1 Kempers, Hanneke, Judith van de Haterd, Ilse Kamphuis, Mieke Bouhof en Esmiralda Tromp (2004). *Beroepsprofiel Apothekersassistent.* Nieuwegein: SBA.

aan de omvang van de beroepspraktijkvorming (bpv)[2], variërend voor de beroepsopleidende leerweg (bol: leren en stage) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl: leren en werken).

Opleidingen voor apothekersassistenten zijn - evenals alle mbo-opleidingen - aan grote veranderingen onderhevig, vooral door de introductie van competentiegericht opleiden (cgo). Het merendeel van de opleidingsinstellingen bevindt zich momenteel midden in het implementatieproces van het cgo. Dit is in de ene opleidingsinstelling en/of opleiding inmiddels verder gevorderd dan in de andere. De Monitor Opleiding Apothekersassistent - die jaarlijks in opdracht van de SBA wordt uitgevoerd - laat zien dat opleidingsinstellingen anno 2007 nog druk doende zijn om cgo in te voeren. Onduidelijk is in hoeverre zij daarbij gebruikmaken van het (nieuwe) BCP en het KD.

Probleemstelling

Uit de praktijk komen signalen dat het geen eenvoudige opgave is om de aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk te optimaliseren. Zo laat de Arbeidsmarktmonitor Apotheekbranche zien dat veel apotheken niet tevreden zijn over de aansluiting. Hoewel men in de meeste apotheken tevreden is over de contacten met de roc's, wordt in bijna een vijfde van de apotheken de aansluiting tussen opleiding en werkveld als slecht beoordeeld. Factoren die daarbij een rol lijken te spelen zijn kwaliteitsverschillen tussen opleidingen en het belang dat apotheken hechten aan verschillende vaardigheden.

Vraag van de SBA is hoe de aansluiting tussen beroepsopleiding en beroepspraktijk kan worden verbeterd. Het betreft hier in de kern een beleidsvraag die op grond van het onderzoek moet worden beantwoord. De bevindingen van het onderzoek zullen de bouwstenen dienen te leveren voor gerichte beleidsaanbevelingen.

Verondersteld zou kunnen worden dat een goed en geactualiseerd BCP, een adequate vertaalslag van BCP naar KD en een valide omzetting daarvan in opleidingen voldoende garantie bieden voor een optimale aansluiting tussen opleidingen en beroepspraktijk. Dit lijkt echter niet het geval te zijn, in elk geval niet voor een substantieel deel van de apotheekbranche. In principe kan dit natuurlijk liggen aan de kwaliteit van het BCP en/of van de vertaalslag naar het KD Vooralsnog zijn wij daar niet van uitgegaan, maar het waren wel aandachtspunten in het onderzoek. Het onderzoek is wel gefocust op de wijze waarop daaraan concreet invulling wordt gegeven door betrokkenen in de regio, dat wil zeggen op lokaal niveau. BCP's en ook KD's zijn immers op landelijk niveau geformuleerd, met andere woorden: tot op zekere hoogte geabstraheerd van de diversiteit in het werkveld zelf. Bovendien kan de wijze waarop aan het opleidings- i.c. aansluitingsproces vorm en inhoud gegeven wordt in de praktijk sterk variëren. Door het onderzoek daarop te richten, verwachtten we indicaties te krijgen voor structurele knelpunten in de aansluiting, maar ook over de verschillende fasen waarin de implementatie van het KD via competentiegericht opleiden zich momenteel bevindt en problemen die daarbij worden ervaren.

2 In dit rapport duiden we *beroepspraktijkvorming* ook wel aan met *stage*, de term die daarvoor in het werkveld meer wordt gebruikt.

Centrale vraagstelling voor onderzoek

Voor een gefundeerd antwoord op de centrale beleidsvraag en een daarbij passende onderzoeksopzet is verduidelijking en diepgang van belang. Vraagstellingen voor onderzoek dienen daarom zo scherp mogelijk geformuleerd te worden. Wij hanteren daarbij als vertrekpunt dat de aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk in essentie bepaald wordt in de 'driehoek' van meest direct betrokken actoren: de apotheek, de opleiding en de lerende en/of werknemer. In deze driehoek komt niet alleen (de invulling van) het aansluitingsproces in de praktijk tot uitdrukking. Ook komen daarin de diversiteit in dat proces naar voren en belangrijke factoren waaraan eventuele gebreken in de aansluiting kunnen worden toegeschreven. Ook voor de aanpak van die gebreken, vormen de actoren in de driehoek het vertrekpunt.

In de kern gaat het primair om factoren op micro- en op mesoniveau in de genoemde driehoek. Factoren aan de kant van de opleiding zijn onder andere inhoud, organisatieproces, begeleiding, en dergelijke. Aan de kant van de apotheek zijn dat onder andere 'opportunities to learn', 'opportunities to perform', hoe beide zich tot elkaar verhouden en opleidingscultuur. Bij de relatie tussen opleiding en apotheek zijn dat onder andere contact en afstemming (logistiek en inhoudelijk).
De leerling en/of werknemer fungeert in het aansluitingsproces als 'object', maar kan (via haar of zijn achtergrond, motivatie, verwachtingen e.d.) ook als 'subject' een belangrijke rol spelen. In dit verband is het onderscheid tussen de bol en de bbl van belang, evenals het onderscheid tussen leerling (en/of werknemer in opleiding) en de gediplomeerde (meer of minder volleerde) apothekersassistent. Het onderscheid tussen bol'er en bbl'er is relevant vanwege de onderscheiden omvang van hun bpv-periode én de verschillende arbeids-/rechtspositionele status. Het onderscheid tussen leerling en gediplomeerde apothekersassistent is van belang omdat niet alleen de initiële beroepsopleiding, maar ook postinitieel leren/hrd-beleid van belang is voor de aansluiting.

In meer randvoorwaardelijke zin kunnen uiteraard op macroniveau ook (inhoud, vormgeving en/of inzichtelijkheid van) het BCP en KD daarbij van betekenis zijn.

Voor het onderzoeksmatige fundament van het antwoord op de beleidsvraag formuleren we samenvattend derhalve als *centrale vraagstelling voor onderzoek* drie blokken:
a. Hoe wordt de feitelijke aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk ervaren door de apotheek, de opleiding en de lerende en/of werknemer?
b. Aan welke factoren op micro- en mesoniveau kan een meer of minder gebrekkig ervaren aansluiting worden toegeschreven, en in hoeverre spelen randvoorwaarden op macroniveau daarbij een rol?
c. Welke aanknopingspunten zien betrokkenen zelf om de aansluiting zonodig te verbeteren?

Deelvragen voor onderzoek

Op grond van deze centrale onderzoeksvraagstelling, worden de volgende deelvragen voor het onderzoek geformuleerd:
1. Welke lacune signaleren de apotheken tussen de gewenste en de feitelijke beroepscompetenties van de stagiaire (zowel de bol'er als de bbl'er)?
2. Welke lacune signaleren de apotheken tussen de gewenste en de feitelijke beroepscompetenties van de beginnende apothekersassistent?

3. Op welke wijze worden de stagiaires begeleid in de apotheek en hoe wordt dit ervaren door de stagiaires?
4. Hoe ervaren de beginnende apothekersassistenten de begeleiding in de apotheek?
5. Welke ondersteuning verwacht en wenst de apotheker bij de stagebegeleiding vanuit het opleidingsinstituut en in welke ondersteuning wordt voorzien?
6. Tot welke investeringen is de apotheek bereid om tot de gewenste kwaliteit van de leerlingen en de beginnend apothekersassistent te komen?
7. In hoeverre zorgen opleidingsinstituten (regionale opleidingscentra en particuliere opleiders) en apotheken samen voor een goede kwaliteit en kwantiteit van de apothekersassistenten?

In het licht van het voorgaande vullen wij dit aan door voor het onderzoek expliciet ook de volgende deelvragen te formuleren:
8. Wat zijn belangrijke factoren waardoor gesignaleerde situaties verklaard kunnen worden?
9. Welke aanknopingspunten voor beleid zien betrokkenen zelf om gesignaleerde gebreken effectief te ondervangen?
10. Voor zover genoemde deelvragen zich tot één centrale actor beperken, hoe ervaren de andere twee centrale actoren de gesignaleerde situaties?

1.3 De aanpak van het onderzoek

Overwegingen bij de aanpak

Bij de aanpak van het onderzoek hebben op hoofdlijnen drie soorten overwegingen een rol gespeeld. Allereerst hebben we ons uiteraard laten leiden door bovengenoemde vraagstelling en het uitgangspunt dat gefocust wordt op (het micro- en mesoniveau van) de 'driehoek' apotheek-opleidingleerling (en/of werknemer). Verder is ingecalculeerd dat het van belang is om al aanwezige onderzoeksliteratuur en documentatie over de aansluiting in de apotheekbranche optimaal te benutten, zodat het onderzoek niet onnodig belast wordt met al beschikbare informatie. Ten slotte zijn we er van uitgegaan dat het onderzoek niet gericht zou moeten worden op een in kwantitatief opzicht representatief beeld, maar op kwalitatief voldoende diepgang en voldoende dekking van de bestaande variëteit in de apotheekbranche.

Fasering in de aanpak

We hebben het onderzoek gefaseerd opgezet, en onderscheiden drie fasen: 1) een voorbereidingsfase, 2) een veldwerkfase, en 3) een analyse- en rapportagefase.

Ad 1. Voorbereidingsfase
Deze fase was gericht op de verdere uitwerking van de onderzoeksvraagstelling evenals op een gerichte selectie van casussen voor de veldwerkfase. Daarvoor is beschikbare onderzoeksliteratuur en andere relevante documentatie bestudeerd. Op basis daarvan zijn drie semi-gestructureerde vragenlijst ontwikkeld: voor apothekers, stagiaires en bpv-coördinatoren (zie bijlagen 1, 2 en 3). Deze vragenlijsten zijn besproken met de opdrachtgever.

Wat de selectie van casussen betreft, hebben we een aantal criteria vastgesteld voor het opstellen van een steekproefkader. Daarbij ging het om een aantal achtergrondkenmerken van

openbare apotheken (waarop het onderzoek zich richtte), die relevant werden geacht voor de aansluiting, te weten: regio, type apotheek en personele omvang.

Ad 2. Veldwerkfase
Dit was de kern van het onderzoek. Het veldwerk vond plaats via de methodiek van de *triangulatie*, waardoor per casus informatie via de drie onderscheiden bronnen is verkregen. Dat bood de mogelijkheid om te identificeren in welke opzichten percepties met elkaar overeenstemmen dan wel afwijken.

Uit de matrix voor het steekproefkader zijn per relevante cel casussen geselecteerd. In totaal hebben we gemikt op het betrekken van dertig casussen ('driehoeken') in de veldwerkfase. Dat is niet gerealiseerd: in hoofdstuk 2 gaan we daar verder op in.

De apotheek was de eerste insteek voor een casus. Vervolgens is contact gezocht met de opleiding in de betreffende regio en met leerling(en) en/of werknemers in de betreffende apotheek. Deze drie actoren per casus zijn benaderd voor het veldwerk. Bij de voorbereiding van het veldwerk en de introductie van het onderzoek heeft de SBA ondersteuning geboden in de vorm van het aanleveren van adressen van apotheken en het schrijven van een aanbevelingsbrief.

Het veldwerk vond plaats in twee tranches. De *eerste tranche* was gericht op tien casussen, waarin met (representanten van) elk van de actoren een face-to-face vraaggesprek is gehouden. De resultaten van de eerste tranche zijn tussentijds met de SBA besproken. De *tweede tranche* was gericht op twintig casussen. Alle actoren werden nu (wederom na overleg met en bemiddeling van de SBA) benaderd met een e-mail enquête. Deze bestond uit een sterk vóórgestructureerde vragenlijst per actor. Als de informant dat wenste, kon de enquête ook telefonisch worden afgenomen. Van die mogelijkheid heeft geen enkele informant gebruikgemaakt. De basis voor de enquête vormden de ervaringen met de face-to-face interviews uit de eerste tranches en afstemming hierover met de opdrachtgever. Zo is bijvoorbeeld besloten om in de tweede tranche ook praktijkopleiders in de apotheek te benaderen, omdat ook die goed zicht hebben op de uitvoering van de bpv.

Ad 3. Analyse- en rapportagefase
In deze fase zijn de bevindingen uit beide tranches van de veldwerkfase geanalyseerd en verwerkt tot een geïntegreerd rapport over het onderzoek. Dit rapport bevat de belangrijkste bevindingen van het onderzoek (inclusief een methodische verantwoording) evenals aanbevelingen voor beleid op grond daarvan.

1.4 De opbouw van dit rapport

In dit rapport beschrijven we in hoofdstuk 2 eerst de selectie van informanten die aan het onderzoek hebben meegedaan. In hoofdstuk 3 volgen dan de resultaten van de vraaggesprekken (de eerste tranche), in hoofdstuk 4 gevolgd door de resultaten van de e-mail enquête (de tweede tranche). We sluiten het rapport in hoofdstuk 5 af met een puntsgewijze samenvatting van het onderzoek en de beantwoording van de onderzoeksvragen.

2 Casussen en respons

In dit hoofdstuk beschrijven we welke casussen we in het onderzoek hebben onderzocht en hoe we die hebben geselecteerd.

2.1 Casussen vraaggesprekken

Voor de eerste tranche in het veldwerk zijn in overleg met de opdrachtgever 10 casussen geselecteerd. De eerste ingang daarbij waren de apotheken, waarin we face-to-face interviews hebben gehouden met een apotheker en met een van de apothekersassistenten en/of een stagiaire. Met beiden partijen hebben we individueel gesproken. Vervolgens hebben we in elk van de regio's een bpv-coördinator geïnterviewd van het roc waarmee de apotheek contact heeft.

Om de bestaande variëteit in de apothekersbranche voldoende te dekken, zijn de apotheken geselecteerd op basis van de volgende criteria:
- regio: Noord Nederland, Oost Nederland, Zuidoost Nederland, Middenwest Nederland, Zuidwest Nederland en Noordwest Nederland;
- soort apotheek: zelfstandige apotheek, maatschap of onderdeel van een formule of keten;
- personele omvang: klein (9 of minder medewerkers), middelgroot (9 tot 11 medewerkers), groot (11 tot 15 medewerkers) en zeer groot (15 medewerkers of meer).

In tabel 2.1 staat een typering van de casussen naar selectiecriteria. De namen van de informanten staan in bijlage 4.

Tabel 2.1 – Casussen eerste tranche

Nr.	Regio	Soort	Omvang	Aantal informanten			
				Apothekers-assistenten	Apothekers	Stagiaires	bpv-coördinatoren
1	Noord Nederland	zelfstandig	middelgroot	1 (bol)	1	-	1
2	Oost Nederland	zelfstandig	groot	1 (bol)	1	-	2
3	Zuidoost Nederland	deel keten	groot	-	1	1 (bol)	1
4	Zuidoost Nederland	deel keten	middelgroot	1 (bbl) [1]	1	-	1
5	Zuidwest Nederland	zelfstandig	zeer groot	1 (bol)	1	-	1
6	Middenwest Nederland	deel keten	klein	-	1	1 (bol)	1
7	Middenwest Nederland	maatschap	groot	1(bol)	1	-	1
8	Middenwest Nederland	zelfstandig	middelgroot	1[2]	1	1 (bbl)	1
9	Middenwest Nederland	zelfstandig	zeer groot	-	1	1 (bbl) 1 (bol)	1
10	Noordwest Nederland	maatschap	groot	-	1	1 (bol)	1
Totaal		-	-	6	10	6	11

1 Dit is een stagiaire van een andere (grotere) apotheek uit de keten.
2 Dit betreft een farmaceutisch consulent.

Wat betreft de selectie van casussen in de eerste tranche kunnen we concluderen dat de beoogde variëteit is gerealiseerd:

- In de selectie van cases zijn alle regio's vertegenwoordigd die in de *Arbeidsmarktmonitor Apotheekbranche* worden onderscheiden. Gelet op het aantal apotheken per regio is de regio Middenwest Nederland enigszins oververtegenwoordigd en de regio Zuidwest Nederland ondervertegenwoordigd.
- De selectie van apotheken naar soort (zelfstandig, keten, maatschap) komt overeen met de landelijke verdeling. Ook komen alle soorten apotheken voor (klein, middelgroot, groot en zeer groot), al is de verdeling daarvan niet geheel conform de landelijke verdeling. De selectie bestaat verhoudingsgewijs uit minder kleine en zeer grote apotheken en meer uit middelgrote en grote apotheken.
- We hebben gesproken met evenveel (recent afgestudeerde) apothekersassistenten als stagiaires. Op één waren alle apothekersassistenten niet langer dan een jaar geleden afgestudeerd. Het merendeel van de apothekersassistenten en stagiaires (8 van de 11) was of is bol-student. Ook landelijk is dat het geval: uit de *Monitor Opleiding Apothekersassistent 2006* blijkt dat 88 procent van de leerlingen van de opleiding apothekerassistent in 2006 de bol-variant volgde en 12 procent de bbl-variant[3].

2.2 Casussen schriftelijk enquête

Voor de tweede tranche zijn op grond van dezelfde selectiecriteria als in de eerste tranche, 20 casussen geselecteerd. Deze werden in eerste instantie door de SBA benaderd met de vraag aan het onderzoek mee te doen. De apothekers die dat toezegden, kregen daarvan van de SBA een bevestiging, waarna de onderzoekers van het KBA de apotheker de vragenlijsten toestuurde. Hoewel alle apothekers, die door het KBA werden benaderd, hadden toegezegd aan het onderzoek mee te doen, kon dat niet in alle gevallen binnen de looptijd van het onderzoek worden gerealiseerd. Omdat de vragenlijsten van stagiaires en praktijkopleiders[4] via de apotheker werden verspreid, betekende dat in die gevallen ook van hen geen vragenlijst werd ontvangen. In een enkel geval vulde de apotheker zelf de vragenlijst wel in, maar vond die de vragenlijst te lang om daar tijd van andere medewerkers voor vrij te maken. Al met al viel de respons op dit deel van het onderzoek tegen (in paragraaf 2.3 gaan we daar verder op in). We hebben slechts 4 complete casussen kunnen realiseren; dit zijn casussen waarvan we van alle actoren (stagiaires, praktijkopleiders, apothekers en bpv-coördinatoren) een ingevulde vragenlijst hebben ontvangen (zie tabel 2.2).

Ook in de tweede tranche zijn alle regio's vertegenwoordigd die in de *Arbeidsmarktmonitor Apotheekbranche* worden onderscheiden, waarbij wel moet worden opgemerkt dat we van slechts 4 van de 7 regio's een complete casus hebben. Er zijn 10 casussen waarvan van ten minste een bpv-coördinator en een apotheker een vragenlijst hebben: daarmee dekken we wel alle regio's. Ook alle *soorten* apotheken zijn in de 10 casussen vertegenwoordigd. De variëteit naar personele omvang van de apotheken is in de tweede tranche niet gerealiseerd: er hebben vooral zeer grote en enkele kleine apotheken meegedaan. Het is niet waarschijnlijk dat dit aspect van in-

3 Bron: Bloemendaal, A. en M.J.P.M. Stukstette. (2006). *Monitor opleiding apothekersassistent 2006. Stand van zaken vanuit ROC- perspectief*. Nieuwegein: SBA.

4 Op grond van de ervaringen in de eerste tranche, zijn in de tweede tranche ook praktijkopleiders (de vaste begeleider van de stagiaire) bij het onderzoek betrokken. Via hen verwachtten we gedetailleerde informatie te krijgen over de uitvoering van de stage en mogelijk problemen daarbij.

vloed is op de uitkomsten van het onderzoek. In de eerste tranche hebben we namelijk geen verschillen gevonden tussen de personele omvang van apotheken en de knelpunten die ze signaleren op het gebied van de aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk - maar uit te sluiten is dat niet. Ook is niet bekend welke apothekers kritiek hebben op de aansluiting en of dit samenhangt met de grootte van de apotheek. Omdat het gaat om slechts één aspect van de beoogde variëteit, dat zoals aangegeven in de eerste tranche geen rol bleek te spelen, vertrouwen we erop dat de uitkomsten van de tweede tranche een goed beeld geven van de aansluiting tussen de opleiding en beroepspraktijk van apothekersassistenten.

Tabel 2.2 – Casussen tweede tranche

Regio	Soort	Omvang	Aantal informanten			
			Praktijk-opleiders	Apothekers	Stagiaires	Bpv-coördinatoren
Noord Nederland	Zelfstandig	Zeer groot	-	1	-	1
Noord Nederland	Maatschap of cluster	Zeer groot	-	1	-	-
Noord Nederland	Keten of formule	Zeer groot	1	1	-	1
Noord Nederland	Combinatie [1]	Zeer groot	-	1	-	1
Oost Nederland	Keten of formule	Zeer groot	-	1	1	1
Oost Nederland	Combinatie [2]	Zeer groot	-	1	-	-
Oost Nederland	Combinatie [3]	Zeer groot	1	1	1	1
Zuidoost Nederland	Maatschap of cluster	Zeer groot	1	1	1	1
Zuidoost Nederland	Keten of formule	Middelgroot	1	-	-	-
Zuidoost Nederland	Keten of formule	Middelgroot	1	-	-	-
Zuidwest Nederland	Combinatie [4]	Zeer groot	1	1[5]	1	1
Middenwest Nederland	Keten of formule	Zeer groot	1	1	-	1
Middenwest Nederland	Zelfstandig	Zeer groot	-	1	1	-
Middenwest Nederland	Combinatie [2]	Klein	1	1	1	-
Middenwest Nederland	Combinatie [2]	Zeer groot	1	-	-	-
Noordwest Nederland	Zelfstandig	Klein	1	1	1	1
Noordwest Nederland	Zelfstandig	Zeer groot	1	1	-	1
Noordwest Nederland	-	-	-	-	-	1
Totaal	-	-	11	14	7	11

1 Een combinatie van keten of formule met maatschap of cluster.
2 Een zelfstandige apotheek die is aangesloten bij een formule.
3 Een BV van 4 apotheken die als zelfstandigen zijn aangesloten bij een formule
4 Een combinatie van zelfstandige apotheek, keten of formule en maatschap of cluster.
5 Een farmaceutisch consulent.

2.3 Respons

Wat de eerste tranche van het veldwerk betreft, hebben we het beoogde aantal van tien casussen kunnen realiseren. Wel heeft het lang geduurd voordat we alle actoren van alle casussen hadden gesproken: het eerste gesprek vond begin juli plaats en de laatste eind oktober, dat is

bijna vier maanden later. Grootste spelbreker bij de voortgang van het onderzoek was de (telefonische) bereikbaarheid van de bpv-coördinatoren van de roc's. Daarnaast waren de bpv-coördinatoren ook verminderd aanwezig door de zomer- en herfstvakantie. Behalve dat de bpv-coördinatoren in die periodes uiteraard afwezig waren, konden ze vanwege de drukte voor en na de vakanties moeilijk ruimte vinden om een afspraak voor een interview met ons te maken.

Het vinden van casussen voor de tweede tranche verliep een stuk moeizamer. Het beoogde aantal van twintig casussen hebben we dan ook niet gerealiseerd. Zoals eerder aangegeven hebben we vier complete casussen; bij de overige ontbreken een of meerdere actoren.
In totaal hebben we aan 26 apotheken een setje vragenlijst toegestuurd. Dat waren allemaal apothekers die aan de SBA hadden toegezegd aan het onderzoek mee te zullen werken. Omdat in eerste instantie slechts twee apothekers een of meer vragenlijsten ingevuld weer terugstuurden, hebben we met de overige apothekers telefonisch contact opgenomen. Daarbij lieten twee apothekers weten bij nader inzien toch niet mee te doen, terwijl de overigen zeiden dat alsnog te gaan doen of dat in elk geval te zullen proberen. In vijf gevallen hebben we op verzoek van de apotheker de vragenlijsten opnieuw toegestuurd.
Na twee weken hebben we opnieuw alle apothekers gebeld en hun verzocht de vragenlijst in te vullen en terug te sturen. Ook in die belronde zegde iedereen toe om dat te doen of dat te proberen. Beide belrondes om apothekers te spreken, duurde verschillende dagen omdat het lastig was de apotheker persoonlijk te spreken te krijgen: die was afwezig, had pauze, was op vakantie of had het te druk. In enkele gevallen is het ons niet gelukt om de apotheker zelf aan de lijn te krijgen, maar hebben we het verzoek overgebracht via de assistent waarmee we belden. Na ongeveer drie weken hebben we de tien apothekers van wie we toen nog geen vragenlijsten hadden ontvangen, per e-mail nogmaals gevraagd dat te doen of ons te laten weten van medewerking af te zien. Dat leverde één reactie op; een ingevulde enquête.

Ook met de bpv-coördinatoren die na een week nog niet hadden gereageerd (16 van de 21) hebben we telefonisch contact gezocht. In 11 van de 16 gevallen lukte dat niet omdat de coördinator onbereikbaar was. Daarop hebben we hun een e-mail gestuurd met het verzoek te reageren. Uiteindelijk zijn er nog 6 enquêtes binnengekomen.

Overzicht 2.3 – Redenen non-respons tweede tranche

Informanten	Redenen non-respons
Apothekers	- Wil bij nader inzien toch niet meewerken (1x) - Geen tijd (1x) - Apotheker is vanwege vakantie onbereikbaar (1x) - Onbekend (1x) - Proberen het op te sturen (8x) - Zegt het op te sturen, maar niets ontvangen (1x)
Bpv-coördinatoren	- Geen zin om mee te doen, te druk (1x) - Zegt het op te sturen, maar niets ontvangen (1x) - Onbereikbaar (11x)

3 Resultaten vraaggesprekken

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van de vraaggesprekken in 10 apotheken (met apotheken en stagiaires of assistenten) en met bpv-coördinatoren van 10 roc's. In die gesprekken zijn diverse onderdelen aan de orde geweest van de kwantitatieve en kwalitatieve aansluiting tussen de opleiding enerzijds en de arbeidsmarkt en beroepspraktijk anderzijds. Achtereenvolgens gaan we in op:

- een aantal kenmerken van de stagiaires en apothekersassistenten
- kenmerken van stageplaatsen
- de begeleiding van stagiaires
- kennis en vaardigheden van apothekersassistenten
- de opleiding
- de ervaringen met competentiegericht onderwijs
- contacten tussen actoren
- overalloordeel over de aansluiting
- tussenstand en vooruitblik.

3.1 Stagiaires

Opleidingsniveau relatief hoog

Om tot de opleiding apothekersassistent te worden toegelaten, moeten leerlingen beschikken over een diploma vmbo, lbo/vbo, mavo of een overgangsbewijs van 3 naar 4 havo of vwo. In de casussen hebben de meeste stagiaires en assistenten als vooropleiding ten minste havo gevolgd, de rest de theoretische leerweg van het vmbo (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 – Gevolgde opleiding van de apothekersassistenten en stagiaires

Nr.	Voortgezet onderwijs	Overig onderwijs gevolgd voorafgaande aan de opleiding AA	Opleiding Apothekersassistent
1	Havo	- Dierenartsassistent (mbo) - 2 jaar Biologie (hbo)	bol - 2-jarig verkort programma gevolgd
2	Vmbo – T		bol
3	Vmbo – T		bol - start met 3de jaar
4	Vwo (geen diploma)		bbl
5	Mavo	Havo (1 jaar)	bol
6	VMBO – T		bol
7	Baccalaureaat Marokko *		bol
8	LEAO / MEAO	Assistent secretaresse	bbl - start (opnieuw) met 1ste jaar
9	Havo		bbl - bijna klaar
	Vmbo – T		bol - start met 3de jaar
10	Havo		bol - avondopleiding, bijna klaar

** Opleiding is vergelijkbaar met vwo.*

Gezien de vooropleidingseisen zijn de geïnterviewde stagiaires en assistenten relatief hoog opgeleid. Van apothekers hebben we wellicht daarom ook geen klachten gehoord over het beginniveau van de leerlingen, wel over het niveau van onderdelen van de opleiding die ze moeten beheersen om het werk in de apotheek naar behoren te kunnen uitvoeren, zoals rekenen. We komen hierop later terug.

Uit de Monitor Opleiding Apothekersassistent blijkt dat meer dan zeventig procent van de roc's niet tevreden is over het instroomniveau van de leerlingen. Vooral voor leerlingen van VMBO kader zou het niveau van de apothekersassistentopleiding te hoog zijn. Een deel van de informanten van de roc's herkent zich hierin, maar geeft aan geen mogelijkheden te hebben om strengere instroomeisen aan leerlingen te stellen: een leerling die voldoet aan de wettelijke voorschriften moet worden toegelaten. Aan de kritiek van apothekers over het niveau van delen van de opleiding, kunnen roc's wel iets doen. Dat gebeurt volgens de roc-informanten ook en op diverse manieren. Ook hierop komen we verderop in dit rapport terug.

Verkeerd beeld van het beroep
Volgens de apothekers hebben leerlingen vaak een onjuist beeld van het werk als assistent, weten ze (net als de meeste mensen) niet wat er in een apotheek gebeurt en zien ze zich vooral aan de balie staan. Een van de apothekers heeft de indruk dat sommige leerlingen het gewoon gaan proberen en dat ze omdat er zoveel mogelijkheden zijn, vaak niet bewust voor een bepaalde opleiding kiezen.

De leerlingen bevestigen dat ze vaak niet zo'n duidelijk beeld van het beroep hebben, hoewel ze soms al vroeg besluiten om de opleiding voor apothekersassistent te gaan volgen. Leerlingen kwamen op het spoor van de opleiding via een studievoorlichter, een docent van de middelbare school, vrienden, een open dag of Internet. Hoewel de meesten het beeld van het beroep hebben moeten bijstellen (wat vooral in de stage gebeurt), vinden veel stagiaires en assistenten het een leuke opleiding en een erg leuk beroep. Zo stelde een van de stagiaires zich de opleiding voor als witte-jassen-opleiding, waarin je vooral leert bereiden: *'dat is niet zo, maar de opleiding is leuker dan gedacht, gevarieerder: bereiden, baliewerk, dingen uitzoeken.'*
Er zijn meer stagiaires en assistenten die de variatie van werkzaamheden een aantrekkelijk aspect van het werk vinden. Een van de bbl'ers wijst er op dat het beeld van het beroep misschien wel vooral is bepaald door de apotheek waarin ze nu haar opleiding volgt; ze weet niet of het elders hetzelfde is.

Ook volgens de vertegenwoordigers van de roc's hebben leerlingen vaak geen goed beeld van het beroep. Leerlingen denken dat een apothekersassistent een soort winkelmedewerker is die medicijnen verkoopt of juist iemand die medicijnen maakt. Volgens een bpv-coördinator hebben ook decanen vaak geen goed beeld van de opleiding, waardoor ze die niet aanbevelen. *'Dat is jammer',* vindt één van de informanten, want: *'Er zijn weinig verkorte opleidingen in de zorg, en mensen weten niet dat apothekersassistent een interessante optie kan zijn.'*
Er zijn ook bpv-coördinatoren die vinden dat het imago van het beroep steeds beter wordt. Dit komt door de verbeterde voorlichting en communicatie over het beroep, onder andere door de KNMP die bijvoorbeeld voorlichtingscampagnes en snuffelstages organiseert. De roc's zijn daar blij mee en vinden dat de apotheken daar goed aan meewerken. Mensen die de overstap maken vanuit bijvoorbeeld de ziekenverzorging vinden het vaak een leuke overstap. Apothekers zijn vaak tevreden over deze instromers, omdat ze veel kennis meebrengen en vaak lang blijven hangen.

Goede perspectieven voor assistenten
De meeste apothekers die we hebben gesproken, verwachten dat de personele omvang van de apotheek op de huidige sterkte zal blijven. Een paar apothekers kunnen dat echter niet aangeven. Volgens hen heeft dat te maken met de invoering van het preferentiebeleid, de prijsdaling op de generieke markt en het gedifferentieerd tarief. Volgens een enkele apotheker vallen er ontslagen als de financiering zo blijft. Desondanks wordt het perspectief op de arbeidsmarkt voor apothekersassistenten als zeer positief beoordeeld. Dat blijkt vooral uit het feit dat het lastig is om vacatures te vervullen. Volgens de meeste apothekers geldt dat niet alleen voor hun apotheek maar horen ze dat ook van collega's. Volgens één van de apothekers krijgen de meeste assistenten al in hun derde jaar of zelfs eerder een werkplek aangeboden. Als dat niet zo is, ligt dat volgens een bpv-coördinator meestal aan de kwaliteiten van de student. Soms worden leerlingen zelfs 'weggekaapt' bij een andere apotheker. Ook komt het in een enkel geval voor dat tweedejaars stagiaires door de apotheker wordt gevraagd om bbl'er te worden, dan kunnen ze alvast aan het werk. In andere assistent-opleidingen gebeurt dat volgens een bpv-coördinator vaker.

Apothekersassistenten stromen vaker door
Een probleem bij het opleiden van nieuwe medewerkers is dat leerlingen die hun diploma hebben behaald, vaker dan vroeger doorstromen naar een vervolgopleiding. Volgens sommige apothekers komt dat omdat de meeste net gediplomeerde assistenten zichzelf nog te jong vinden om direct te gaan werken. Eén van de apothekers merkt daarover op: *'Sommigen zijn 19 of 20 als ze klaar zijn en vinden dan dat ze door moeten studeren. De meesten willen erna toch hbo gaan doen. Vroeger was het niet zo normaal om door te stromen, nu wel'.* De andere apothekers beamen dat gediplomeerde apothekersassistenten vaker dan voorheen verder studeren. Volgens hen zien dergelijke leerlingen de apotheek niet als eindstation zien en vinden ze dat het hbo meer status heeft. Bovendien vinden leerlingen het aantrekkelijk om met de zekerheid van een diploma op zak, te kijken of er nog meer mogelijkheden zijn.
Ook vertegenwoordigers van de roc's wijzen op de toenemende doorstroom van gediplomeerde assistenten naar een vervolgopleiding, en ook volgens hen komt dat veelal omdat leerlingen zichzelf nog te jong vinden om al aan het werk te gaan.

Volgens de apothekers zijn leerlingen vooral geïnteresseerd in de opleiding *Farmaceutisch Consulent*. Ongeveer de helft van de stagiaires en assistenten geeft inderdaad aan over een vervolgopleiding na te denken (meestal op hbo-niveau), maar weet nog niet wat voor studie. Gedacht wordt aan dierenhomeopathie, een hbo-opleiding, een managementstudie, Voeding en diëtetiek (een hbo-opleiding), Psychologie, operatieassistent en voedingsleer. Geen van de stagiaires noemt de opleiding *Farmaceutisch Consulent.* Een van de bpv-coördinatoren meldt echter dat vorig jaar een groep van 8 apothekersassistenten van haar roc de opleiding Farmaceutisch Consulent is gaan volgen, maar de meeste zijn daar inmiddels weer mee gestopt.

3.2 Stageplaatsen

Aanbod van stageplaatsen
De helft van de apotheken biedt jaarlijks één stageplaats aan, de anderen twee tot drie. Ongeveer de helft van de apothekers ervaart dat het lastig is om stagiaires te vinden, maar uiteindelijk worden de beschikbare plaatsen vrijwel altijd bezet. Soms zijn daarover afspraken gemaakt met het roc. Zo is het ID-college in 2006 in Gouda gestart met een dependance van de oplei-

ding voor apothekersassistenten. Daarbij is met de apothekers in de regio afgesproken dat zij zich garant stellen voor de beschikbaarheid van stageplekken voor de leerlingen (bol'ers).

Stages leveren nieuwe medewerkers op
Gezien de personeelskrapte is het niet verwonderlijk dat het kunnen voorzien in nieuw personeel, voor apothekers de belangrijkste reden is om assistenten op te leiden. Andere redenen zijn de maatschappelijke plicht om dat te doen en het via stagiaires werken aan de kwaliteit van de organisatie. De stagnerende of onzekere ontwikkeling van de personeelsomvang heeft vooralsnog geen invloed op de bereidheid van apothekers om stagiaires op te leiden.

Stagiaires en stageplekken soms moeilijk te vinden
De helft van de apothekers heeft moeite met het vinden van stagiaires. Maar andersom vindt ook ongeveer de helft van de assistenten en stagiaires het lastig om een plek bij een apotheek te vinden. Zo meldt één van de assistenten dat ze om een bbl-plek te vinden, ongeveer veertig brieven heeft verzonden en maar één keer is uitgenodigd voor een gesprek. In die apotheek is ze toen ook aangenomen. In een aantal gevallen heeft de lange zoektocht naar een plek te maken met het feit dat stagiaires in eerste instantie zoeken naar een plek in de buurt waar ze wonen. Als dat niet lukt, kijken ze verder. Leerlingen van de verkorte bol -opleiding vinden moeilijk een plek omdat ze meestal niet op alle dagen kunnen werken. Sommige apothekers vinden het lastig om daarmee rekening te houden.

Soms willen apothekers weten hoe oud iemand is waar iemand vandaan komt. Stagiaires worden om die redenen meestal niet geweigerd maar apothekers willen dat wel graag weten omdat ze het belangrijk vinden dat iemand in het team past. Sommige bpv-coördinatoren voelen zich overigens wel bezwaard om dergelijke informatie aan de apotheker door te geven.

Uit de interviews met de roc's blijkt dat het plaatsen van derdejaars bol-leerlingen meestal geen probleem is, maar dat het een stuk lastiger is om een plek te vinden voor eerstejaars, bbl'ers, deeltijdleerlingen of leerlingen die een verkorte bol-opleiding volgen. Zo geeft één van de rocinformanten aan dat het roc nu al merkt het lastig wordt om voor eerstejaars van de bol-opleiding volgend jaar voldoende stageplekken te vinden.
Apothekers hebben volgens de informanten van de roc's geen interesse (meer) in bbl'ers of zijn terughoudend in het aanbieden van plaatsen voor bbl'ers, omdat die teveel begeleidingstijd zouden kosten. Op diverse plaatsen is de bbl-opleiding dan ook afgeschaft.
Ook voor deeltijders is het lastig stageplekken te vinden. In één van de regio's bieden maar een paar apothekers voor deze groep stageplekken. Dat heeft er toe heeft geleid dat het roc in die regio dit jaar leerlingen voor de deeltijdopleiding heeft moeten afwijzen. Apothekers worden ook terughoudend in het opleiden van (meer) stagiaires, omdat ze het gevoel hebben dat ze opleiden voor 'the benefit' van apotheken die dat zelf niet doen.

Bol'ers of bbl'ers?
De meeste apothekers hebben een lichte tot sterke voorkeur voor bol'ers en tweede- of derdejaarsleerlingen: voor bol'ers omdat die vaak jonger zijn dan bbl'ers en minder begeleiding nodig hebben, en voor tweede- en derdejaars omdat die de apotheek al kennen en meer mogen doen dan eerstejaars. Sommige apothekers vinden bbl'ers aantrekkelijk omdat die meer ervaring hebben. Over de particuliere opleidingsinstituten zoals het LOI en het NTI zijn de apothekers

(en een van de informanten van het roc) niet erg positief[5]. Kritiekpunten zijn onder andere dat er te weinig praktijk in de opleidingen zit en er te weinig begeleiding wordt geboden. Een enkele apotheker neemt van deze opleidingen daarom per se geen stagiaires meer aan.

Enkele apothekers zeggen geen goede ervaringen met bbl'ers te hebben. Volgens hen kosten ze veel begeleidingstijd (wat bovendien niet altijd kan worden gerealiseerd), zijn ze eigenwijs en vertrekken ze vaak weer. Maar volgens een van de bpv-coördinatoren worden bbl'ers vanwege de krapte op de arbeidsmarkt voor assistenten, juist weer populair. Wat dat betreft zou er geen onderscheid meer bestaan tussen bbl'ers en bol'ers. Volgens deze informant zijn bbl'ers 'anders', vaak iets verder in hun carrière en iets ouder. Bovendien studeren bol'ers vaak door, terwijl bbl'ers langer blijven 'hangen'. Een andere bpv-coördinator meldt dat ook deeltijdleerlingen populair zijn, omdat het goedkope arbeidskrachten zijn.

Eisen aan stagiaires

Wat vragen apothekers van leerlingen die in de apotheek stage lopen? Dat betreft zowel zaken die te maken hebben met houding en gedrag als met kennis:

- in het team passen *('is belangrijkste voorwaarde omdat het anders niets wordt')*, tegen feedback kunnen, assertief zijn, zich kunnen aanpassen aan een groep, zich sociaal aangepast kunnen gedragen;
- gemotiveerd; enthousiast, proactief, initiatief nemen, leergierig;
- representatief (i.v.m. balie- en telefoonwerk), fatsoenlijk zijn en prettig overkomen;
- Nederlandse taal beheersen *('als dat niet in orde is komt de stagiaire er niet in')*, communicatieve vaardigheden;
- kunnen rekenen.

Deze eisen (vooral rekenen en motivatie) worden door sommige apothekers gebruikt om potentiële stagiaires te selecteren, maar de meeste doen dat niet. Wel is er bijna altijd een kennismakingsgesprek. Een van de apothekers vindt het ook een pre als stagiaires werkervaring hebben in het klein- of middenbedrijf (b.v. als caissière). Dat is volgens die apotheker van belang voor het omgaan met klanten, hun werkethos en in een team kunnen werken.

Irreële eisen

In een enkel geval krijgt een apotheker van een roc geen stagiaire meer. Dat gebeurt als apothekers stagiaires irreële eisen stellen, verwachten dat iemand volwaardig meedraait, geen allochtone stagiaires willen, alleen maar derdejaars willen hebben of als eerdere stagiaires minder prettige ervaringen met de apotheker hebben. Het precieze beleid op dit gebied verschilt per roc. Sommige roc's hanteren een 'zwarte lijst' terwijl anderen weliswaar terughoudend zijn bij het plaatsen van stagiaires in zulke gevallen, maar het zich naar eigen zeggen niet kunnen permitteren van dergelijke plekken helemaal geen gebruik te maken.

Over de apotheken waarbij roc's geen stagiaires plaatsen, is meestal geen contact met Kenniscentrum Calibris, die verantwoordelijk is voor de erkenning van apothekers als leerbedrijf (zie verderop in dit hoofdstuk). De roc's houden dit in eigen hand, mede omdat ze geen conflicten willen met de apothekers.

5 Andere particuliere opleidingsinstituten die een opleiding tot apothekersassistent aanbieden zijn de Capabel Onderwijs groep en NHA. Deze instituten zijn in de interviews niet ter sprake gekomen.

3.3 Begeleiding van stagiaires

De apotheek als leerbedrijf
Om leerlingen op te leiden en bpv-plaatsen te kunnen aanbieden, moet een bedrijf erkend zijn als leerbedrijf. Kenniscentrum Calibris is als Kenniscentrum Beroepsonderwijs Bedrijfsleven voor de sectoren Zorg, Welzijn en Sport verantwoordelijk voor de erkenning van leerbedrijven. Calibris stelt daarvoor de volgende voorwaarden[6]:

- Er bestaat overeenkomst tussen werkzaamheden en werkprocessen en de beroepstypering van de kwalificatie(s).
- De leerling kan zich identificeren met ervaren collega's die hetzelfde werk doen. Een voorbeeldfunctionaris c.q. rolmodel.
- Een organisatie heeft de intentie om haar functioneren als leerbedrijf af te stemmen met de onderwijsinstelling of het kenniscentrum.
- Het leerbedrijf geeft toestemming voor opname in het bedrijvenregister.
- Geen van de apothekers kent deze voorwaarden (of de betreffende regeling), maar ze weten uiteraard wel dat ze door Calibris zijn erkend als leerbedrijf.

Alle apothekers vinden hun apotheek geschikt als leerbedrijf. Belangrijkste overwegingen daarbij zijn de open cultuur in de organisatie (stagiaires kunnen vragen stellen), de ervaren assistenten die de stagiaire begeleiden en het feit dat het hele team het leuk vindt om stagiaires te begeleiden bij de dagelijks werkzaamheden. Ook zijn ze van mening dat de stagiaire in hun apotheek voldoende kansen krijgen om te leren. Stagiaires en gediplomeerde apothekersassistenten onderschrijven zowel het goede leerklimaat als de mogelijkheden die ze krijgen om te leren. Slechts één vindt haar huidige apotheek niet prettig. Dat komt omdat ze naar eigen zeggen te weinig aan de balie staat en te weinig begeleiding krijgt.

De bpv-coördinatoren refereren in hun beoordeling van apotheken als leerbedrijf uiteraard aan hun ervaringen met veel meer (en andere) apotheken dan de tien waarin we interviews hebben gehouden. Al eerder hebben we aangegeven dat in sommige apotheken door een roc geen stagiaires worden geplaatst omdat stagiaires bijvoorbeeld volledig moeten meedraaien. Daarnaast plaatsen enkele bpv-coördinatoren kanttekeningen bij de kwaliteit van de begeleiding en de didactische aanpak. Dat komt bijvoorbeeld omdat praktijkopleiders niet goed zijn in het geven van feedback. Veel apothekersassistenten hebben geen cursussen gevolgd in hoe ze moeten begeleiden. Eén van de informanten is blij dat Calibris en SBA nu meer aandacht hebben voor dit probleem en cursussen aanbieden. We komen later op de begeleiding van stagiaires terug.
Over de didactische aanpak merkt een informant op dat de apotheker of praktijkopleider de student niet te veel aan het handje moeten houden en niet teveel zelf moeten vertellen. De stagiaires moeten de mogelijkheden krijgen om dingen zelf uit te zoeken, waarbij de praktijkopleider of begeleider eventueel laat zien hoe ze dat kunnen doen. Een dergelijke aanpak sluit beter aan bij de methode van onderwijs geven die het betreffende roc volgt.

Stages in soorten en maten
Formeel duren de reguliere bol en bbl-opleidingen drie jaar. Leerlingen die de bol volgen, doen dat minimaal twintig procent en maximaal zestig procent in de praktijk. Bbl'ers brengen minimaal zestig procent van de opleiding door in de beroepspraktijk. Daarnaast bieden roc's deeltijd bol-opleidingen aan (die 1,5 tot 2 jaar duren) en versnelde bol en bbl-opleidingen (eveneens

6 Bron: *Erkenning werkt. Regeling voor de erkenning van leerbedrijven en detacheringorganisaties*. Bunnik: Calibris.

van 1,5 tot 2 jaar). Vanwege de bandbreedtes van de praktijkomvang en de opleidingsvarianten is het niet opmerkelijk dat in de cases de omvang van de stages uiteenloopt. In overzicht 3.2 staan twee voorbeelden van de omvang en plaats van stages in de opleiding.

Overzicht 3.2 – Voorbeelden van bpv in de opleiding

	Bol voltijd		Bol versneld (18 maanden)	
	Stageperiode	Omvang bpv (dagen)	Stageperiode	Omvang bpv (dagen)
1ste jaar	2 keer 10 weken 1 dag stage per week	20	10 weken voltijd school, daarna 2 dagen stage per week	60
2de jaar	hele jaar 2 dagen stage per week	40	2 keer 10 weken 3 dagen stage per week	60
3de jaar	2 keer 10 weken 2 dagen stage per week	40	-	-

Wat de stagemodellen betreft komen twee varianten voor: lintstages en blokstages. In enkele gevallen worden deze bpv-varianten binnen een en dezelfde opleiding gecombineerd. In lintstages lopen leerlingen één of meer dagen stage per week in de apotheek en zitten ze de rest van de week op school. Dat gebeurt binnen een bepaalde periode (meestal van 10 weken) of het hele jaar door. Een van de roc's maakt per se geen gebruik van lintstages omdat er dan te weinig contact zou zijn tussen de leerling en de apotheek en het gevaar bestaat dat de leerling dan alleen de 'rotklussen' krijgt. Blokstages zijn periodes die geheel uit stage bestaan en die slechts worden onderbroken door (verplichte) terugkomdagen op school.

In één van de roc's volgen leerlingen ook een zogenoemde maatschappelijk stage. Daarin doen ze vrijwilligerswerk bij een non-profit organisatie. Soms zijn leerlingen daarover zo enthousiast, dat ze met hun opleiding stoppen en iets anders gaan doen. Een ander roc overweegt in de toekomst een leerwerkplaats op te zetten. Dat is een locatie die plaats biedt aan zo'n tien leerlingen en waarin praktijk en theorie zijn geïntegreerd. Verwacht wordt dat door de intensieve begeleiding, reflectie en intervisie, de kwaliteit van de bpv aanmerkelijk zal verbeteren.

Voorbereiding op de stage

Stagiaires beoordelen hun voorbereiding op de stage in het algemeen als vrij beperkt. Sommige krijgen een stage- of informatieboek mee en kunnen bellen als ze vragen hebben. Vrijwel niemand zegt een helder beeld te hebben wat haar te wachten staat: dat wordt soms pas al werkende weg duidelijk. Afgezet tegen de informatie uit de interviews met de bpv-coördinatoren is dit een opvallende uitkomst. Uit die interviews blijkt namelijk dat leerlingen wel degelijk worden voorbereid op de stage (vooral de eerstejaars), maar dat ze daarin ook zelf initiatieven moeten nemen. Volgens één van de bpv-coördinatoren worden de leerlingen op school tijdens meerdere lessen voorbereid op de stage in de apotheek. In die lessen wordt aandacht besteed aan het benaderen van de apotheker (hoe doe je dat?), het oefenen daarvan door middel van rollenspelen, de stage zelf (uitleg over het gebruik van het stagewerkboek en de opdrachten), de gedragsregels in de apotheek (houding, representativiteit, op tijd komen, geen kauwgum, e.d.) en het formuleren van leerdoelen. Ook moet een leerling vaak eerst zelf een kennismakingsgesprek met de praktijkopleider regelen om alles door te spreken. Ook dat gesprek wordt eerst voorbereid. Roc's maken gebruik van een in de school nagebouwde apotheek om leerlingen

voor te bereiden op de praktijk. Ook is er soms een informatiedag over hoe het stageboek werkt, wat de planning is en waarop wordt ingegaan op zaken als houding en initiatief.

De meeste roc's maken gebruik van stageboeken of bpv-gidsen. Daarmee worden zowel de stagiaire als de apotheker en praktijkopleider geïnformeerd over de organisatie en inhoud van de stage. Daarnaast zijn er opdrachtenboeken (soms zeer gedetailleerd), met opdrachten en invulformulieren voor het maken van verslagen of voor het bijhouden van een logboek.

Stageprogramma
Nieuwe stagiaires in de apotheek volgen vrijwel altijd eerst een inwerkprogramma. Dat is een programma van de apotheek en bestaat bijvoorbeeld uit het leren kennen van de apotheek, het computersysteem, de logistiek, de medicijnenstroom en beginnen met bereiden. Dat duurt een paar weken. Daarna maken ze kennis met het werk aan de balie.

Het programma dat de leerlingen tijdens de bpv volgen, bestaat uit opdrachten van het roc. De opdrachten staan in het opdrachtenboek en als ze zijn afgerond, tekent de praktijkopleider (of de apotheker) die af. Soms worden de opdrachten aangepast, bijvoorbeeld als de apotheker ze detaillistisch vindt. Het exacte programma van de bpv varieert. Zo bestaat in een van de apotheken voor de eerstejaars de bpv voornamelijk uit het leren kennen van de apotheek en werkzaamheden als bestellingen uitpakken en tubes uitvullen. In het tweede jaar komt bereiden aan de orde en in het derde jaar de balie. Maar er zijn ook apotheken waarin stagiaires al veel eerder aan de balie werken. Ook roc's zien het liefst dat leerlingen, als ze daar tenminste aan toe zijn, zo snel mogelijk aan de balie gaan werken.

De meeste apothekers vinden dat in hun apotheek tijdens de stage alle relevante onderdelen van het vak aan de orde komen en dat ze in dat opzicht een volwaardige bpv-plaats aanbieden.

Zoals hiervoor aangegeven, is het òf praktijkopleider òf de apotheker òf die twee samen die het verloop van de stage met de stagiaire evalueren. Als de praktijkopleider dat alleen doet, wordt dat soms vooraf doorgesproken met de apotheker. In sommige apotheken is er ook iemand van het roc bij het evaluatiegesprek aanwezig.

Soms gaan stages mis
In de bpv leren leerlingen het beroep kennen, brengen ze de op school opgedane kennis en vaardigheden in de praktijk en leren ze samen te werken met collega's. Meestal gaat dat goed, maar dat is niet altijd vanzelfsprekend. Ook in de opleiding van apothekersassistenten komt het voor dat stages voortijdig worden afgebroken. Ongeveer de helft van de apothekers heeft dat wel eens meegemaakt en het was ook meestal de apotheker die het initiatief nam om de stage af te breken. Meestal betreft het leerlingen in het eerste jaar van de opleiding.

Waarom gaan stages mis? Tussen de informanten uit de apotheken en de roc's bestaat daarover een grote mate van overeenstemming. Als stages voortijdig worden afgebroken, heeft dat meestal één of meer van de volgende redenen:
- het klikt niet tussen de stagiaire enerzijds en het team, de praktijkopleider en/of de apotheker anderzijds;
- de stagiaire houdt zich niet aan afspraken, regels of procedures;
- de stagiaire toont niet de vereiste inzet en houding.

Bpv-coördinatoren noemen nog andere redenen. Zo is er wel eens een leerling bij een apotheek weggestuurd omdat de leerling slechtziend was en daardoor volgens de apotheker teveel fouten maakte. Deeltijd bol'ers vallen soms uit omdat de combinatie van de stage met hun werk en privé-leven te zwaar is. Ook gaan stages wel eens mis vanwege sociale problemen van stagiaires of omdat hun taalvaardigheid tekortschiet.

Als er problemen zijn, wordt volgens de bpv-coördinatoren altijd eerst gezocht naar een oplossing waarin de stagiaire op de stageplek kan blijven. Als dat niet lukt, wordt de leerling ergens anders geplaatst, als dat mogelijk is. Eén van de bpv-coördinatoren vertelt dat ze vaak verbaasd is hoe anders mensen zijn op hun stageadres: stille leerlingen doen het bijvoorbeeld ineens verbazingwekkend goed.

Aan het eind van paragraaf 3.2 hebben we een aantal gevallen beschreven waarin roc's in en apotheek (liever) geen stagiaires plaatsen. Afgezien van die gevallen, proberen de roc's waar mogelijk rekening te houden met wensen van de apotheker voor bepaalde stagiaires en van stagiaires voor bepaalde apotheken.

Praktijkopleider en werkbegeleiders
Stagiaires hebben in de apotheek de hele stageperiode een ervaren apothekersassistent als vaste begeleider: de praktijkopleider. Soms zijn dat er twee, zodat er altijd een vaste begeleider aanwezig is. De praktijkopleider is het vaste aanspreekpunt voor de stagiaire en regelt en coördineert de begeleiding en voert (al dan niet samen met de apotheker) voortgangs-, evaluatie- en beoordelingsgesprekken met de stagiaire. In de apotheek wordt dit ook wel de *overall* of *grote begeleiding* genoemd. De begeleiding tijdens het werk wordt gedaan door de overige apothekersassistenten (de werkbegeleiders); elke assistent doet daaraan mee. Het aftekenen van stageopdrachten gebeurt door de praktijkopleider of de apotheker. In sommige apotheken is de apotheker nauwelijks betrokken bij de stage, behalve als er iets niet goed gaat. De grootte van de apotheek speelt geen rol bij de betrokkenheid van de apotheker bij de stage.

Op gezette tijden (vaak 1 keer per week of twee weken) is er overleg tussen de stagiaire en de vaste begeleider. In die gesprekken wordt het stageboek besproken (Wat moet de stagiaire de komende periode doen? Ligt de stagiaire op schema?) en de ervaringen van de stagiaire en apotheek (Wat gaat er nog niet goed?). Soms is geregeld dat de stagiaire dagelijks een uur de tijd krijgt om dingen uit te werken, op te zoeken, et cetera.

In verschillende apotheken heeft de praktijkopleider een cursus gevolgd op het gebied van begeleiding, georganiseerd door de SBA en gegeven door Calibris. Sommige praktijkopleiders participeren in een netwerk van collega-praktijkopleiders van andere apotheken of nemen deel aan bijeenkomsten die op dit gebied worden georganiseerd door Calibris of het roc.

De meeste apothekers vinden dat stagiaires voldoende begeleiding krijgen. Ook de stagiaires zijn daarover tevreden, maar tekenen daarbij aan dat de begeleiding er bij drukte wel eens bij inschiet. Stagiaires waarderen het vooral dat ze met hun vragen bij iedereen terecht kunnen.

De begeleiding van studenten vanuit het roc omvat volgens de bpv-coördinatoren doorgaans in elk geval:
- voorbereiding op de stage;

- een stagebezoek, doorgaans één keer per jaar of één keer per stageperiode. Dit bezoek wordt afgelegd door docenten en/of door een bpv-begeleider. Bij één roc worden, naast de stagebezoeken vanuit het roc, de praktijkopleiders van apotheken uitgenodigd om bij het roc langs te komen. Dit gebeurt eenmaal per stageperiode;
- telefonisch contact met de student;
- terugkomdagen voor de student.

Uit de gesprekken met vertegenwoordigers van de roc's komt naar voren dat apothekers sterk hechten aan een vast aanspreekpunt bij het roc. Het zorgt voor frustraties bij apothekers als zij nergens terecht kunnen met klachten of opmerkingen. Enkele roc's hebben om deze reden de organisatie van de bpv-begeleiding zodanig gewijzigd, dat sprake is van één contactpersoon.

De geïnterviewde bpv-coördinatoren van de roc's constateren twee problemen in verband met de begeleiding van studenten: het stagebezoek of de telefonische begeleiding komen soms in de knel door drukte, en (door één roc genoemd) niet alle docenten zijn er even goed in. Het vraagt extra vaardigheden om studenten te begeleiden op de werkplek. Apothekers worden niet geschikt geacht als praktijkopleider; zij zouden niet consequent genoeg als aanspreekpunt beschikbaar zijn en functioneren zelf niet als apothekersassistent. Ook het geven van feedback behoeft volgens de coördinatoren in bepaalde gevallen verbetering.

Tijdsinvestering begeleiding (overlegtijd)
Stagiaires worden meestal begeleid door één praktijkopleider (voor de overall begeleiding) en meerdere werkbegeleiders, die de stagiaire tijdens het dagelijkse werk begeleiden. Calibris schat in dat de tijd die een werkbegeleider en praktijkopleider samen besteden aan begeleiding, gemiddeld 1,5 uur per week per leerling is, maar dat is volgens Calibris zeer afhankelijk van de leeromgeving van het leerbedrijf[7]. In de casestudies besteden de praktijkopleiders gemiddeld iets meer dan één uur per week per leerling aan de organisatie, verzorging en evaluatie van de stage. De begeleiding door werkbegeleiders vindt min of meer continue plaats. De begeleidingstijd van praktijkopleiders loopt overigens sterk uiteen en varieert van een 0,5 tot 2,5 uur. Dit hangt vooral samen met het jaar waarin de stagiaires zitten: beginners kosten meer tijd dan gevorderde stagiaires.

3.4 Kennis en vaardigheden van apothekersassistenten

Welke eisen stellen apothekers en bpv-coördinatoren aan de kennis en vaardigheden van apothekersassistenten en welke kennis en vaardigheden vinden assistenten en stagiaires zelf belangrijk? In tabel 3.3 (zie volgende pagina) hebben we dat op een rijtje gezet. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen vereiste kennis, vaardigheden en houding (in de tabel staan alle genoemde eisen, dus ook de eisen die maar door een enkele informant werden genoemd).

Overzicht 3.3 laat zien dat alle actoren wijzen op het belang van farmaceutische kennis en communicatie. Apothekers, stagiaires en assistenten vinden ook het meedenken met de patiënt en nauwkeurig werken belangrijke vaardigheden. Wat opvalt, is dat alleen apothekers rekenen een belangrijke vaardigheid vinden, terwijl dat door beide andere groepen niet wordt genoemd.

7 Bron: www.calibris.nl/leerbedrijf

Overzicht 3.3 – Vereiste kwaliteiten van een apothekersassistent

Volgens apothekers	Volgens assistenten en stagiaires	Volgens bpv-coördinatoren
Kennis: - farmaceutische kennis - basiskennis van bereiden - Nederlandse taal, Engelse taal - de apotheek als organisatie - wet- en regelgeving	Kennis: - farmaceutische patiëntenzorg - farmaceutische basiskennis - medicijnen	Kennis - farmaceutische patiëntenzorg - farmaceutische kennis
Vaardigheden: - communicatie, Nederlandse taal, spreekvaardigheid - advies geven (ook ongevraagd) - rekenen, doseringen uitrekenen - bereiden, magistrale receptuur - samenwerken, elkaar kunnen aansturen, feedback kunnen geven en ontvangen - zelfstandig kunnen werken, zelfredzaamheid, omgaan met moeilijke situaties - meedenken, vooruit kunnen denken, initiatief nemen	Vaardigheden: - communicatie - rustig zorg verlenen - adviseren - recepten kunnen lezen - meedenken, inlevingsvermogen (aan balie en telefoon): wat wil de patiënt?	Vaardigheden - communicatieve vaardigheden, goede beheersing van de Nederlandse taal - balievaardigheden - bereiden - omgang in de apotheek, werken in een team - omgaan met de computer - afleveren en bestellen
Houding: - nauwkeurig, nauwgezet, precies werken - klantvriendelijk - gemotiveerd, leergierig, enthousiast - professionele houding t.o.v. collega's en klanten - kritisch staan tegenover elkaar - productieve houding - alertheid - stressbestendig - geen (nooit) onbeschoft of onverschillig gedrag	Houding: - nauwkeurigheid - tegen druk kunnen - kwaliteit leveren - weten wat je zegt tegen de patiënt, met patiënten kunnen omgaan - werken in een team	Houding: - bereidheid te willen leren - zelfstandigheid - representatief zijn

Diverse aspecten in de tabel werden door vrijwel elke apotheker genoemd: rekenen, farmaceutische kennis, communicatie en in teamverband kunnen werken. Dat laatste is van belang omdat werken in de apotheek een teamsport is: *'einzelgangers passen er niet bij, je staat voortdurend op elkaars lip te werken en elkaar te controleren en te corrigeren en je moet kritiek kunnen geven en ontvangen'.* Ook volgens een van de assistenten uit een grote apotheek kan het af en toe flink '*pittig'* zijn om in een team te werken. In paragraaf 3.4 is al aan de orde gekomen dat als stages mis gaan, dat onder andere komt omdat stagiaires niet in het team passen.

Zoals aangegeven vinden apothekers communicatie een belangrijke vaardigheid van de assistent. Daarbij gaat het zowel om communicatie aan de balie (met de klant), als met de arts en specialist. Eis daarbij is dat assistenten kunnen communiceren op het niveau van de ander en dit dus goed moeten kunnen inschatten. Een beginner hoeft dat niet meteen te kunnen, maar er moet wel ontwikkeling in zitten: gevorderde assistenten moeten dat zonder meer kunnen.

Beheersing van de Nederlandse taal is een absolute vereiste. Een van de apothekers vindt het ook belangrijk dat assistenten de Engelse taal beheersen, omdat de apotheek veel toeristen uit

het buitenland als klant krijgt. Meedenken is een belangrijke vaardigheid, omdat de assistent moet kunnen inschatten of iets gemakkelijk is voor de klant, en of er geen alternatieven zijn. Een van de apothekers vraagt zich wel af of je dit wel kunt vragen van iemand met een mbo-opleiding of dat het een vaardigheid is op hbo-niveau: *'mag je dat verwachten of mag je blij zijn als het zo is?'* Kennis van wet- en regelgeving wordt door één apotheker genoemd als vereiste. Dat is volgens deze apotheker onder andere van belang vanwege de opkomende claimcultuur.

Tabel 3.3 laat zien dat apothekers meer eisen (lijken te) stellen aan de vaardigheden en houding van assistenten, dan aan hun kennis. Een van de apothekers is inderdaad van mening dat het vooral draait om vaardigheden en houding: '*vakkennis is wel belangrijk, maar dat komt wel'.* Maar een andere apotheker merkt hierover op: *'houding is een holle kies als de basiskennis ontbreekt'.* Weer een andere apotheker gaat er vanuit dat het diploma garandeert dat assistenten over de benodigde kennis beschikken en noemt vooral daarom andere aspecten.

3.5 De opleiding

Zijn BCP en KD bekend?
Beroepscompetentieprofiel (BCP) en kwalificatiedossier (KD) zijn belangrijke documenten bij de inrichting van beroepsopleidingen. Met het beroepscompetentieprofiel geeft de bedrijfstak (werkgevers en vakbonden) aan wat iemand moet doen en kunnen in een bepaald beroep. Dat gebeurt in termen van kerntaken, kernopgaven (kritische werksituaties) en competenties. Het beroepscompetentieprofiel voor apothekersassistenten vormt de basis voor het kwalificatiedossier, waarin wordt aangegeven wat iemand moet kennen en kunnen om het diploma voor een bepaald beroep te halen. Daarmee is het kwalificatiedossier de wettelijke basis voor opleidingsinstituten om het onderwijs en de examens vorm te geven.

Kennen apothekers deze documenten? De helft kent het beroepscompetentieprofiel, de anderen niet of weten dat niet zeker. Het kwalificatiedossier is bij geen enkele apotheker bekend, op één na. Deze apotheker kent beide documenten omdat hij in een overlegorgaan met het roc zit. Bpv-coördinatoren kennen ten minste het kwalificatiedossier en sommigen ook het beroepscompetentieprofiel. Volgens hen zou het handig zijn als ook de apotheker het kwalificatiedossier kent, omdat daarop de stage en het stageboek zijn gebaseerd.

Kennisgebieden
Aan de apothekers hebben we gevraagd welke onderwerpen in de opleiding aan de orde zouden moeten komen (zie tabel 3.4). Voor een deel zijn dat dezelfde kennis, vaardigheden en houdingsaspecten waarover assistenten zelf vinden dat ze moeten beschikken. Het vaakst genoemd worden rekenen, farmaceutische kennis en communiceren. Dat laatste is van belang omdat assistenten veel meer dan vroeger in staat moeten zijn om vragen van klanten te beantwoorden. Volgens een van de apothekers is apothekersassistent een praatberoep (geworden).

De door de apothekers genoemde onderwerpen hebben we vergeleken met het Kwalificatiedossier Apothekersassistent 2008-2009[8]. Twee thema's komen daarin niet terug: *soorten wonden* en *Engels spreken* (in het kwalificatiedossier wordt gesproken over een moderne vreemde taal

8 Voorjaar 2009 verschijnt het concept van het Kwalificatiedossier Apothekersassistent 2009-2010. Op het moment dat het onderzoek werd uitgevoerd, was dit nog niet beschikbaar.

als vereiste). Deze verwachtingen van apothekers worden door de opleiding dus niet gehonoreerd. Andere onderwerpen in overzicht 3.4 komen niet letterlijk terug, maar zijn inherent aan het niveau van de opleiding (*zelfredzaamheid*, *zelfreflectie* en *zelfstandigheid*) of komen in andere bewoordingen terug (*stromen in de apotheek*).

Overzicht 3.4 – Onderwerpen die volgens apothekers in de opleiding aan de orde moeten komen

Kennis	Vaardigheden	Houding
- farmaceutische kennis, vakkennis - geneesmiddelenkennis, werking van geneesmiddelen (Hoe komt het dat het zo werkt?) - basiskennis van bereiden* - hulpmiddelen (zoals verbanden) - soorten wonden - stromen in de apotheek: receptenstroom, productiestroom, logistieke stroom, informatiestroom en administratiestroom - wet- en regelgeving	- bereiden (capsules, dranken, crèmes), recepteren* - rekenen, doseringen uitrekenen en controleren - communicatie, spreekvaardigheid - Engels spreken - zelfredzaamheid - adviseren - met mensen omgaan - zelfreflectie - computervaardigheden (werken met apotheekprogramma en basale tekstverwerking)	- zelfstandigheid - secuur werken

** Deze onderwerpen werden uitsluitend genoemd door apothekers van apotheken waarin wordt bereid.*

Witte vlekken in de opleiding

Welke onderwerpen komen in de opleiding onvoldoende aan bod? Ook nu staan rekenen en farmaceutische kennis weer bovenaan bij de apothekers (zie overzicht 3.5). Volgens verschillende apothekers is het rekenen '*een ramp*'. Dat geldt vooral voor het narekenen van doseringen, dat misschien minder vaak voorkomt maar wel belangrijk blijft. Apothekersassistenten moeten ook de voorschriften van doktoren kunnen controleren en herkennen als de dosering niet klopt. Een enkele apotheker vindt de rekenvaardigheid van assistenten wel voldoende.

Overzicht 3.5 – Onderwerpen die in de opleiding onvoldoende aan bod komen

Volgens apothekers	Volgens assistenten en stagiaires
- rekenen - vakkennis, farmaceutische kennis - (praktische) geneesmiddelenkennis, werking van geneesmiddelen - interactie van medicijnen - hulpmiddelen - stromen in de apotheek: receptenstroom, productiestroom, logistieke stroom, informatiestroom en administratiestroom - voorlichting geven aan de balie	- rekenen - bereiden* - farmaceutische basiskennis - baliewerk - onderwerpen zoals diabetes en incontinentie - geneesmiddelenkennis - verbandmiddelen - katheters - incontinentiemateriaal - interacties - communicatie

** Dit onderwerp werd genoemd door een stagiaire in een apotheek waarin wordt bereid.*

Naast rekenen en farmaceutische basiskennis, wordt in de opleiding ook te weinig aandacht besteed aan zaken als baliewerk, geneesmiddelenkennis, medicijn-interacties en hulpmiddelen. Overzicht 3.5 leert dat apothekers, stagiaires en assistenten in grote lijnen wijzen op dezelfde onderwerpen die in de opleiding onvoldoend aan de orde komen.

Alle onderwerpen in tabel 3.5 zijn terug te vinden in het kwalificatiedossier, maar niet altijd in dezelfde bewoordingen. Voor gedetailleerdere onderwerpen als diabetes of katheders is dat niet het geval, omdat in het kwalificatiedossier kennis en vaardigheids*gebieden* worden aangeduid. Ook het onderwerp stromen in de apotheek wordt niet letterlijk genoemd, maar kunnen we rangschikken onder zaken als het *Apotheek Informatiesysteem*, *procedures, protocollen*, *voorraadbeheerssysteem* en dergelijke.

Bpv-coördinatoren kennen naar eigen zeggen de kritiek van apothekers over de beroepsaspecten die te weinig in de opleiding aan de orde zouden komen. Ze proberen daar in het algemeen wat aan de doen door extra scherp te letten door via intredetoetsen het reken- en taalniveau in kaart te brengen en zonodig het advies te geven niet met de studie te starten. Maar iedereen die aan de wettelijk eisen voldoet, moet worden toegelaten. Als rekenen en taal onvoldoende zijn, worden extra lessen aangeboden. Kritiek van apothekers wordt ook wel binnen het docententeam besproken, wat er soms toe leidt dat bepaalde zaken (bijvoorbeeld zetpillen maken) minder aandacht krijgen. Enkele bpv-coördinatoren geven aan dat ze zeker rekening proberen te houden met de wensen van de apothekers, ook wat betreft het invoeren van verbeteringen. Dat moeten volgens hen dan wel reële suggesties zijn, die worden gedragen door het veld. Overige opmerkingen van bpv-coördinatoren over het belang van bepaalde onderwerpen in de opleiding en hun reacties op de kritiek dat die onvoldoende aan bod komen, staan in bijlage 3.

Roc's moeten naar eigen zeggen selectief zijn en zullen bij kritiek inschatten of die voor het hele werkveld geldt. Om een voorbeeld te noemen: een apotheker kan weliswaar aangeven dat het niveau van de kennis van een student te laag is, maar dat geeft nog niet aan of dat ligt aan het feit (a) dat de student moeite heeft met het toepassen van kennis in de praktijk, (b) de kennis op de opleiding wel wordt behandeld maar niet opgenomen wordt door de individuele student, of (c) dat het een onderwerp is dat aan het curriculum toegevoegd moet worden of op een andere manier (in de praktijk of via cursussen) gegeven moet worden.

Verhouding theorie - praktijk
Het merendeel van de apothekers en stagiaires heeft geen problemen met de verhouding tussen de theorie in de opleiding en de praktijk. Een enkeling heeft kritiek op de blokkerige opzet van de stages (maar een ander vindt dat juist goed werken), vindt dat bbl'ers te weinig contacttijd hebben met de opleiding of vindt de inhoudelijke aansluiting tussen wat er op school gebeurt en wat in de praktijk, niet altijd goed.

Actualiteit van de lesstof
Bij de actualiteit van de lesstof op de opleiding, plaatst ongeveer de helft van de apothekers en een enkele stagiaire vraagtekens. Maar dat gebeurt bij slechts enkele onderwerpen. Soms hebben die vraagtekens meer te maken met het feit dat de onderwerpen onvoldoende aan de orde zouden komen, dan dat die niet actueel zouden zijn:
- medicatiebewaking (doet de opleiding weinig mee);
- de opleiding werkt weinig met de computer;

- bij een balie-examen moest de leerling etiketjes met de hand schrijven: dat komt niet meer voor;
- recepten nemen die actueel zijn (bijv. met nieuwe interacties);
- bij bereiden gaat het soms om oubollige recepten;
- zelfzorgmiddelen zijn verouderd (niet achterhaald);
- bij het maken van zetpillen wordt op school nog een oude methode gehanteerd terwijl in de apotheek inmiddels modernere methoden worden gebruikt;
- een magazijn inrichten komt in de praktijk niet voor.

3.6 Ervaringen met competentiegericht onderwijs

Zoals eerder beschreven zijn de meeste opleidingen nog druk bezig met het invoeren van competentiegericht opleiden (cgo). Deze vorm van opleiden, brengt een aantal veranderingen met zich mee. Zo zijn leerlingen verantwoordelijk voor hun eigen leerproces en moeten ze daarom hun eigen leerdoelen kunnen opstellen. Hoe gaat dat de leerlingen af? Elk van de zeven stagiaires en assistenten die te maken heeft (gehad) met competentiegericht onderwijs vindt het moeilijk om leerdoelen te formuleren. Dat komt vooral omdat ze het lastig vinden om (ver) vooruit te kijken in het leerproces en op basis daarvan te bepalen wat belangrijk is om te leren. Sommige roc's geven specifieke instructie over het formuleren van leerdoelen. Vervolgens beoordeelt de praktijkopleider of de geformuleerde leerdoelen realistisch en haalbaar zijn en alle onderwerpen beslaan. Eén roc heeft een handleiding voor het formuleren van leerdoelen opgenomen in het stagehandboek.

Enkele bpv-coördinatoren van roc's geven aan dat de leerdoelen niet meer op een vast moment behaald moeten zijn. Bij andere roc's is dit expliciet wel het geval en staat dit in het stageboek aangegeven. Eén roc is al gestart met competentiegerichte examinering in de apotheek (toetsing op de werkplek). Bij een andere roc gaat dit binnenkort gebeuren. De informant van dit roc verwacht hierbij problemen omdat het een groot beslag legt op de tijd en deskundigheid van de betrokken apotheken.

Er zijn verschillen in de mate waarin apotheken zijn betrokken bij (of geïnformeerd worden over) de onderwijsvernieuwingen. Bij een aantal roc's is dit een thema dat tijdens werkveldoverleg aan de orde geweest. Bij twee roc's zijn apothekers in kleinere kring gevraagd om actief mee te denken over de invoering van cgo.

Omdat de invoering van cgo zich nog in een pril stadium bevindt, is er nog weinig zicht op de ervaringen daarmee van apothekers en studenten. Sommige apothekers vinden dat ze daarover door het roc niet voldoende worden geïnformeerd. Eén van de apothekers lijkt het niks: *'Ik word niet vrolijk van cgo. Je hebt er niets aan'.* Een ander verwacht dat het ten koste zal gaan van de vakkennis. Ook leerlingen hebben geen goede ervaringen met (de invoering van) cgo: '*We waren proefdieren*'. Volgens een van de assistenten kregen ze helemaal geen theorielessen meer en heeft ze het meest geleerd in de praktijk. Deze stagiaire kreeg na de invoering van competentiegericht onderwijs, geen opdrachten meer van het roc mee. Ze heeft toen maar de opdrachten gedaan die nog in de apotheek lagen.

3.7 Contacten tussen actoren

Contacten tussen de apotheek en het roc
Contacten met leerbedrijven worden vanuit de roc's georganiseerd en dienen verschillende doelen. Het geeft beide partijen de gelegenheid om problemen aan te kaarten of informatie te verstrekken en de voortgang van de stagiaire te bespreken. De frequentie waarmee roc's contact houden met leerbedrijven varieert sterk; van één telefoontje na de eerste twee weken tot twee stagebezoeken per student per stage. De stagiaire en het leerbedrijf kunnen echter ook het initiatief nemen om contact met het roc te zoeken als zij daar aanleiding voor zien. Dat gebeurt meestal als er iets niet goed gaat. Over het algemeen laten bpv-coördinatoren het oplossen van problemen over aan de betrokkenen, zoals dit volgens hen in een normale werksituatie ook zou gebeuren.

De bpv-coördinatoren in het onderzoek proberen over het geheel genomen ten minste één keer per student per stageperiode langs te komen bij de apotheek. Aan het eind van de stage is er een eindevaluatie waarbij naast de student, de praktijkopleider en eventueel de apotheker soms ook de bpv-coördinator is betrokken. Deze evaluaties dienen als beoordelingsmoment en kunnen door de stagiaire gebruikt worden om de leerdoelen te herformuleren en voor de apotheker en de praktijkopleider om aan te geven wat er volgens hen nog moet worden verbeterd.

Het bezoek aan leerbedrijven is ook een belangrijk contactmoment voor de uitwisseling van informatie. De apotheker of de apothekersassistenten kunnen aangeven wanneer de kennis en vaardigheden die op de opleiding worden behandeld in de apotheek aan de orde komen, de nieuwste beroepsontwikkelingen kunnen worden besproken en de bpv-coördinatoren hebben soms de ruimte om rond te kijken wat voor veranderingen er in de praktijk zijn. Op deze manier wordt er in informele setting besproken wat er in de aansluiting zou kunnen worden verbeterd.

De contacten met het leerbedrijf lopen over het algemeen in de eerste plaats via de apothekers, ongeacht of zij de begeleiding van de stagiaire doen of niet. Bpv-coördinatoren met intensieve contacten met leerbedrijven lijken beter samen te werken met die apotheken. Er zijn korte lijnen met de apothekers, ze komen zelf langs, bellen na en zorgen dat er werkveldoverleggen zijn (zie hierna). Hierdoor hebben apothekers voldoende gelegenheid om problemen aan te kaarten en bespreekbaar te maken. Waar er minder goede contacten zijn met apothekers, lijkt het erg moeilijk te zijn om dit op gang te krijgen. Apothekers komen bijvoorbeeld niet opdagen bij werkveldoverleggen of willen geen stagiaires. Dit maakt het bijzonder lastig voor de roc's om te weten wat er speelt bij de apothekers en te anticiperen op problemen. Bij veel werkveldoverleggen zijn regelmatig dezelfde apothekers betrokken waardoor het onduidelijk wordt hoe groot het draagvlak is voor bepaalde ontwikkelingen en welke kritiek op de stage of opleiding voor de hele groep van apothekers geldt.

Werkveldoverleg
Behalve in verband met de begeleiding van studenten is er contact tussen de apotheek en het roc in de vorm van werkveldoverleg. Waar voorheen nogal eens een overleg werd georganiseerd voor alle assistentberoepen gezamenlijk (dokters-, tandarts- en apothekersassistent), gebeurt dit nu voor de opleiding apothekersassistent afzonderlijk. De frequentie waarmee deze overleggen plaatsvinden, loopt uiteen van 1 tot 4 keer per jaar. Ook de ervaringen van de roc's variëren: verschillende informanten vinden de opkomst en de opbrengsten matig, terwijl andere hierover een stuk positiever zijn. Een geringe opkomst betekent ook dat slechts een kleine

groep apothekers invloed heeft op het onderwijs en dat het draagvlak bij het werkveld daardoor smal is.

Bij de werkveldoverleggen zijn over het algemeen meerdere partijen betrokken:
- vertegenwoordigers van roc's: managers, docerende apothekers en apothekersassistenten, bpv-coördinatoren en eventueel mensen van de examinering;
- professionals uit het werkveld: apothekers en eventueel apothekersassistenten;
- vertegenwoordigers van KNMP, SBA en Calibris.

De werkveldoverleggen worden met verschillende doelen georganiseerd; ze stellen de roc's in de gelegenheid voorlichting te geven (over onderwijsvernieuwingen, verwachtingen van de stage) en het werkveld de kans te geven mee te denken over het onderwijs, en dergelijke. Verschillende roc's zijn bezig met het initiëren van andere overlegverbanden zoals werkveldoverleggen voor alleen de apothekersassistenten of een beroepenveldcommissie om te brainstormen over de invoering van competentiegericht onderwijs.

Naast het werkveldoverleg zijn er in enkele regio's nog andere overlegvormen in het leven geroepen: een netwerkgroep, klankbordgroep of beroepenveldcommissie, of afzonderlijke werkveldoverleggen voor apothekers en voor praktijkopleiders.

Contacten over het algemeen goed, maar niet altijd

De meeste apothekers zijn redelijk tot zeer goed te spreken over de contacten met het roc, terwijl dat in het verleden wel eens anders was. Meestal is er rechtstreeks contact met het roc, maar soms loopt dat via de leerling of de KNMP. In twee apotheken zijn er helemaal geen contacten met het roc en lukt het ook niet om die te leggen, ondanks tal van initiatieven daarvoor vanuit de apotheek.

Enkele roc's maken melding van klachten van apothekers over de contacten met het roc. Eén roc heeft hierover een enquête onder apotheken gehouden. Naar aanleiding van de uitkomsten daarvan zijn maatregelen genomen: de frequentie van het werkveldoverleg is hoger, er wordt meer op de inhoud ingegaan (bijvoorbeeld onderwijsveranderingen), het tijdstip is vervroegd naar half zes en er zijn broodjes en soep aanwezig. Dit alles heeft er voor gezorgd dat de opkomst sterk is gestegen.

Contacten tussen de apotheek en Calibris

Zoals al eerder aangegeven hebben apothekers contact met Calibris in verband met de erkenning van de apotheek als leerbedrijf. Soms is dat het enige contact dat ze met Calibris zeggen te hebben: een consulent die eens in de vier jaar langs komt in verband met de verlenging van erkenning (die is geldig voor een periode van vier jaar). In andere gevallen hebben apothekers (of praktijkopleiders) contact met Calibris via regionale bijeenkomsten die door consulenten van Calibris worden georganiseerd, al dan niet in samenwerking met het roc in de regio.

Contacten tussen praktijkopleiders en het roc

Sommige roc's organiseren voorlichtingsavonden voor praktijkopleiders. Op die avonden wordt voorlichting gegeven over de stage maar ook informatie uitgewisseld tussen de praktijkopleiders onderling. Praktijkopleiders worden vanuit het roc direct geïnformeerd tijdens algemene overleggen, door bezoeken van bpv-coördinatoren op locatie of spelen informatie door via hun studenten. Bijna alle praktijkopleiders werken met een stageboek.

Eén van de roc's die enkele jaren terug een klankbordgroep van praktijkopleiders uit de apotheek is begonnen, heeft de ervaring dat mensen weliswaar enthousiast startten met zo'n klankbord maar dat dit na verloop van tijd wegzakte. Bovendien bleek dat via zo'n klankbordgroep niet de andere apotheken in de regio werden bereikt. Volgens de informant is dat wellicht typisch voor de branche, omdat het roc bij de opleidingen voor doktersassistent en tandartsassistent die ervaringen niet heeft.

3.8 Overalloordeel over de aansluiting

Oordeel van apothekers
Wat vinden apothekers in het algemeen van de aansluiting tussen de opleiding en het werk in de apotheek? Voor een deel leverden de antwoorden op die vraag dezelfde opmerkingen op als eerder zijn gemaakt over de tekortschietende rekenvaardigheid. Apothekers maken zich daarover ernstig zorgen. Uit de overige reacties blijkt dat de meeste apothekers zeker niet ontevreden zijn over de aansluiting in het algemeen. Sommige apothekers vinden dat die ten opzichte van vroeger is verbeterd. Zo hoort één van de apothekers stagiaires wel eens klagen over de opleiding, maar zelf heeft hij die ervaring niet.

Stagiaires en apothekersassistenten zijn tevreden
De stagiaires en apothekersassistenten zelf zijn over het algemeen (heel) tevreden over wat ze in de opleiding hebben geleerd. Er bestaat wel verschil van mening over de aansluiting van theorie en praktijk. Sommige assistenten en stagiaires vinden dat daartussen weinig verschil bestaat (op onderdelen na), terwijl anderen de theorie en de praktijk juist twee totaal verschillende werelden vinden. Verschillende assistent en stagiaires wijzen erop dat op school alles volgens de regels moet, terwijl in de praktijk dingen vaak anders gaan.

Suggesties voor verbeteringen
Als afsluiting van de interviews met de apothekers, assistenten en stagiaires hebben we gevraagd of zij concrete ideeën hebben om de aansluiting tussen theorie en praktijk te verbeteren. Dat leverde de volgende suggesties op:
- In de praktijk ontdekken mensen pas echt wat een apothekersassistent doet. De basis moet worden gelegd op school, verder wordt het vak in de praktijk geleerd.
- Geen specialisatie *bereiden* in de opleiding: is geen goed idee. (Noot van de auteurs: *bereiden* is ook geen specialisatie in de opleiding.)
- Meer praktijk voor bol'ers.
- Op scholen meer nabootsen wat er in de apotheek gebeurt.
- Af en toe stampen, vaardigheid en snelheid trainen.
- De corebusiness van de apotheek moet centraal staan: bestellingen controleren, recepten aanschrijven, omgaan met interacties, klaarmaken van recepten en ICT.
- Er moet een vak worden ingevoerd zoals bedrijfskunde.
- Goed selecteren aan de poort: let op motivatie, neem een rekentest en ga na of de leerling een goed beeld heeft van het werk. Daarna eerst een week kijken in de apotheek (Wat is dat voor werk? Wat wordt er van mij verwacht?) en dan pas starten met de opleiding.
- Ondanks de negatieve ervaringen met cgo, is een pluspunt dat je er wel zelfstandiger van wordt. Verbeterpunten: geef richting aan, geef aan het begin aan wat er moet gebeuren en geef ook colleges.

3.9 Tussenstand

In deze paragraaf beschrijven we de voorlopige conclusies die we kunnen trekken op basis van de gesprekken met stagiaires, apothekers en bpv-coördinatoren. Aan het eind van de paragraaf gaan we kort in op de implicaties van de resultaten van deze gesprekken voor het vervolg van het onderzoek: de schriftelijk enquête bij 20 nieuwe casussen.

Voorlopige conclusies

Goede arbeidsmarktperspectieven voor apothekersassistenten
De arbeidsmarktperspectieven voor apothekersassistenten zijn goed: apothekers vinden het lastig om vacatures te vervullen en om stagiaires te vinden. Veel derdejaars krijgen dan ook tijdens hun opleiding al de vraag om in de apotheek waarin ze stage lopen, na de opleiding te blijven of komen werken. Tegelijkertijd zijn er stagiaires die flink wat moeite hebben moeten doen om een stageplek te vinden. Ook is het opvallend dat apothekers ondanks de krappe arbeidsmarkt voor assistenten, terughoudend zijn in het opleiden van bbl'ers.

Leerlingen hebben geen goed beeld van beroep
Leerlingen blijken voordat ze met de opleiding beginnen vaak geen goed beeld van het beroep te hebben. Voor de geïnterviewde groep assistenten en stagiaires was dat naar eigen zeggen geen probleem, maar het kan betekenen dat potentiële leerlingen om die reden niet voor de opleiding apothekersassistent kiezen of uitvallen. Gezien de verwachte tekorten aan apothekersassistenten, is dat een ongewenste situatie. Volgens bpv-coördinatoren wordt door de verbeterde communicatie en voorlichting over het beroep, het imago al wel beter.

Apothekersassistenten stromen vaker direct door naar een vervolgopleiding
Gediplomeerde assistenten studeren vaker dan vroeger door en komen dan dus niet in de apotheek terecht. Maar ook van de gediplomeerde assistenten die wel in de apotheek aan de slag gaan, zegt een substantieel deel dat ze er over denkt op termijn verder te gaan studeren. Voor de verwachte krapte is dit geen bevorderlijke situatie. De vraag is echter of leerlingen die doorstuderen al dan niet na afronding van die opleiding, niet alsnog in de apotheek terechtkomen.

Zowel kwalitatieve als kwantitatieve knelpunten
De opvattingen van apothekers over de aansluiting tussen de opleiding en de praktijk spitsen zich in hoofdzaak toe op het (verwachte) tekort aan apothekersassistenten en de kennis en vaardigheden van stagiaires. Zo maakt vrijwel elke apotheker zich zorgen over de kennis en vaardigheden van stagiaires op de gebieden farmaceutische patiëntenzorg (waaronder geneesmiddelenkennis) en rekenen. Uit het kwalificatiedossier blijkt dat het in beide gevallen gaat om kennis en vaardigheden waarover die apothekersassistenten moeten beschikken om hun kerntaken uit te voeren.

Theorie en praktijk sluiten niet goed op elkaar aan
Volgens de stagiaires lopen de momenten waarop kennis en vaardigheden in de opleiding aan de orde komen en wanneer dat in de praktijk nodig is, niet altijd parallel. Ook sommige apothekers vinden dat leerstof die in de praktijk nodig is, niet altijd op het gewenste moment in de opleiding aan de orde komt. Volgens bpv-coördinatoren passen ze dit, als ze dat horen, wel aan.

Onvoldoende voorbereiding op en begeleiding tijdens de stage
Volgens een deel van de leerlingen worden ze op school nauwelijks op de stage voorbereid. Ook vindt een deel van de leerlingen dat ze tijdens de stage te weinig vanuit de school worden begeleid.

Voortijdig afgebroken stages
De belangrijkste redenen waarom stages voortijdig worden afgebroken, zijn:
- het klikt niet tussen enerzijds de stagiaire en anderzijds het team en/of de praktijkopleider;
- de stagiaire houdt zich niet aan afspraken, regels of procedures;
- de stagiaire toont niet de vereiste inzet en houding;
- problemen van stagiaires in hun privé-leven.

Geen goed ervaringen met (invoering van) competentiegericht onderwijs
Leerlingen hebben over het algemeen geen goede ervaringen met de invoering van competentiegericht onderwijs. Ze wijzen daarbij vooral op het ontbreken van structuur en de moeite die ze hebben met het zelf formuleren van leerdoelen. Ook sommige apothekers hebben slechte ervaringen met competentiegericht onderwijs of hebben daarover van collega-apothekers geen gunstige berichten gehoord. De twijfels van apothekers over dit concept en de slechte ervaringen van stagiaires ermee, kan voor een deel te maken hebben met de problemen die roc's hebben (gehad) met de overschakeling naar dit onderwijsconcept. Sommige bpv-coördinatoren geven aan dat ze daardoor inderdaad niet altijd de gewenste begeleiding hebben kunnen leveren, maar dat dit opstartproblemen waren.

Niveau stagiaires onvoldoende
Geen van de apothekers heeft kritiek op het niveau van gediplomeerde apothekersassistenten, wel op het niveau van stagiaires. Bpv-coördinatoren herkennen die kritiek, maar kunnen geen leerlingen weigeren die voldoen aan de formele vereisten om in te stromen, ook niet als ze twijfelen aan de geschiktheid van de leerlingen voor de opleiding. Roc's maken gebruik van intakeprocedures en instaptoetsen (vooral voor taal en rekenen) om vroegtijdig te signaleren of leerlingen extra ondersteuning nodig hebben.

Sommige particuliere opleidingen hebben slechte naam
De opleidingsinstituten NTI en LOI hebben bij een deel van de apothekers (en een van de roc's) een ronduit slechte naam. Hun kritiek geldt onder andere de aandacht voor de praktijk en begeleiding van de leerlingen: die zijn onvoldoende.

BCP en KD zijn onbekend in de apotheek
Vrijwel geen enkele apotheker kent het beroepscompetentieprofiel en het kwalificatiedossier. En hoewel we dat hiervoor niet rechtsreeks hebben gerapporteerd, kregen we in de interviews ook de indruk dat een deel van de apothekers niet goed geïnformeerd lijkt te zijn over het programma van de stage. Dat is opmerkelijk omdat vanuit de roc's gedetailleerde stage- en opdrachtenboeken beschikbaar zijn.

Implicaties voor het vervolgonderzoek

Op basis van de bevindingen uit de casestudies kunnen we voor het resterende veldwerk (de e-mail enquête bij 20 apotheken en roc's) de volgende kernvragen formuleren:

1. Waarom leiden apothekers niet meer bbl'ers op? Wat moet er gebeuren om dat wel te gaan doen?
2. Waarom zijn gediplomeerde assistenten van plan verder te studeren? Hoe serieus zijn die plannen? Wat zou er in de apotheek moeten veranderen om daarvan af te zien?
3. Maakt het voor het oordeel van de apotheker over de kwaliteiten van stagiaires uit bij wat voor opleidingsinstituut zij hun opleiding volgen?
4. Op welke deelgebieden van farmaceutische patiëntenzorg (inclusief kennis van geneesmiddelen) en rekenen is de kwaliteit van stagiaires onvoldoende? Geldt dit ook voor gediplomeerde apothekersassistenten?
5. Welke bpv-materiaal wordt vanuit het roc beschikbaar gesteld? Kent de apotheker dat?
6. Weten apothekers wat competentiegericht onderwijs is en wat dat betekent of gaat betekenen voor het leerproces en de begeleiding en beoordeling van de stagiaire?
7. Invoering van competentiegericht onderwijs zal waarschijnlijk een groter beroep doen op de inzet van uit de apotheek bij de begeleiding en beoordeling van stagiaires. Tot welke investeringen zijn apothekers bereid?
8. Kunnen regionale overlegvormen tussen apothekers en roc's een rol spelen bij het verbeteren van de afstemming tussen de opleiding op school en in de apotheek? Zijn betrokkenen bereid in een dergelijk overleg te participeren?
9. Welke contacten over de opleiding en de bpv hebben apothekers onderling en met roc's? Hoe beoordelen ze die contacten?
10. Wat vinden de actoren in het algemeen van de aansluiting tussen de opleiding en de beroepspraktijk?

Ten slotte: in de gesprekken hebben we gemerkt dat de (formele) contacten tussen de apotheek en de roc's meestal lopen via de apotheker, terwijl het vaak de praktijkopleider is die de stage organiseert, coördineert en evalueert. Gezien de gesigneerde knelpunten in de uitvoering van de stage, zullen we in het veldwerk bij de volgende serie van twintig apotheken, ook praktijkopleiders bevragen.

4 Resultaten e-mail enquête

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van de e-mail enquête. In dit tweede deel van het veldwerk zijn we dieper ingegaan op zaken die uit de vraaggesprekken naar voren kwamen. Dit beschrijven we aan de hand van dezelfde thema's als in hoofdstuk 3.

4.1 Stagiaires

Vooropleiding
Alle stagiaires die aan de enquête hebben meegedaan, volgen de voltijd bol. Drie stagiaires zitten in het derde leerjaar, drie zijn tweedejaars en één stagiaire zit in het eerste jaar van de opleiding. Twee stagiaires hebben eerst de havo gevolgd, de rest mavo of vmbo-T.

Goed beeld van het beroep
De meeste apothekers vinden dat stagiaires een realistisch beeld hebben van het beroep apothekersassistent. Apothekers dragen zelf ook bij aan het creëren van een realistisch beeld van het beroep apothekersassistenten. De meeste apotheken maken gebruik van een inwerkprogramma voor de stagiaires waarin ze met alle facetten van het werk kennismaken. Een apotheker merkt daarbij wel op dat het aan tijd ontbreekt om stagiaires met alle facetten kennis te laten maken. Meestal komt er maar een deel van het werk aan bod. Een deel van de apothekers zorgt dat stagiaires een realistisch beeld van het werk krijgen door ze zo snel mogelijk alle taken uit te laten voeren.

Eén op de vijf leerlingen leert door
Op het moment dat de enquête ingevuld werd, zaten er bij de respondenten 231 studenten in het laatste jaar, dat betekent gemiddeld 26 per onderwijsinstelling. Van deze studenten wordt verwacht dat er 214 in een apotheek gaan werken, wat neer komt op gemiddeld 21 leerlingen per onderwijsinstelling. De bpv-coördinatoren verwachten dat gemiddeld 5 leerlingen per onderwijsinstelling door gaan studeren. Volgens de coördinatoren zijn de belangrijkste redenen voor leerlingen om door te studeren dat ze zichzelf nog te jong vinden om aan het werk te gaan, ze nog willen proberen een hbo-diploma te behalen of dat ze iets anders willen worden dan apothekersassistent. Een bpv-coördinator benadrukt ook dat er studenten zijn die de opleiding combineren met een opleiding tot doktersassistent zodat ze in een apotheekhoudende huisartspraktijk kunnen gaan werken.

De helft van de stagiaires zegt dat ze na de opleiding in een openbare apotheek willen gaan werken. Eén van de stagiaires weet dat nog niet (is net 1,5 maand met de opleiding bezig) en twee willen doorleren. Hiervan geeft er één aan wel bij de opleiding betrokken te willen blijven; *'Ik wil graag doorleren voor docent in deze opleiding en misschien ook als stagebegeleidster. Omdat mij dit erg leuk lijkt en ook bij mij als persoon past.'*

Als er expliciet wordt gevraagd of de stagiaires nog door willen leren, antwoorden bijna alle stagiaires bevestigend. In de helft van de gevallen is dat om te proberen een hbo-diploma te halen. Andere redenen die genoemd worden, zijn; *'Ik wil graag meer dan 1 beroep uit kunnen*

oefenen', 'Ik wil meer leren' en *'het lijkt mij leuk voor hetzelfde beroep iets anders te doen zoals docent'.* Slechts één stagiaire geeft aan dat leeftijd een rol speelt, maar niet de belangrijkste. Eén stagiaire wil echt iets anders worden dan apothekersassistent. Geen enkele stagiaire heeft een concrete opleiding op het oog. De meesten geven aan dat ze wel meteen in de apotheek aan de slag zouden gaan als ze het werken in de apotheek met een opleiding zouden kunnen combineren.

4.2 Stageplaatsen

Aanbod van stageplaatsen
Gemiddeld hebben de onderwijsinstellingen 56 apotheken als leerbedrijf, die per regio gemiddeld zo'n 50 stageplaatsen per jaar aanbieden. Het vinden van stageplaatsen voor het huidige schooljaar (2008-2009) varieerde volgens de bpv-coördinatoren van 'nog lastig nog makkelijk' tot 'lastig'. Het grootste deel van de bpv-coördinatoren verwacht dat het vinden van stageplaatsen volgend jaar hetzelfde zal gaan als dit jaar. Als het eventueel gemakkelijker gaat, komt dat doordat de onrust over de nieuwe vergoedingsregels zal wegebben en de arbeidsmarkt aantrekt. Als redenen waarom het lastiger zou kunnen gaan, worden de financiële positie van de apotheken en de werkdruk genoemd. Een bpv-coördinator zegt hierover: *'Ik merk nu al dat het lastig gaat. Mogelijk spelen alle nieuwe maatregelen een rol, er is/komt personeelstekort, mede veroorzaakt door bezuinigingen. Ook zijn er apotheekafhankelijke redenen om geen stagiaire te nemen, bijvoorbeeld een verbouwing of verhuizing. Maar met name het tekort aan personeel en te hoge werkdruk spelen een rol.'* Volgens een andere bpv-coördinator is de problematiek sterk regionaal bepaald en is het dus moeilijk algemene uitspraken te doen over de beschikbaarheid van stageplaatsen.

Het grootste deel van de bpv-coördinatoren heeft contact met de apothekers over het aantal stageplaatsen. Een kleine meerderheid hanteert een minimumaantal leerlingen om met de opleiding te kunnen starten. Voor de opleidingen die dat doen, is het gemiddelde 14 leerlingen om met een bol-opleiding te starten en 10 leerlingen voor de bbl. De meeste bpv-coördinatoren hebben geen contact met de apotheken over het realiseren van het benodigde aantal leerlingen voor de opleidingen.

Meer stagiaires als formatie dat toelaat
De apothekers plaatsen gemiddeld 2 stagiaires per jaar. De meeste apothekers zijn van plan om het komende schooljaar (2009-2010) evenveel stagiaires te plaatsen als nu. Ze zouden overwegen meer stagiaires te plaatsen als de formatie dat toe zou laten of als ze voldoende begeleiding kunnen bieden. Aspecten die geen rol spelen in de afweging meer stagiaires te plaatsen zijn: als het contact met het ROC beter verloopt, als collega-apothekers ook meer stagiaires gaan opleiden of als ze een vacature voor een apothekersassistent hebben of krijgen.

Voorkeur voor bol
De voorkeur van apothekers gaat uit naar stagiaires van de voltijd bol. De meesten geven aan geen voorkeur voor een specifiek leerjaar te hebben. In de vraaggesprekken was dat wel het geval. Factoren als 'leeftijd' en 'kennis en vaardigheden' spelen weliswaar een rol bij het accepteren van een stagiaire, maar geen belangrijke rol. Qua leeftijd lijkt de voorkeur uit te gaan naar boven de 17 en onder de 25 en wat betreft kennis en vaardigheden wordt gelet op een algemeen goed niveau, 'de attitude, motivatie en presentatie', goede sociale vaardigheden en een

goede beheersing van de Nederlandse taal. De respons is echter te laag om daar afdoende uitspraken over te doen.

Het aanbod van stageplaatsen is volgens bpv-coördinatoren het grootst voor voltijd bol-studenten, liefst uit het derde jaar of anders uit een ander leerjaar. De grootste vraag naar stageplaatsen komt van leerlingen uit de voltijd bol-opleidingen in het algemeen en specifieker van voltijd bol-eerstejaars.

Een stageplek vinden
Vrijwel alle stagiaires hebben naar eigen zeggen de stageplek via de school verkregen. Het vinden van een stageplek vonden ze dan ook niet problematisch. Bijna alle stagiaires geven aan dat ze zijn voorbereid op de stage. Iets meer dan de helft heeft ook instructie gehad voor het voeren van een sollicitatie- of kennismakingsgesprek, terwijl vrijwel iedereen ook daadwerkelijk een dergelijk gesprek heeft gehad. De stagiaires die een gesprek hebben gehad, beoordelen de voorbereiding vanuit de opleiding allemaal als voldoende tot goed. Bijna de helft van de stagiaires wist van te voren dat de apotheek voor hen geschikt zou zijn. In een enkel geval stelt de apotheker eisen aan stagiaires. Eén van de stagiaires zei dat een eis was dat ze motivatie moest tonen.

Soms wel selectie, soms niet
Volgens een paar apothekers kunnen zij geen voorkeuren aangeven, omdat het opleidingsinstituut bepaalt welke stagiaires zij krijgen. Daarnaast wordt ook aangegeven dat apothekers de stagiaires niet echt kunnen aannemen. Ze krijgen ze doorgestuurd van het opleidingsinstituut en sturen ze pas weg als ze te weinig inzet of motivatie tonen. Een apotheker zegt hierover: *'Iedereen is welkom. Ik verwacht wel een open werkhouding'.* Het lukt de apothekers ongeveer even vaak wel de stagiaires te krijgen die ze zouden willen hebben als dat het ze niet lukt. De apothekers geven aan dat het vaak niet lukt om de stagiaires van hun voorkeur te krijgen omdat opleidingen geen rekening (willen of kunnen) houden met de voorkeuren van apothekers. Een apotheker geeft ook aan dat het niet altijd lukt om de stagiaire van zijn voorkeur te vinden omdat *'er niet altijd iemand tussen zit met wie het klikt in het team'*.

Stage en opleiding worden soms voortijdig beëindigd
Het merendeel van de apothekers heeft wel eens een stage voortijdig beëindigd. De belangrijkste reden daarvoor was dat de stagiaire niet de juiste houding had. Ook kwam het voor, maar minder vaak, dat de stagiaire zich niet voldoende inzette en dat de stagiaire zich niet aan de regels en afspraken in de apotheek hield. Apothekers voeren ook nog andere redenen aan waarom een stage moest worden beëindigd: onvoldoende taalkennis, niet de juiste spirit door een foute beroepskeuze, langdurige ziekte, gebrek aan vooropleiding en beroepsvisie, niet de vereiste competenties en houding.

Evenveel apothekers geven aan dat stagiaires zelf ook wel stoppen met de stage als dat apothekers aangeven dat dit bij hen niet gebeurt. Dit komt niet vaak voor: 2 keer per 2 jaar. Meestal stoppen de stagiaires volgens de apothekers vanwege persoonlijke problemen of vanwege studie- en beroepskeuzefactoren (stagiaire vindt dit bijvoorbeeld niet de geschikte opleiding).

Alle apothekers vinden dat ook zij een rol hebben in het voorkomen dat de stagiaires niet voortijdig opstappen. Ze bieden bijvoorbeeld extra begeleiding als dat nodig is, bekijken samen met de stagiaire wat ze kunnen doen of nemen bij problemen contact op met de opleiding.

Nagenoeg alle bpv-coördinatoren geven aan dat er wel eens leerlingen met de opleiding stoppen. Het afgelopen schooljaar waren dat er gemiddeld 5. De meeste leerlingen stoppen al in het eerste leerjaar. De belangrijkste redenen daarvoor zijn persoonlijke problemen of vanwege studie- en beroepskeuzefactoren. Volgens twee bpv-coördinatoren stoppen leerlingen ook wel eens omdat de opleiding te moeilijk is en de studieresultaten onvoldoende zijn. De onderwijsinstellingen proberen leerlingen te behouden door bij problemen met de leerling te bekijken wat er gedaan kan worden en door contact op te nemen met de apotheek als er problemen zijn in de stage.

Apotheker tevreden over stagiaires
Het grootste deel van de apothekers is tevreden over de stagiaires. Het deel dat ontevreden is noemt als reden daarvoor; '*rekenvaardigheden zijn onvoldoende', 'ze zijn onvoldoende in staat de verantwoordelijkheid te nemen voor hun leerproces'* en '*ze zijn onvoldoende in staat om zelf hun leerdoelen te formuleren*'. Wanneer aan de apothekers gevraagd wordt wat er moet gebeuren zodat ze meer tevreden zijn over de stagiaires, wordt genoemd: betere begeleiding vanuit school, betere rekenvaardigheden en geneesmiddelenkennis, betere zelfzorgvaardigheden, duidelijker leerprogramma en hoger kennisniveau (instroom). Twee ontevreden apothekers hierover:

- *'De houding is over het algemeen erg vrijblijvend. Stagiaires melden zich vaak ziek, het roc begeleidt de stagiaires slecht. Lessen vallen uit, ze modderen maar wat aan. Daardoor worden stagiaires onverschillig.'*
- *'Hoger instapniveau wat betreft rekenen en correct taalgebruik. Visie op zorgverlenende en dienstverlenende kant van het beroep en de bereidheid tot kennisverwerving d.m.v. zelfstudie en niet alleen leren in de praktijk. Betere omgangsvormen presentatie. Beter zelfbeeld van beroep en maatschappelijke positionering. Meer patiënt- en minder procesgericht.'*

4.3 Begeleiding van stagiaires

De voorbereiding op school
Alle bpv-coördinatoren bereiden hun leerlingen voor op de stage. Dit houdt voornamelijk in dat ze informatie geven over het doel van de stage en de inhoud van de stage, het kennismakingsgesprek met de apotheek voorbereiden en informatie geven over het omgaan met regels en afspraken. Een bpv-coördinator geeft aan dat de stagiaire een verplicht introductiegesprek heeft met de praktijkopleider. De bpv-coördinator van het particuliere opleidingsinstituut geeft aan dat de leerling zelf het eerste contact legt. Het grootste deel van de bpv-coördinatoren geeft aan dat de apotheker voorafgaand aan de stage ver de stagiaire wordt geïnformeerd. Dit wordt vooral schriftelijk gedaan.

Praktijkopleiders begeleiden
In nagenoeg alle apotheken zijn de praktijkopleiders verantwoordelijk voor de begeleiding van de stagiaires. Apothekers vinden dat het begeleiden van stagiaires door praktijkopleiders bestaat uit de stagiaire informeren over de apotheek, de stagiaire voorstellen aan het team, het bespreken van leerdoelen met de stagiaire, het coachen en observeren van de stagiaire, het vaste aanspreekpunt zijn voor het beantwoorden van vragen van de stagiaire en het houden van evaluatiegesprekken. In mindere mate vinden zij dat de praktijkopleiders ook verantwoordelijk zijn voor het opstellen van een planning met de stagiaire en het houden van beoordelingsgesprekken.

De begeleiding van de stagiaires bestaat volgens de praktijkopleiders uit de volgende activiteiten:
- de stagiaire informeren over de apotheek
- de stagiaire voorstellen aan het team
- de stagiaire wegwijs maken in praktische zaken, regels en afspraken
- leerdoelen bespreken met de stagiaire
- met de stagiaire de planning opstellen
- oefeningen en opdrachten bedenken
- de stagiaire coachen
- de stagiaire observeren
- vast aanspreekpunt zijn voor het beantwoorden van vragen van de stagiaire
- evaluatiegesprekken voeren
- beoordelingsgesprekken voeren.

Bij de evaluatie van de stage en de beoordeling van de stagiaire is meestal ook de opleiding betrokken.

Stagiaires tevreden over praktijkbegeleiding
Alle stagiaires die de enquête ingevuld hebben, zijn tevreden tot zeer tevreden over de stagebegeleiding vanuit de apotheek. Slechts twee stagiaires geven aan niet bij de opleiding te melden als er onvoldoende begeleid wordt, twee doen dat soms wel en soms niet. De meeste stagiaires geven aan dat de opleiding instructie geeft hoe ze hier vervolgens mee om kunnen gaan.

De helft van de stagiaires is tevreden over de begeleiding tijdens de stage vanuit de opleiding. Eén stagiaire is daarover ontevreden en twee zijn noch tevreden nog ontevreden.

Afspraken over de stage
De afspraken die gemaakt worden gaan onder andere over welk werk inhoudelijk gedaan wordt, het stagemateriaal, het verloop van de stage, de planning van de stage, de begeleiding, de werktijd, de studietijd, de werkzaamheden en opdrachten. Over het algemeen vinden alle stagiaires de gemaakte afspraken duidelijk en worden de afspraken goed nageleefd.

Behoefte aan professionalisering
De helft van de apothekers zegt dat zijzelf of de praktijkopleiders behoefte hebben aan professionalisering van de praktijkbegeleiding. De andere helft vindt dat niet. Als er wel behoefte aan scholing is, houdt dit volgens de apothekers verband met het verbeteren van de kwaliteit van de begeleiding en het op de hoogte blijven van ontwikkelingen in het onderwijs.

Ook van de praktijkopleiders geeft ongeveer de helft aan behoefte te hebben aan professionalsering. Dat komt omdat ze zelf graag deskundiger willen worden, de apotheker dat nodig vindt, dat wordt aangegeven door het opleidingsinstituut, ze de kwaliteit van de begeleiding willen verbeteren en om op de hoogte te blijven van onderwijsvernieuwingen.
Praktijkopleiders hebben de volgende ideeën en suggesties om de begeleiding in de apotheek te verbeteren: betrek de apotheek vaker bij school en geef cursussen om beter te leren coachen, beoordelingsgesprekken te voeren, om objectief te beoordelen en dergelijke. Daarnaast benadrukte een praktijkopleider nog: *'Het is prettig als de apotheek op de hoogte is van wat de leerling op school geleerd heeft, zodat dit direct toepasbaar is in de praktijk. Nu moeten we meestal vragen wat ze weten en kunnen en wat niet.'*

Apotheek goed leerbedrijf?
De kwaliteit van het leerbedrijf wordt door de bpv-coördinatoren als 'voldoende' tot 'goed' gewaardeerd. In de apotheek verlopen vooral de onderdelen 'werken aan de realisatie van leerdoelen' (terwijl de apothekers hierop juist kritiek hebben) 'werken aan de praktijkopdrachten' en 'de begeleiding van de stagiaire' erg goed. Kritischer zijn ze over het uitvoeren van beoordelingsgesprekken door het leerbedrijf. Een bpv-coördinator zegt dat het van de apotheek afhankelijk is wat wel en niet goed gaat. Een ander geeft aan dat er soms te weinig werkzaamheden zijn voor de stagiaire. En een bpv-coördinator van een particuliere opleidingsinstituut zegt dat praktijkopleiders vaak sceptisch tegenover hun afstandsonderwijs staan.

De onderwijsinstellingen geven aan dat ze helpen de kwaliteit van de apotheek als leerbedrijf te verbeteren door cursussen aan te bieden, deel te nemen aan overlegorgaan met apothekers en praktijkopleiders, werkveldbijeenkomsten te organiseren, zo goed mogelijk contact te onderhouden met de apothekers en regionale bijeenkomsten over het begeleiden van stagiaires door praktijkopleiders te organiseren.

Bpv-materialen
De meeste opleidingen maken gebruik van een bpv-gids en een stageboek voor de stagiaire, de praktijkopleider en de apotheker. Daarnaast wordt er vaak gebruikgemaakt van een brochure met algemene informatie over de stage voor de apotheker en een opdrachtenboek voor de leerling. Ten slotte maken bpv-coördinatoren ook nog gebruik van bpv-toetsen, losse opdrachten en studiewijzers met uitleg over deelkwalificaties en examens.
De praktijkopleiders zeggen dat ze goed bekend zijn met het stage- of bpv-boek, het opdrachtenboek en de stageovereenkomst.

Praktijkopleiders waarderen ondersteuning vanuit de opleiding
Praktijkopleiders kunnen bij diverse onderdelen van de begeleiding ondersteund worden door de opleiding. Dat gebeurt bijvoorbeeld bij:
- begeleiden van stagiaires
- werken met leerdoelen
- evalueren van de stage
- beoordelen van stagiaires
- bij het lesmateriaal (zoals oefenvragen, antwoorden bij opdrachten e.d.)
- creëren van leermogelijkheden
- training en scholing.

Een praktijkopleider plaats hierbij de kanttekening dat alle genoemde ondersteuning wel via het opleidingsinstituut te krijgen is, maar alleen op aanvraag: *'Als het goed gaat met de leerling, dan is er weinig contact. Gaat het minder goed dan moet je er wel zelf achteraan om de extra ondersteuning aan te vragen/plan van aanpak te maken. '*

De meeste praktijkopleiders vinden dat de opleiding hen voldoende ondersteunt bij de uitvoering van de stage. Geen enkele praktijkopleider geeft aan geen enkele ondersteuning te krijgen. Een praktijkopleider zegt dat de opleiding waarmee de apotheek samenwerkt bijeenkomsten organiseert speciaal voor praktijkopleiders *'waar al de onderwerpen wel aan bod komen.'* Van de praktijkopleiders die de ondersteuning vanuit de opleiding onvoldoende vinden, heeft het grootste deel ook behoefte aan meer ondersteuning op het terrein van de begeleiding van de stagiaires. Dat vinden stagiaires ook.

Op de vraag of praktijkopleiders behoefte hebben aan meer ondersteuning, worden de volgende onderwerpen genoemd:
- begeleiden van stagiaires
- feedback geven aan stagiaires
- werken met leerdoelen
- evalueren van de stage
- beoordelen van stagiaires
- bij het lesmateriaal (zoals oefenvragen, antwoorden bij opdrachten e.d.)
- creëren van leermogelijkheden
- training en scholing.

Eén van de praktijkopleiders merkt op dat de behoefte naar het soort ondersteuning afhankelijk is van de stagiaire. Er gaat volgens de praktijkopleiders nooit iets mis bij de stage doordat de opleiding te weinig ondersteuning biedt.

Praktijkopleiders ook tevreden over stage-informatie

Over welke onderwerpen worden praktijkopleiders door de school geïnformeerd? We zetten die op volgorde van het aantal praktijkopleiders dat over het betreffende onderwerp informatie krijgt (dat aantal loop af):
- het doel van de stage
- van stagiaires begeleiden
- van stagiaires beoordelen
- van de stage evalueren
- van de stage plannen
- van stagiaires trainen
- leermogelijkheden creëren
- stagiaires coachen.

Praktijkopleiders worden op diverse manieren geïnformeerd: meestal gebeurt dat via de apotheker, via schriftelijk informatiemateriaal of mondeling via de stagiaire. In enkele gevallen krijgen praktijkopleiders informatie over de stage via rechtstreeks contact met een docent of coördinator van de opleiding of op voorlichtingsbijeenkomsten van de opleiding.

De meeste praktijkopleiders vinden dat ze voldoende door school worden geïnformeerd over de stage, maar sommige vinden dat niet en één praktijkopleider geeft aan helemaal niet geïnformeerd te worden. Ondanks hun tevredenheid heeft ongeveer de helft van de praktijkopleiders behoefte aan (nog) meer informatie. Het gaat dan vooral over het plannen van de stage en het begeleiden van stagiaires. Volgens een deel van de praktijkopleiders zou de informatievoorziening beter verlopen door meer contact met de opleiding, door een vast aanspreekpunt te hebben en door toegankelijker en handzamer informatiemateriaal.

4.4 Kennis en vaardigheden van apothekersassistenten

Kritiek op de aansluiting tussen de opleiding en het werkveld, heeft wat de apothekers betreft, vooral te maken met de kennis en vaardigheden die de beginnend apothekersassistent onvoldoende beheerst. In overzicht 4.1 staat een overzicht van de kennis en vaardigheden waar het om gaat.

Overzicht 4.1 – Kennis en vaardigheden die beginnende apothekersassistenten volgens apothekers onvoldoende beheersen èn die volgens hen onvoldoende in de opleiding aan bod komen

Rekenen Doseringen berekenen op basis van lichaamsgewicht Dagdosering berekenen op basis van sterkte geneesmiddel In doseringen rekenen met gewichtseenheden In doseringen rekenen met volume eenheden In doseringen rekenen met IE/ml Rekenen met verdunningen of verwrijvingen Omrekenen op basis van percentages Rekenen met percentages en promillages Rekenen met IE/ml Volume naar gewicht en vice versa Rekenen met soortelijk gewicht Rekenen met tijdseenheden Werken met cijferreeksen Rekenformule incl./excl. BTW kunnen toepassen	**Farmaceutische patiëntenzorg** Afweersysteem Hart en bloedvaten Hersenen en zenuwen Hormonen Kanker Overige organen Psychische klachten Reizen en vakantie Seksueel overdraagbare aandoening (SOA) Verslaving Medicatiebewaking recepten Voorlichting/advies/informeren Zelfzorgmiddelenkennis Medische begrippen en terminologie begrijpen Wetskennis en WGBO begrijpen
Bereiden Rectale toedieningsvormen (klysma's, zetpillen) Steriele vloeistoffen/oplossingen	**Beroepshouding** Professionele omgang met andere professionals (zoals artsen) Initiatief
Taal Schriftelijke taalvaardigheid, Nederlands Beheersing vreemde taal	

** Onderdeel is niet opgenomen in het kwalificatiedossier*

Op een uitzondering na (*initiatief*) gaat het in alle gevallen om kennis en vaardigheden die volgens het kwalificatiedossier ook daadwerkelijk in de opleiding aan bod behoren te komen. Weliswaar worden niet alle onderrepen in het kwalificatiedossier ook letterlijk genoemd, maar het gaat wel om zaken die (ook volgens het beroepscompetentieprofiel) behoren tot de kennis en vaardigheden die in de apotheek voorkomen en nodig zijn.

De stagiaires lijken minder negatief te zijn over hun competenties dan de apothekers. Die indruk is vooral opgedaan in de vraaggesprekken: vanwege het beperkte aantal ingevulde vragenlijsten van stagiaires in de tweede tranche kunnen we dat niet verder onderbouwen. Wel blijkt uit de tweede tranche dat als stagiaires moeite hebben met bepaalde onderdelen, dit altijd geldt voor zowel de stage als de opleiding op school.

4.5 De opleiding

Witte vlekken

Apothekers vinden dat onderdelen als baliewerkzaamheden, geneesmiddelenkennis, handverkoop, kennis van handverkoop en zelfzorgmedicatie te weinig in de opleiding aan bod komen. De meerderheid van de bpv-coördinatoren krijgt daarover wel eens opmerkingen van apothekers. Volgens de apothekers is er in de opleiding ook te weinig aandacht voor rekenen en taal. Volgens bpv-coördinatoren besteden ze hier al extra aandacht aan. Ook geven ze extra aan-

dacht aan de beroepshouding, terwijl ze niet veel opmerkingen krijgen van de apothekers dat dit onvoldoende in de opleiding aan bod zou komen.

Stagiaires missen geen onderdelen in de opleiding die wel tot het werk van de apothekersassistent behoren. Er wordt wel aangegeven dat er in de opleiding meer aandacht zou mogen zijn voor de onderdelen 'voorlichting geven' en 'zelfzorg'.

De meeste stagiaires vinden dat bepaalde dingen in de praktijk anders gaan dan op school. Dan geldt vooral voor communicatie met patiënten. Ze melden dit naar eigen zeggen bij de apotheek en/of de school.

De bpv-coördinatoren vinden over het algemeen dat de aansluiting tussen de stage en de opleiding op school goed is. Bpv-coördinatoren die daarover niet tevreden zijn, geven als redenen daarvoor dat de praktijkopdrachten niet uitgevoerd worden en dat het moment waarop leerstof op school aan de orde komt, niet overeenkomt met het moment dat dit in de stage aan de orde komt. Als suggesties om de aansluiting beter te laten verlopen, noemen de bpv-coördinatoren dat er meer overleg moet zijn en het curriculum beter op de praktijk aangepast moet worden. Een bpv-coördinator noemt als voorbeeld dat er op school veel aandacht besteed wordt aan bereiden terwijl dit in de praktijk erg weinig voorkomt.

Bpv-coördinatoren ontvangen nauwelijks informatie van apothekers over wat zij te veel in de opleiding aan bod vinden komen. Apothekers geven wel aan wat zij te weinig in de opleiding aan bod vinden komen. Een deel van de bpv-coördinatoren inventariseert dergelijke signalen ook.

Praktijkopleiders vinden dat de inhoud van het onderwijs en de inhoud van de stage soms wel en soms niet goed op elkaar aansluiten. Vooral de leerdoelen worden als onduidelijk ervaren. Andere dingen die niet goed gaan, zijn:
- praktijkopdrachten zijn niet relevant;
- het moment waarop de leerstof aan de orde komt, komt niet overeen met het moment dat dit in de stage nodig is;
- de werkzaamheden worden op school anders aangeleerd dan dit in de apotheek gebruikelijk is;
- het kennisniveau van de leerling is soms erg laag, waardoor een leerling (nog)niet aan stage toe is;
- niet alle opdrachten zijn in de praktijk uitvoerbaar;
- het niveau van geneesmiddelenkennis en farmaceutisch rekenen blijft vaak achter op school;
- rekenvaardigheden zijn onvoldoende.

Overigens werd elk aspect door slechts enkele praktijkopleiders genoemd.

De meeste praktijkopleiders geven aan dat als er iets niet goed gaat, ze dat soms wel en soms niet bij de opleidingen melden. Slechts één praktijkopleider merkt dat daar dan iets mee gebeurt, vier merken dat soms wel en soms niet, terwijl drie daar niets van zeggen te merken.

4.6 Ervaringen met competentiegericht onderwijs

Alle apothekers zeggen te weten wat competentiegericht onderwijs inhoudt. Het merendeel is daar voldoende over geïnformeerd. Een minderheid geeft aan wel meer informatie te willen over

het competentiegericht onderwijs en dan graag van de onderwijsinstelling waarmee ze contacten onderhouden. De apothekers zien de invoering van het cgo niet met vertrouwen tegemoet. Dit komt met name omdat ze bang zijn dat het ten koste gaat van de kwaliteit van de opleiding. Andere redenen die genoemd worden voor de ongerustheid zijn:

- *De begeleiding vanuit het roc is nu al waardeloos, ik verwacht grote problemen bij het bereiken van het gewenste niveau. Soms is het nu al zo dat het erop lijkt dat de stagiaire nog moet worden opgevoed, laat staan dat we eraan toekomen competenties aan te leren.*
- *De stagiaires zijn te jong om alles allemaal zelf te kunnen doen. Men doet een te groot beroep op de zelfredzaamheid van de leerling. Daarnaast zie ik de apotheek niet als school maar als plaats om werkervaring op te doen.*
- *Docenten zijn nog niet klaar en er blijft te weinig structuur over in het lespakket.*
- *Welke vernieuwing in het onderwijs is de afgelopen 30 jaar een succes geweest?*

De apothekers geven aan dat ze zeker bereid zijn te investeren in de deskundigheidsbevordering van de praktijkopleider op het gebied van competentiegericht onderwijs.

De meeste stagiaires vinden de manier van leren in de praktijk anders dan op school:

- *De balieles op school is niet realistisch.*
- *Onze klas is een van de laatste groepen die nog modulair onderwijs krijgt in plaats van competentiegericht. Ik heb het idee dat de lessen daardoor toch nog wat schoolser zijn dan in het nieuwe systeem (waarbij het oude systeem mij overigens beter ligt).*
- *Op school is het meer theorie, en in de praktijk leer je meer door het ook echt te doen.*
- *Je moet veel theorie leren, terwijl je dat in de apotheek weinig gebruikt.*

De helft van de stagiaires merkt dat de praktijk centraler staat in de opleiding: de ander helft merkt daar niets van. De stagiaires die verandering merken, noemen de vele praktijklessen en meer praktijkgerichte opdrachten als belangrijkste aanwijzingen daarvoor.
Enkele stagiaires hebben aangegeven *in welke mate* de praktijk centraal staat in de opleiding. Volgens twee stagiaires staat die vaak centraal en volgens één voldoende.

Stagiaires vinden dat de opleiding op school een voldoende of goede voorbereiding en aanvulling is op de stage. Ook lukt het hen in voldoende of goede mate leerdoelen te formuleren. Vier van de zes stagiaires geven aan samen te werken aan opdrachten.

Geen enkele stagiaire geeft aan niet te weten wat ze moet doen om de leerdoelen te behalen tijdens de stage, een enkeling weet dat soms wel en soms niet, maar de meeste stagiaires zeggen dat wel te weten. Leerdoelen worden in ongeveer de helft van de gevallen besproken met de apotheker of praktijkopleider; bij de rest van de stagiaires gebeurt dat soms wel en soms niet. Over het algemeen vinden de stagiaires wel dat ze voldoende tijd krijgen voor de leerdoelen. Wanneer het niet lukt om de leerdoelen of opdrachten te realiseren gaan de stagiaires allemaal naar hun vaste begeleider. Slechts twee stagiaires bespreken dit dan ook met de begeleider van de opleiding. De meeste stagiaires krijgen extra begeleiding en extra tijd om de opdrachten uit te voeren. Iets meer dan de helft van de stagiaires geeft aan dat de apotheek contact opneemt met de opleiding als het niet lukt om leerdoelen te realiseren. De meeste stagiaires bespreken het verloop van de stage zowel met de vaste begeleider als met de apotheker, de anderen doen dat alleen met de vaste begeleider. De meeste stagiaires hebben afspraken gemaakt over de begeleiding met de apotheker of de vaste begeleiding en sommige met beiden. Volgens één stagiaire zijn er geen afspraken gemaakt.

De mate waarop momenteel competentiegericht wordt opgeleid, varieert volgens de bpv-coördinatoren van 'in enige mate' tot 'in sterke mate'. Het merendeel van de bpv-coördinatoren geeft aan dat ze de apotheken of ten minste een deel van de apotheken geïnformeerd hebben over cgo. Dit is voornamelijk gedaan in een daarvoor georganiseerde bijeenkomst voor belangstellenden. Hoe staat het volgens de bpv-coördinatoren met competentiegericht opleiden in de apotheek? We hebben ze daarover een aantal stellingen voorgelegd, waarop ze konden aangeven of ze het daar mee eens of oneens zijn of daarover geen mening hebben (zie overzicht 4.2).

Overzicht 4.2 – Opvattingen van bpv-coördinatoren over cgo in de apotheek

Stellingen	Eens	Oneens	Geen mening
Apotheken zijn zich nog maar net aan het oriënteren op competentiegericht onderwijs	■		
Apothekers zijn goed geïnformeerd over competentiegericht onderwijs		■	
Praktijkopleiders zijn goed geïnformeerd over competentiegericht onderwijs		■	■
Apotheken zijn bezig met het zetten van de eerste stappen met de introductie van competentiegericht onderwijs	■		
Apotheken werken al volgens de uitgangspunten van competentiegericht onderwijs		■	
Praktijkopleiders zijn onvoldoende toegerust om stagiaires te begeleiden volgens de uitgangspunten van competentiegericht onderwijs			■
De brede invoering van competentiegericht onderwijs in 2010 komt voor de meeste apotheken te vroeg	■		■

Uit overzicht 4.2 komt het beeld naar voren dat volgens bpv-coördinatoren de apotheek nog maar net begonnen is met de invoering van competentiegericht opleiden. En hoewel de meeste bpv-coördinatoren aangaven dat ze apotheken hebben geïnformeerd over de invoering van competentiegericht onderwijs, is dat naar hun mening nog niet toereikend. Klaarblijkelijk zijn met het organiseren van bijeenkomsten voor belangstellenden niet alle apotheken bereikt. Het oordeel van bpv-coördinatoren over de invoering van cgo in 2010 stemt weinig hoopvol: de helft van de coördinatoren vindt dat dit voor de apotheken te vroeg komt, de andere helft heeft daarover geen mening (waarschijnlijk omdat ze dat niet kunnen beoordelen).

4.7 Contacten tussen actoren

Contact tussen apotheker en opleidingsinstituut

Het merendeel van de apothekers heeft een vast aanspreekpunt bij de onderwijsinstelling. Dat contact verloopt meestal via de stagedocent/leerbegeleider en voor een deel via de bpv-coördinator. Het contact verloopt meestal telefonisch, maar ook regelmatig via iemand van de onderwijsinstelling die langskomt. Het contact verloopt nauwelijks via de stagiaire en zo goed als niet via bezoeken van de apotheker aan de onderwijsinstelling.

Er is ongeveer 2 à 3 keer per jaar contact. De onderwerpen die het meest besproken worden, zijn de beoordeling, begeleiding en evaluatie van de stagiaire, problemen in de stage, het werven van leerlingen en de aansluiting tussen stage en school (zie overzicht 4.3). Apothekers zouden graag meer contact hebben over de evaluatie van de stagiaire, de begeleiding van de stagiaire en nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs. Een apotheker geeft ook aan graag de school te willen evalueren en een ander zou graag meer informatie willen krijgen over het onderwijsprogramma en hoe daar in de stage op aangesloten kan worden.

Overzicht 4.3 – Onderwerpen waarover apothekers contact hebben met de opleiding en waarover ze contact wensen (aantal apothekers)

Onderwerpen	Bestaand contact	Contact gewenst
Beoordeling van de stagiaire	9	4
Problemen in de stage	8	3
Begeleiding van de stagiaire	8	5
Evaluatie van de stagiaire	8	5
Werven van leerlingen voor de opleiding	6	0
Evaluatie van de stage	5	3
Aansluiting tussen de stage en het onderwijs op school	5	4
Voorkeur voor bepaalde stagiaires	3	0
Nieuwe ontwikkelingen in het werkveld	1	3
Onduidelijkheden in het stageprogramma	1	1
Kennis en vaardigheden die in de opleiding onvoldoende aan bod komen	1	4
Nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs	1	5
Doel van de stage	0	2

Het merendeel van de apothekers beoordeelt het contact met het onderwijsinstelling als ‘voldoende’ tot ‘goed’. Het deel van de apothekers dat niet tevreden is over het contact, is met name niet tevreden omdat ze niet merken dat de onderwijsinstelling iets met hun opmerkingen doet. Een apotheker vult ook aan dat hij een vast aanspreekpunt mist, een ander vindt dat er op de onderwijsinstelling te veel wisselingen zijn, te veel managers en te weinig vakdocenten.

De apothekers geven als aanbevelingen om het contact te verbeteren dat de school een betere structuur moet creëren, er geluisterd moet worden naar de toekomstige werkgevers, dat er meer interesse vanuit school voor het werkveld moet zijn en er meer gedaan moet worden met de kritiek vanuit het werkveld. Verder wordt opgemerkt dat het niveau van de onderwijskrachten hoger moet en er meer aandacht moet zijn voor deskundigheid op theoretisch niveau. En er moet vaker contact zijn en vaste aanspreekpunten bij de onderwijsinstelling. Apothekers zijn niet bereid meer tijd te investeren in het contact met de onderwijsinstellingen - deze vraag is ook ingevuld door de mensen die wel tevreden zijn en het waarschijnlijk ook niet nodig vinden om meer tijd te investeren.

Nagenoeg alle bpv-coördinatoren geven aan dat ze contact hebben met de apotheek over de stage en de opleiding in het algemeen. Dergelijk contact vindt meestal 2 keer per jaar plaats. De meeste bpv-coördinatoren vinden de frequentie van dit contact prima.
De apothekers nemen contact op met de onderwijsinstellingen als er inhoudelijke aanmerkingen zijn op de opleiding. In mindere mate doen ze dat als er vragen zijn over de evaluatie of beoordeling van stagiaires, als er problemen zijn met de stagiaire of als er vragen zijn over leerdoelen of stageopdrachten. Een particulier opleidingsinstituut geeft aan dat hun opleiding vaak onbekend is bij apotheken. Als een cursist graag stage wil lopen, dan wordt er regelmatig eerst uitleg gevraagd door de apotheek alvorens besloten wordt een stageplaats te bieden.

De bpv-coördinatoren ondersteunen de apotheken op diverse manieren bij de uitvoering van de stage: voorlichting geven op bijeenkomsten, telefonisch contact, op bezoek gaan bij de apotheek, training en scholing van praktijkopleiders en via de verspreiding van schriftelijke informatie. De manier waarop apothekersassistenten gebruikmaken van deze ondersteuning, varieert volgens de coördinatoren: daarvan wordt dus goed en niet goed gebruikgemaakt.
Een deel van de coördinatoren onderneemt activiteiten om de ondersteuning te verbeteren. Ze inventariseren mogelijke problemen, inventariseren de wensen van de apotheek en organiseren regionale voorlichtingsbijeenkomsten.

Sommige bpv-coördinatoren geven aan dat er geen overleg is tussen apothekers of praktijkopleiders onderling. Anderen geven aan dat dit er wel is, voornamelijk tussen apothekers onderling. Aan dat overleg wordt meestal door de onderwijsstelling deelgenomen die dat vaak (mee) hebben georganiseerd. Onderwerpen die daarin vooral aan de orde komen, zijn nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs en het werkveld, de afstemming tussen de stage en het onderwijs, het aantal stageplaatsen dat nodig of beschikbaar is en het werven van leerlingen voor de opleiding. De bpv-coördinatoren zouden meer overleg willen over nieuwe ontwikkelingen in het werkveld, de afstemming tussen de stage en het onderwijs en over de inhoud van de stage. Een particuliere onderwijsinstelling zou meer contact willen hebben over het verschil en de overeenkomsten tussen hun onderwijsinstelling en de roc's.

Alle bpv-coördinatoren zijn 'tevreden' tot 'zeer tevreden' over het contact met de apothekers. Er worden nauwelijks suggesties tot verbetering gedaan doordat men al tevreden is over het contact. Er wordt door een bpv-coördinator wel opgemerkt dat de opleiding graag zou deelnemen aan het regio-overleg van het KNMP.

Contacten tussen apothekers onderling
Een kleine meerderheid van de apothekers geeft aan dat zij contact hebben met collega-apothekers over stages of de opleiding van apothekersassistenten in het algemeen. Dit contact gaat met name over de kwaliteit van de opleiding en in mindere mate over de organisatie van de stage, de aansluiting tussen de stage en het onderwijs op school en de kwaliteit van de stage. Dit gebeurt zowel via formeel als informeel overleg. Ze zijn tevreden over het formele overleg. Het merendeel van de apothekers dat geen formeel overleg heeft op het moment, heeft hier ook geen behoefte aan. Zij zouden wel deelnemen aan zo'n overleg als er dan gezamenlijke afspraken kunnen worden gemaakt of als daardoor de kwaliteit van de stage verbetert.

Contacten tussen praktijkopleiders onderling
Slechts enkele praktijkopleiders hebben wel eens contact met praktijkopleiders van andere apotheken over de stage. Onderwerpen zijn dan: de aansluiting tussen de stage en het onderwijs

op school, het begeleiden/coachen van stagiaires en nieuwe ontwikkelingen in het werkveld en het onderwijs. Het gaat om zowel formeel als informeel overleg. De meeste praktijkopleiders hebben geen behoefte aan formeel overleg. Ze geven wel aan dat de behoefte aan overleg zou kunnen veranderen als daardoor de kwaliteit van de stage verbetert.

4.8 Overalloordeel over de aansluiting

Hoe tevreden zijn de verschillende groepen over de aansluiting tussen de opleiding en de apotheek? In de tweede tranche hebben we dat expliciet gevraagd aan apothekers en bpv-coördinatoren. Uit hun antwoorden blijkt dat bpv-coördinatoren vaker tevreden zijn over de aansluiting dan apothekers (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3 – Overalloordeel over de aansluiting (aantal informanten)

	Zeer ontevreden	Ontevreden	Noch ontevreden noch tevreden	Tevreden	Zeer tevreden
Apothekers		II	IIIIIII	IIIII	
Bpv-coördinatoren			I	IIIIIIIII	I

5 Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Samenvatting

1 In opdracht van de Stichting Bedrijfsfond Apotheken (SBA) heeft het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt (KBA) onderzoek gedaan naar de aansluiting tussen de beroepsopleiding en beroepspraktijk van apothekersassistenten. Aanleiding voor de vraag van de SBA is dat een deel van de apothekers niet tevreden is over de aansluiting tussen opleiding en werkveld.

2 Eerste vertrekpunt in het onderzoek was dat de aansluiting tussen opleidingen en beroepspraktijk in essentie wordt bepaald in de 'driehoek' van meest betrokken actoren: de apotheek, de opleiding en de lerende en/of werknemer. In deze driehoek komt niet alleen de invulling van het aansluitingsproces tot uitdrukking, maar komen ook de diversiteit in dat proces en de factoren waaraan eventuele gebreken kunnen worden toegeschreven, naar voren.

3 Tweede vertrekpunt was dat het onderzoek zich niet zou moeten richten op een in kwantitatief opzicht representatief beeld, maar op kwalitatief voldoende diepgang en voldoende dekking van de bestaande variëteit in de apotheekbranche.

4 Centrale vragen in het onderzoek waren:
- Hoe wordt de feitelijke aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk ervaren door de apotheek, de opleiding en de lerende en/of werknemer?
- Aan welke factoren op micro- en mesoniveau kan een meer of minder gebrekkig ervaren aansluiting worden toegeschreven, en in hoeverre spelen randvoorwaarden op macroniveau daarbij een rol?
- Welke aanknopingspunten zien betrokkenen zelf om de aansluiting zonodig te verbeteren?

5 De centrale vragen zijn uiteengelegd in de volgende deelvragen:
- Welke lacune signaleren de apotheken tussen de gewenste en de feitelijke beroepscompetenties van de stagiaire (zowel de bol'er als de bbl'er)?
- Welke lacune signaleren de apotheken tussen de gewenste en de feitelijke beroepscompetenties van de beginnende apothekersassistent?
- Op welke wijze worden de stagiaires begeleid in de apotheek en hoe wordt dit ervaren door de stagiaires?
- Hoe ervaren de beginnende apothekersassistenten de begeleiding in de apotheek?
- Welke ondersteuning verwacht en wenst de apotheker bij de stagebegeleiding vanuit het opleidingsinstituut en in welke ondersteuning wordt voorzien?
- Tot welke investeringen is de apotheek bereid om tot de gewenste kwaliteit van de leerlingen en de beginnend apothekersassistent te komen?
- In hoeverre zorgen opleidingsinstituten (regionale opleidingencentra en particuliere opleiders) en apotheken samen voor een goede kwaliteit en kwantiteit van de apothekersassistenten?

- Wat zijn belangrijke factoren waardoor gesignaleerde situaties verklaard kunnen worden?
- Welke aanknopingspunten voor beleid zien betrokkenen zelf om gesignaleerde gebreken effectief te ondervangen?
- Voor zover genoemde deelvragen zich tot één centrale actor beperken, hoe ervaren de andere twee centrale actoren de gesignaleerde situaties?

6 Zoals in punt 3 aangegeven, hebben we ons in het onderzoek gericht op kwalitatief voldoende diepgang en voldoende dekking van de bestaande variëteit in de apotheekbranche. Het veldwerk van het onderzoek bestond uit twee delen of tranches. In de eerste tranche zijn vraaggesprekken gevoerd met actoren vanuit tien apotheken (apothekers, stagiaires en apothekersassistenten) en met bpv-coördinatoren van de tien roc's waarmee die apotheken contact hebben. Dat gebeurde in de periode juli-oktober 2008. In totaal hebben we in de eerste tranche 33 actoren gesproken. Bij de selectie van apotheken is ten behoeve van de variëteit gelet op regionale spreiding, type apotheek en personele omvang. Die variëteit is in grote lijnen gerealiseerd.

7 Op basis van dezelfde criteria zijn in de tweede tranche van het veldwerk in samenwerking met de SBA twintig casussen (apotheken en opleidingen) geselecteerd. Deze hebben we een sterk voorgestructureerde e-mailenquête toegestuurd. Behalve stagiaires, apothekers en bpv-coördinatoren, hebben we in de tweede tranche ook praktijkopleiders betrokken, omdat de eerste tranche leerde dat ook zij waardevolle informatie over de aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk kunnen aanleveren.

De tweede tranche is uitgevoerd in de periode oktober-november 2008. Hoewel uitsluitend apotheken zijn benaderd die aan de SBA hadden aangegeven aan het onderzoek te willen meewerken, is het niet gelukt het beoogde aantal casussen te realiseren. Van de twintig casussen zijn in totaal over 14 casussen ingevulde vragenlijsten terugontvangen (samen 43 vragenlijsten). Van vier casussen ontvingen we een complete set en van tien casussen een incomplete set (daarvan hebben we in elk geval vragenlijsten van zowel de bpv-coördinator als de apotheker). In vrijwel alle gevallen ging het om apotheken met ten minste 15 medewerkers.

8 Hoewel in de tweede tranche niet het beoogde aantal volledig complete casussen is gerealiseerd, kunnen we toch stellen dat het onderzoek een goed beeld geeft van de opvattingen in apotheken over de aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk. Dat wordt ingegeven door het feit dat in het onderzoek een breed scala van onderwerpen aan de orde is gesteld, waarover en waarmee de informanten in beide tranches in grote lijnen dezelfde opvattingen en ervaringen blijken te hebben. Ook de ondervertegenwoordiging van de kleinere categorieën apotheken in de tweede tranche doet daar niets aan af. In de eerste tranche, waarin de beoogde variëteit wel werd gerealiseerd, bleken namelijk op geen enkel punt verschillen tussen apotheken te kunnen worden toegeschreven aan verschillen in selectiecriterium (regio, soort apotheek of personeel omvang).

Conclusies

9 Welke lacune signaleren de apotheken tussen de gewenste en de feitelijke beroepscompetenties van de stagiaire (zowel de bol'er als de bbl'er)?

Apothekers stellen de volgende eisen aan stagiaires:
- in het team passen, tegen feedback kunnen, assertief zijn, zich kunnen aanpassen aan een groep en zich sociaal aangepast kunnen gedragen;
- gemotiveerd zijn, enthousiast, proactief, initiatief durven nemen en leergierig zijn;
- representatief zijn, zich fatsoenlijk gedragen en prettig overkomen;
- Nederlandse taal beheersen en kunnen communiceren;
- kunnen rekenen.

Soms worden deze eisen ook gehanteerd om leerlingen die in de apotheek stage willen lopen, te selecteren. Maar die ruimte is beperkt omdat meestal de opleidingen de leerlingen over de apotheken verdelen. Toch doen deze eisen er wel toe: als een stagiaire er niet aan voldoet, kan dat voor de apotheker reden zijn om de stage te beëindigen. De meeste apothekers hebben daar wel eens mee te maken gehad. In bijna alle gevallen hadden stagiaires dan niet de juiste houding, zetten ze zich onvoldoende in of hielden ze zich niet aan de regels en afspraken in de apotheek.

De meeste apothekers zijn over het algemeen tevreden over de stagiaires in hun apotheek. Maar op een tweetal gebieden signaleren apothekers substantiële lacunes: de rekenvaardigheid van stagiaires en het kunnen managen van het eigen leerproces.
Behalve apothekers geven ook bpv-coördinatoren aan dat de rekenvaardigheid van leerlingen onvoldoende is; dat vinden ze zelf, maar dat horen ze ook vanuit de apotheek.
Wat het managen van het eigen leerproces betreft, gaat het om zaken als dat stagiaires in staat zijn de verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces en zelf hun leerdoelen kunnen formuleren. Gezien de stand van zaken wat betreft de invoering van competentiegericht onderwijs (opleidingen zijn daar nog druk mee bezig), is het nog te vroeg om te concluderen dat de opleiding op dit punt tekortschiet. Bovendien zijn bpv-coördinatoren veel minder negatief over de prestaties van leerlingen op dit gebied dan apothekers.

De stagiaires zelf lijken minder negatief te zijn over hun competenties dan de apothekers. Die indruk is vooral opgedaan in de vraaggesprekken. Ook in de tweede tranche was dit het geval, maar vanwege het beperkte aantal ingevulde vragenlijsten van stagiaires in de tweede tranche, kunnen we dat niet verder onderbouwen. Wel blijkt uit de tweede tranche dat als stagiaires moeite hebben met bepaalde onderdelen, dit altijd geldt voor zowel de stage als de opleiding op school.

Conclusie is dat de rekenvaardigheden van stagiaires tekortschieten, maar dat kan even zo goed liggen aan de vooropleiding en/of het intredeniveau in de opleiding.

10 Welke lacune signaleren de apotheken tussen de gewenste en de feitelijke beroepscompetenties van de beginnende apothekersassistent?

Op diverse gebieden signaleert het merendeel van de apothekers verschillen tussen de competenties waarover beginnende apothekersassistenten beschikken (de beschikbare competenties) en de competenties die het werk in de apotheek van hen vraagt (de vereiste competenties). De vereiste competenties zijn geformaliseerd in het kwalificatiedossier, dat daarmee aangeeft wat het resultaat van de opleiding dient te zijn.

In overzicht 5.1 is aangegeven welke lacunes apothekers signaleren tussen de vereiste en beschikbare kennis en vaardigheden van beginnend apothekersassistenten. Bij vrijwel alle

onderwerpen gaat het om kennis en vaardigheden die in meer of mindere mate expliciet in het kwalificatiedossier worden genoemd. Een uitzondering is *initiat*ief (onder het kopje *Beroepshouding*), dat we in het kwalificatiedossier niet tegenkomen.

Overzicht 5.1 – Kennis en vaardigheden die beginnende apothekersassistenten volgens apothekers onvoldoende beheersen èn die volgens hen onvoldoende in de opleiding aan bod komen

Rekenen Doseringen berekenen op basis van lichaamsgewicht Dagdosering berekenen op basis van sterkte geneesmiddel In doseringen rekenen met gewichtseenheden In doseringen rekenen met volume eenheden In doseringen rekenen met IE/ml Rekenen met verdunningen of verwrijvingen Omrekenen op basis van percentages Rekenen met percentages en promillages Rekenen met IE/ml Volume naar gewicht en vice versa Rekenen met soortelijk gewicht Rekenen met tijdseenheden Werken met cijferreeksen Rekenformule incl./excl. BTW kunnen toepassen	**Farmaceutische patiëntenzorg** Afweersysteem Hart en bloedvaten Hersenen en zenuwen Hormonen Kanker Overige organen Psychische klachten Reizen en vakantie Seksueel overdraagbare aandoening (SOA) Verslaving Medicatiebewaking recepten Voorlichting/advies/informeren Zelfzorgmiddelenkennis Medische begrippen en terminologie begrijpen Wetskennis en WGBO begrijpen
Bereiden Rectale toedieningsvormen (klysma's, zetpillen) Steriele vloeistoffen/oplossingen	**Beroepshouding** Professionele omgang met andere professionals (zoals artsen) Initiatief
Taal Schriftelijke taalvaardigheid, Nederlands Beheersing vreemde taal	

De opmerking dat deze onderwerpen *in meer of mindere mate expliciet* in het kwalificatiedossier worden genoemd, heeft te maken met het feit dat het kwalificatiedossier in termen van *competenties* aangeeft aan welke eisen een aankomend apothekersassistent moet voldoen. Dat is veel globaler dan in overzicht 5.1 gebeurt. In het kwalificatiedossier is daardoor bijvoorbeeld niet duidelijk of de aanduidingen *geneesmiddelenkennis* en *ziekteleer* in het kwalificatiedossier, ook betrekking (moeten) hebben op kennis over kanker, seksueel overdraagbare aandoeningen of verslaving, dat volgens de apothekers te weinig aan bod komen.

De kennis en vaardigheden in overzicht 5.1 zijn in de apotheek nodig. Volgens apothekers moeten beginnende apothekersassistenten daarover beschikken, maar is dit niet het geval. Deze kennis en vaardigheden worden in de huidige opleiding van apothekersassistenten dus onvoldoende gerealiseerd.

Het is denkbaar dat deze situatie te maken heeft met de globale aanduiding van de eisen aan aankomend apothekersassistenten in het kwalificatiedossier, waaraan door onderwijsinstellingen een eigen invulling wordt gegeven. Bovendien is daarover tussen onderwijsin-

stelling en apotheek geen contact (zie ook punt 15). Onze conclusie is dat het huidige kwalificatiedossier in de ogen van de apotheken kennelijk te veel ruimte laat voor invullingen door de opleidingen die niet met hun wensen overeenkomen. Bovendien ontbreekt het aan voldoende contact tussen het werkveld en de opleidingen in de regio om wel tot gewenste invulling te komen of om aan te geven op welke punten de problemen met kennis en vaardigheden zich vooral manifesteren.

Wat de rekenvaardigheid van apothekersassistenten betreft, kunnen we concluderen dat de opleiding zonder meer tekortschiet: het voor de apotheek benodigde niveau wordt niet gerealiseerd. Dit betekent dat het kwalificatiedossier op dit gebied moet worden aangepast: het rekenniveau van apothekersassistenten moet omhoog[9].

11 Op welke wijze worden de stagiaires begeleid in de apotheek en hoe wordt dit ervaren door de stagiaires?

Stagiaires worden in de apotheek in de regel begeleid door een vaste begeleider, meestal de praktijkopleider en soms (ook) de apotheker, en tijdens het werk door werkbegeleiders, de apothekersassistenten. De begeleiding door de praktijkopleider (of apotheker), bestaat uit de volgende activiteiten:
- de stagiaire voorstellen aan het team, informeren over de apotheek en wegwijs maken in praktische zaken, regels en afspraken
- vast aanspreekpunt zijn voor het beantwoorden van vragen van de stagiaire
- leerdoelen bespreken met de stagiaire
- de stagiaire observeren
- de stagiaire coachen
- met de stagiaire de planning opstellen
- beoordelingsgesprekken houden
- oefeningen en opdrachten bedenken
- evaluatiegesprekken houden.

Bij evaluatie- en beoordelingsgesprekken is meestal ook een vertegenwoordiger van de onderwijsinstelling betrokken. Oefeningen en opdrachten aanbieden door de praktijkopleider komt relatief het minst voor. Volgens een deel van de bpv-coördinatoren behoort dit tot de zaken die in de apotheek nog niet goed gaan. Dat geldt ook voor het voeren van begeleidingsgesprekken, dat volgens bijna de helft van de bpv-coördinatoren niet goed verloopt.

Afgezien van de begeleidingsactiviteiten, volgt elke nieuwe stagiaire in de apotheek een inwerkprogramma om met alle facetten van het werk in de apotheek kennis te maken. In de helft van de apotheken moeten stagiaires zo snel mogelijk alle soort werkzaamheden uitvoeren. Doel van dergelijke activiteiten is om nieuwe stagiaires een goed beeld van het beroep te geven.

De tijd die aan begeleiding wordt besteed, varieert van een half tot tweeëneenhalf uur per week per praktijkopleider. Dat hangt vooral samen met het jaar waarin stagiaires zitten: eerstejaars kosten meer tijd dan stagiaires van latere jaren.

9 Op basis van de vanuit dit onderzoek tussentijds aangeleverde resultaten van de rekenvaardigheden van beginnende apothekersassistenten die ze volgens de apotheker nodig hebben, is dit inmiddels gebeurd. In het nieuwe kwalificatiedossier (2009-2010) is het rekenniveau aangepast.

Alle stagiaires in het onderzoek zijn tevreden tot zeer tevreden over de begeleiding in de apotheek. Dat geldt vooral voor het leerklimaat in de apotheek en de kans die ze krijgen om te leren en vragen te stellen. Wel melden ze dat de begeleiding er door de drukte wel eens bij in kan schieten.

Om te voorkomen dat stagiaires voortijdig met hun opleiding stoppen, krijgen ze vanuit de apotheek extra begeleiding, wordt samen met hen overlegd hoe de apotheek hen kan helpen of wordt contact opgenomen met de opleiding.

In ongeveer de helft van de apotheken bestaat behoefte aan verdere professionalisering van praktijkopleiders. Het gaat dan om zaken als stagiaires begeleiden, zelf oefeningen en opdrachten bedenken, feedback geven en evalueren en beoordelen van stages. Belangrijkste redenen daarvoor zijn het verbeteren van de kwaliteit van de begeleiding, om op de hoogte te blijven van ontwikkelingen in het onderwijs en omdat praktijkopleiders daar behoefte aan hebben.

Conclusie is dat in de apotheek serieus werk wordt gemaakt van de begeleiding van stagiaires. Stagiaires waarderen dat. En hoewel veel zaken op dit gebied al goed lopen, is op onderdelen nog zeker een kwaliteitsslag nodig. Het gaat dan om zaken als (ook) vanuit de apotheek (i.c. de praktijkopleider) zelf oefeningen en opdrachten aanbieden, beoordelings- en evaluatiegesprekken voeren en stagiaires begeleiden. De behoefte aan verdere professionalisering van deze begeleidingsactiviteiten wordt zowel in de apotheek gevoeld als in de onderwijsinstelling.

12 Hoe ervaren de beginnende apothekersassistenten de begeleiding in de apotheek?

Voor het antwoord op deze vraag kunnen we alleen afgaan op de apothekersassistenten die we hebben gesproken in de eerste tranche van het veldwerk. Hieruit blijkt dat ook beginnende apothekersassistenten tevreden zijn over de begeleiding in de apotheek. Ook de redenen daarvoor zijn hetzelfde: het prettige leerklimaat en de kans om te leren. Hierbij moet worden opgemerkt dat vrijwel elke apothekersassistent ook (een deel) van de opleiding heeft gevolgd in de apotheek waarin ze nu werkt: ze kenden de apotheek dus voordat ze daar een baan kregen. Conclusie is dat het klimaat in de apotheek voor beginnende apothekersassistenten kennelijk een sterke bindingskracht heeft en mogelijkheden schept voor (verder) leren op de werkplek.
Over de begeleiding vanuit school zijn de leerlingen minder tevreden. Zo vindt een deel van de leerlingen vindt dat ze nauwelijks op de stage worden voorbereid en dat ze tijdens de stage te weinig door de school worden begeleid.

13 Welke ondersteuning verwacht en wenst de apotheker bij de stagebegeleiding vanuit het opleidingsinstituut en in welke ondersteuning wordt voorzien?

In de meeste apotheken ondersteunt de onderwijsinstelling de uitvoering van de stage. Volgens de praktijkopleiders in de apotheek gebeurt dat in voldoende mate. De ondersteuning heeft betrekking op diverse gebieden:
- begeleiden van stagiaires
- evalueren van de stage
- beoordelen van stagiaires
- werken met leerdoelen

- andere onderwerpen (het lesmateriaal, creëren van leermogelijkheden en training en scholing).

Hoewel de praktijkopleiders de ondersteuning vanuit de opleiding voldoende vinden, geven ze eveneens aan behoefte te hebben aan meer ondersteuning. Dat geldt vooral bij het begeleiden van stagiaires en bij het zelf bedenken van opdrachten en oefeningen. Er gaat volgens de praktijkopleiders overigens nooit iets mis bij de stage dat te wijten zou zijn aan het feit dat de onderwijsinstelling ze niet of onvoldoende ondersteunt.

De meeste apothekers hebben met het roc contact over de begeleiding, evaluatie en beoordeling van stagiaires en over problemen in de stage. De belangrijkste andere onderwerpen waarover apothekers contact wensen, zijn nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs en kennis en vaardigheden die in de opleiding onvoldoende aan bod komen. Ook bpv-coördinatoren willen daarover meer contact, terwijl ongeveer de helft over dergelijk zaken al contacten heeft.

Conclusie is dat de onderwijsinstellingen de apotheken al bij diverse stageactiviteiten ondersteunen, maar dat die ondersteuning moet worden geïntensiveerd. De vraag vanuit de apotheek om ondersteuning bij de stage is namelijk groter dan het huidige aanbod vanuit het onderwijs. Het gaat hierbij vooral om ondersteuning van de praktijkopleider (en de apotheker met die rol) bij de begeleiding, evaluatie en beoordeling van de stagiaire en de aansluiting van de stage op het onderwijs op school.

14 Tot welke investeringen is de apotheek bereid om tot de gewenste kwaliteit van de leerlingen en de beginnend apothekersassistent te komen?

Uit de gesprekken in de eerste tranche van het veldwerk en de enquêtes in de tweede tranche, blijkt dat apotheken op diverse manieren (willen) werken aan de kwaliteit van stagiaires en beginnende apothekersassistenten:

- Apothekers zijn bereid volgend schooljaar (2009-2010) meer stageplaatsen aan de bieden. Voorwaarden is dat ze dan voldoende begeleiding kunnen bieden en de formatie van de apotheek dat toelaat.
- Om te voorkomen dat stagiaires voortijdig met de opleiding stoppen, krijgt de stagiaire vanuit de apotheek extra begeleiding en bekijken ze bij problemen samen met de stagiaire wat ze daaraan kunnen doen.
- Om te zorgen dat stagiaires een goed beeld krijgen van het beroep, volgt elke nieuwe stagiaire een door de apotheek opgesteld inwerkprogramma.
- Ongeveer de helft van de apothekers is bereid meer tijd te steken (van zichzelf of de praktijkopleider) in het contact met de opleiding.
- Apothekers zijn bereid te investeren in de deskundigheidsbevordering van de praktijkopleider op het gebied van competentiegericht onderwijs.
- Ongeveer de helft van de apothekers is bereid deel te nemen aan een formeel overleg over stages of de opleiding met collega-apothekers als daardoor de kwaliteit van de stage verbetert of gezamenlijke afspraken kunnen worden gemaakt.
- Ook praktijkopleiders zijn bereid om deel te nemen aan een dergelijk formeel overleg met collega-praktijkopleiders als daardoor de kwaliteit van de stage verbetert.

De vraag is of deze inspanningen passen bij en toereikend zijn voor de belangrijkste knelpunten waarmee apotheken te maken hebben of kunnen krijgen: mogelijke tekorten aan apothekersassistenten, lacunes tussen vereiste en beschikbare competenties, de behoefte aan bevordering van de kwaliteit van de stagebegeleiding en de omslag naar competentiegericht opleiden. Het antwoord op die vraag is ontkennend: gezien de problemen die apothekers signaleren, ligt het in de rede meer inspanningen van apothekers te verwachten dan nu het geval is of waartoe men bereid zegt te zijn. De bereidheid om bijvoorbeeld meer stagiaires op te leiden als de formatie dat tenminste toelaat of om met collega's te overleggen over stage of opleidingsaangelegenheden onder de conditie dat dan de kwaliteit van de stage verbetert, is tamelijk vrijblijvend. Het aanbod en de kwaliteit van apothekersassistenten kan immers alleen maar toenemen als apotheken meer stageplaatsen gaan aanbieden (met name de apotheken die dat nu nog niet doen) en er in eerste instantie zèlf voor zorgen dat de kwaliteit van de begeleiding in de apotheek verbetert. Als apothekers daartoe niet bereid zijn en er niet echt werk van maken, zullen de gesignaleerde knelpunten niet worden opgelost.

15 In hoeverre zorgen opleidingsinstituten (regionale opleidingscentra en particuliere opleiders) en apotheken samen voor een goede kwaliteit en kwantiteit van de apothekersassistenten?

We beginnen met de kwantiteit. Een roc doet zaken met gemiddeld zo'n 50 apotheken die in het algemeen 1 tot 2 stageplaatsen per jaar aanbieden. De roc's zijn momenteel bezig om te kijken naar het benodigd aantal stageplaatsen voor volgend schooljaar en volgens de meeste bpv-coördinatoren hebben ze daarover contact met de apotheken. Uit de vraaggesprekken blijkt dat het in sommige regio's apothekers 'steekt' dat zij wel altijd stageplaatsen aanbieden en andere apothekers niet: zij zetten zich daarmee in om assistenten op te leiden voor de collega's die dat niet doen.

Volgens iets meer dan de helft van de bpv-coördinatoren is er een minimumaantal leerlingen nodig om met de opleiding apothekersassistent te kunnen beginnen. Voor de bol bedraagt dat gemiddeld 14 en voor de bbl 10 leerlingen (let wel: deze aantallen hebben betrekking op een zeer beperkt aantal roc's). Over die aantallen is er geen overleg tussen roc en apotheken: beide partijen vinden dat ook niet tot nauwelijks gewenst. Apothekers en opleidingsinstituten werken op dit gebied dus niet (structureel) samen. In de vraaggesprekken zijn we een voorbeeld tegengekomen waarin dat wel gebeurt, maar dat lijkt een uitzondering. Het ging om hierbij om een regio waarin de apothekers zich garant hebben gesteld voor het aanbieden van stageplaatsen, waardoor het voor het roc mogelijk was in die regio een locatie van de opleiding te vestigen.

Dan de kwaliteit. Zowel apotheken als roc's zien en nemen hun verantwoordelijkheid om goede apothekersassistenten op te leiden. We hebben hiervoor (zie punten 10 en 12) al geschetst wat beide partijen op dit gebied doen. Probleem is alleen dat ze dat niet van elkaar lijken te zien, beide daarin min of meer hun eigen weg proberen te vinden èn dat de ernst van de problemen meer inspanningen nodig maken. Zo dit al niet ten koste gaat van de kwaliteit, dan is het in elk geval niet bevorderlijk daarvoor. De meeste bpv-coördinatoren vinden overigens desgevraagd dat ze voldoende invloed hebben op de kwaliteit van de stage in de apotheek.

Conclusie is dat onderwijsinstellingen en apotheken elkaar onvoldoende weten te vinden als het gaat om de kwaliteit en kwantiteit van apothekersassistenten. Onzes inziens is dit het belangrijkste obstakel dat een adequate aanpak van aansluitingsproblemen tussen opleiding en beroepspraktijk in de apothekersbranche in de weg staat: zie volgende punt.

16 Wat zijn belangrijke factoren waardoor gesignaleerde situaties verklaard kunnen worden?

Er is één factor die het (voortbestaan) van de gesignaleerde aansluitingsproblemen verklaart: het ontbreken van een structurele samenwerking tussen apotheek en onderwijsinstelling. Zoals bij punt 15 geconcludeerd is het ontbreken van structurele samenwerking en communicatie tussen apotheek en opleiding het grootste obstakel bij het verbeteren van de aansluiting in het algemeen en de kwaliteit van de stage in het bijzonder. Uiteraard zijn roc's formeel eindverantwoordelijk voor de opleiding, maar de kwaliteit van de opleiding (en dus van apothekersassistenten) kan onzes inziens alleen worden gegarandeerd als beide partijen samen bepalen wie welke zaken op zich neemt en beide hun deskundigheid daarbij optimaal inzetten.

Al eerder hebben we gewezen op de houding van apothekers, die zich volgens ons nogal afwachtend opstellen. Apothekers zijn bij problemen snel geneigd zijn naar de onderwijsinstelling te wijzen als bron van die problemen èn als de eerst aangewezen partij om die problemen op te lossen. Maar aansluitingsproblemen tussen onderwijs en beroepspraktijk zijn niet alleen problemen vóór de apotheker maar ook vàn de apotheker. Die zouden dan ook meer initiatieven moeten nemen om de kwaliteit van de opleiding te verbeteren dan ze momenteel doen en bereid lijken te doen.

17 Welke aanknopingspunten voor beleid zien betrokkenen zelf om gesignaleerde gebreken effectief te ondervangen?

Apothekers

- Stagiaires zouden ook tijdens de stage goed vanuit de opleiding begeleid moeten worden. Er zou meer aandacht mogen komen voor het beter ontwikkelen van bepaalde kennis en vaardigheidheden en er is behoefte aan meer deskundigheid op theoretisch niveau. Sommige apothekers willen ook dat het professionaliseringsniveau van vakdocenten op de onderwijsinstellingen verbetert.
- Sommige apothekers willen meer aandacht voor een juiste houding en motivatie van stagiaires. Een bpv-coördinator oppert in dit verband het idee om alleen stagiaires op stage te sturen die daar klaar voor zijn. Dan worden apothekers niet 'opgezadeld' met studenten die nog te veel vaardigheden missen.
- Een deel van de apothekers wil over bepaalde zaken (zie punt 13) meer contact met de onderwijsinstellingen, die dat op hun beurt ook willen.
- Apothekers hebben behoefte aan meer duidelijkheid over het leerprogramma vanuit de opleiding.
- Sommige apothekers missen een vast aanspreekpunt op de onderwijsinstelling, willen regelmatiger contact en ondervinden last van de volgens hen vele wisselingen en de chaotische structuur op de instelling.
- Ten slotte zou er bij de opleiding meer aandacht moeten zijn voor wat er in het werkveld speelt en zou er meer gedaan moeten worden met kritiek uit het werkveld.

Stagiaires
Stagiaires vinden dat hun begeleiding vanuit de opleiding beter kan en dat bepaalde kennis en vaardigheden meer aandacht in de opleiding zouden moeten krijgen. Daarbij gaat het om voorlichting geven, zelfzorg, geneesmiddelenkennis, rekenen en bereiden.

Praktijkopleiders
Praktijkopleiders hebben behoefte aan meer informatie en ondersteuning bij stageactiviteiten vanuit de onderwijsinstelling, dan ze nu krijgen. Wat de behoefte aan informatie betreft gaat het vooral om stages plannen, en begeleiden en coachen van stagiaires. Ondersteuning is gewenst bij het begeleiden van stagiaires en het zelf maken van opdrachten en oefeningen. Daarnaast willen ze meer contact met de onderwijsinstelling en een vast aanspreekpunt. Er is ook behoefte aan duidelijkere leerdoelen, een hoger kennisniveau van stagiaires en stageopdrachten die qua inhoud en tijdsplanning beter in het leerbedrijf passen.
Verder wordt gesuggereerd dat onderwijsinstellingen de apotheek vaker bij de opleiding betrekken.
Het is de praktijkopleiders niet altijd duidelijk wat de stagiaire al zou moeten beheersen, waardoor het ook niet duidelijk is wat men mag verwachten van de stagiaire.

Bpv-coördinatoren
Wat de bpv-coördinatoren betreft zou er regelmatiger contact moeten zijn met individuele apotheken (bijvoorbeeld over ontwikkelingen in het werkveld en de inhoud van de stage) en meer gezamenlijk overleg met apotheken in de regio. Bpv-coördinatoren zouden daarvoor bijvoorbeeld kunnen deelnemen aan bestaande overleggen tussen apothekers en/of praktijkopleiders. Ook zou het curriculum beter aan de praktijk kunnen worden aangepast en zouden de roc's cursussen kunnen aanbieden.

Duidelijk is dat er zowel vanuit de apotheek als de onderwijsinstellingen ideeën zijn om knelpunten aan te pakken. Contact met elkaar, speelt daarin een centrale rol. Het is merkwaardig dat dit dan niet (vaker) gebeurt. Waarschijnlijk heeft dit maken met het feit dat we in de tweede tranche weinig complete casussen hebben en dat de bpv-coördinatoren in het onderzoek die meer contact willen, verwijzen naar apotheken die niet in het onderzoek zitten en niet tot meer contact of overleg bereid zijn (en andersom).

18 Voor zover genoemde deelvragen zich tot één centrale actor beperken, hoe ervaren de andere twee centrale actoren de gesignaleerde situaties?

Uitgangspunt in de onderzoeksaanpak was de driehoek apotheek, opleiding en lerende en/of werknemer. Uit het onderzoek wordt duidelijk dat aansluitingsproblemen zich uiteraard manifesteren bij de stagiaire en/of beginnend beroepsbeoefenaar: bepaalde competenties worden onvoldoende beheerst. Daarnaast doen zich problemen voor bij de invulling en uitvoering van de stage, vooral wat betreft het contact daarover en wat betreft de samenwerking tussen apotheek en onderwijsinstelling.
Stagiaires zelf hebben nauwelijks aanmerkingen op de apotheek, maar wijzen wel vaak op het ontbreken of achterblijven van ondersteuning van en begeleiding bij de stage vanuit de onderwijsinstelling. De aanpak van de problemen ligt primair in handen van de onderwijsinstelling en de apotheek. Dit zijn in de kern de twee actoren die verandering in de situatie kunnen brengen.

Aanbevelingen

19 In de tweede tranche van het onderzoek hebben we de apothekers een gedetailleerde lijst voorgelegd van kennis en vaardigheden, waarvoor zij hebben aangegeven of een apothekersassistent daarover moet beschikken. Daarmee is precies duidelijk geworden welke verwachtingen apothekers hebben van de kennis en vaardigheden van beginnend apothekersassistenten wat betreft rekenen, bereiden, farmaceutische patiëntenzorg, taal en beroepshouding. We bevelen beide centrale actoren (apotheek en onderwijsinstelling) en Calibris aan dit inzicht te gebruiken als vertrekpunt voor de aanpak van de kwaliteit van de opleiding. Dat kan op twee manieren:
   - Bezie of in het kwalificatiedossier meer detaillering nodig is over de kennis en vaardigheden van apothekersassistenten. De paritaire commissie beroepsonderwijs bedrijfsleven van Kenniscentrum Calibris zou zich kunnen buigen over de vraag of aan het kwalificatiedossier een lijst kan worden toegevoegd zoals in het onderzoek is gebruikt. Dat kan bijvoorbeeld in deel C: Uitwerking van de kwalificaties.
   - De gevraagde kennis en vaardigheden kunnen ook onderwerp zijn van overleg tussen apotheek en de onderwijsinstelling in de regio. Apothekers zouden zelf een dergelijk overzicht kunnen opstellen en daarmee aan de onderwijsinstellingen in hun regio duidelijk maken welke verwachtingen zij hebben over de kennis en vaardigheden van apothekersassistenten. Vervolgens zou gezamenlijk kunnen worden bekeken op welke gebieden welke (extra) inspanningen nodig zijn. De zogenoemde *vrije ruimte* in het kwalificatiedossier geeft de mogelijkheid hierover afspraken te maken, en aan het dossier een eigen inkleuring te geven. Vanuit het oogpunt van samenwerking binnen de regio, zouden Calibris en SBA hierbij een stimulerende rol kunnen spelen.

20 Apothekersassistenten opleiden is een zaak van twee partijen: de school en de apotheek. Dat lijkt een open deur, maar de betekenis daarvan lijkt in de apothekersbranche niet altijd vanzelfsprekend. Het is opmerkelijk dat partijen die samen verantwoordelijk zijn voor de opleiding van apothekersassistenten en beide in de uitvoering een concrete rol hebben, dat niet op elkaar afstemmen. Onzes inziens (en eerder aangegeven bij punten 15 en 16) vormt dit het grootste obstakel in het verbeteren van de afstemming tussen opleiding en praktijk. Apotheek en opleiding moeten elkaar opzoeken en daadwerkelijk samen apothekersassistenten gaan opleiden. Initieer dus en versterk samenwerkingsverbanden op regionaal of lokaal niveau. Enkele suggesties daarvoor:
   - Breng de opbrengsten en leerpunten van bestaande regionale samenwerkingsverbanden onder de aandacht, bijvoorbeeld via good practices of principles, waarvan we er een enkele ook in het onderzoek aantroffen.
   - Formuleer de gemeenschappelijk belangen en doelen van apotheken en onderwijsinstellingen als basis voor samenwerking.
   - Formuleer vanuit een gezamenlijke visie op concrete samenwerkingsmogelijkheden, de do's en don'ts bij samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven[10].
   - Schakel waar nodig tussenpersonen of instanties in die in de regio een voortrekkersrol kunnen vervullen ('oliemannetjes') omdat zij de weg in de regio kennen en ervaring hebben met het opzetten van regionale netwerken. Mits uitdrukkelijk en effectief regionaal georiënteerd, kan ook Calibris daarin een rol spelen.

10 Een voorbeeld is te vinden in: Overdiep, Ike, Erik Keppels en Ben Hövels (2008). *Vanuit het bedrijf gezien. Het organiseren van samenwerking met onderwijsinstellingen*. Den Haag: Platform Bèta Techniek.

21 Niet ter relativering van de vorige aanbeveling, maar om te benadrukken dat samen opleiden perspectief biedt, melden we dat we in het onderzoek ook apotheken zijn tegengekomen die weinig tot geen kritiek hebben op de aansluiting. In die gevallen was er altijd sprake van goede tot uitstekende contacten tussen apotheken en roc's, zowel op individueel niveau als in regionaal verband. De manier waarop dat gebeurt, de ervaringen van betrokken daarmee en de opbrengsten van dergelijke contacten, zouden meer onder de aandacht moeten worden gebracht. Deze voorbeelden kunnen belangrijke handvatten bieden voor het elders initiëren en versterken van regionale of lokale samenwerking. Hiervoor hebben we daarnaar verwezen good practices/principles in het onderzoek.

22 Roc's dienen meer dan tot nu toe gebeurt, de apotheek te informeren over competentiegericht onderwijs en de gevolgen die dat heeft voor de begeleiding van stagiaires. Uit het onderzoek blijkt dat apothekers vinden dat ze daarover voldoende zijn geïnformeerd, maar de bpv-coördinatoren vinden dat niet. Zorgelijk punt is dat de meeste apothekers daarover niet geïnformeerd willen worden, terwijl tegelijkertijd ongeveer de helft van de apothekers de invoering van competentiegericht onderwijs met weinig vertrouwen tegemoet zien. Volgens bpv-coördinatoren zijn de apotheken daar nog niet klaar voor. Pluspunt is wel dat de meeste apothekers bereid zijn te investeren in de deskundigheidsbevordering van de praktijkopleiders op dit gebied. Wellicht moeten roc's zich daarom op deze groep richten, bijvoorbeeld via speciaal op deze groep afgestemde informatie of cursussen.

23 Apothekers zijn unaniem in hun mening dat de rekenvaardigheid van stagiaires onvoldoende is. Ook onderwijsinstellingen signaleren dit en bieden daarom al extra rekenlessen aan. Dat is een zorgelijke situatie. Helaas zijn de vooruitzichten op rekengebied niet gunstig. Uit recent onderzoek blijkt namelijk dat de rekenvaardigheid van basisschoolleerlingen langzaam achteruit gaat[11]. In eerste instantie ligt de aanpak daarvan uiteraard in het basisonderwijs zelf, maar eventuele verbeteringen zullen zich dan pas op lange termijn doen voelen. We bevelen de onderwijsinstellingen daarom aan, de contacten met het VMBO te intensiveren en ook te bezien wat in die contacten mogelijk is. Ook is het mogelijk om stagiaires extra rekenlessen te geven in de praktijk.

24 Zorg ervoor dat apotheken beschikken over een goed toegankelijke ('populaire') versie van het kwalificatiedossier, zodat ze weten tot op welk competentieniveau apothekersassistenten worden opgeleid.

25 ROC's dienen in het informatiemateriaal over de stage aan te geven hoe de opleiding is opgebouwd: wat komt wanneer aan de orde? Op deze manier zijn apotheken beter in staat de praktijk af te stemmen op de theorie.

26 ROC's dienen hun stagematerialen (opdrachten- of stageboeken, brochures en dergelijk) stageboeken) kritisch te bezien op toegankelijkheid. We verwachten dat dit het gebruik van dergelijke materialen in de apotheek bevordert: dikke klappers doen dat niet en verdwijnen ergens in een la of kast.

27 Biedt praktijkopleiders de gelegenheid hun deskundigheid te verbeteren, niet alleen op het gebied van stages, maar ook op het gebied van competentiegericht onderwijs. Creëer hiervoor voorzieningen.

---

11 Meelissen, M.R.M. and Drent, M. (2008). *TIMSS-2007 Nederland: trends in leerprestaties in exacte vakken in het basisonderwijs.* [Internal Report]. Enschede: University of Twente.

Bijlage 1: Informanten eerste tranche

Informanten uit apotheken

Apotheek Schoterpoort	mw. A. Osinga - apotheker mw. B. Kroeze - apothekersassistent
Apotheek Hoge Vucht	mw. M. de Jong-Verhulst - apotheker mw. M. Korving - apothekersassistent
Kring-apotheek de Vijzel	dhr. G. Schoonderbeek - apotheker mw. P. Singh - stagiaire
Apotheek Grendel	dhr. D. Tebbal - apotheker mw. S. Arab - apothekersassistent
Apotheek Malvert	dhr. M. Tjioe - apotheker mw. C. Basten - apothekersassistent
Lloyds Apotheek Bodegraven Vromade	mw. E.D. Coes-Jansen - apotheker mw. S. Hantaite - apothekersassistent
Azivo Apotheek	mw. F. Kanhai-Kalloe - apotheker mw. W. Caprino - stagiaire mw. F. Jarakji - stagiaire
Apotheek Bussum-Zuid	dhr. M.J. Boschloo - apotheker mw. H. Doorenspleet - farmaceutisch consulent (en praktijkopleider) mw. G. Schmidt - apothekersassistent
Mediq Apotheek Schouwburgring	mw. A. van de Ven - apotheker mw. T. Verheijden - stagiaire (loopt stage bij Mediq Apotheek Jan Heijns)
Apotheek ‘t Hofke	dhr. P. Batenburg - apotheker mw. Z. Alkilek - stagiaire

Informanten van roc's

ROC Friese Poort	mw. Velinga - bpv-begeleider
ROC West-Brabant / Kellebeek College	mw. L. Leenen-Michielsen - bpv-coördinator
ROC Amsterdam	mw. A. Van Rijn - bpv-coördinator
Albeda College	mw. A. Van Rijn - bpv-coördinator
ID College	mw. L. de Bie - opleidingscoördinator
ROC Nijmegen	mw. N. Dorussen - bpv-coördinator dhr. B. Peppelmans - docent - apotheker
ROC Mondriaan	mw. Batenburg - bpv-begeleider / praktijkinstructeur
ROC ASA	dhr. G.M. Vader - bpv-coördinator
ROC Midden-Brabant / ROC Tilburg	mw. C. Schellekens - bpv-coördinator
ROC Eindhoven	mw. M. de Bakker - bpv-coördinator

Bijlage 2: Informanten tweede tranche

Apotheken

Apotheek Blanckenburgh
Apotheek Ommoord
Apotheek de Pijlers
Kring-Apotheek Postma
Apotheek Winsum
Apotheek Donker
Park Apotheek
Apotheek Helftheuvel
Lloyds Apotheek Donderberg
Apotheek Carnisselande
Apotheek Baljet
Apotheek Van den Bergh
Apotheek Paddepoel
Escura Apotheek Gemert
Apotheek Hommesplein
Escura Apotheek Lindner
Apotheek Koert

Roc's

Alfa College
Arcus College
Da Vinci College
Regiocollege
Nova College
ROC Twente
ROC Zeeland
ROC Aventus

Particuliere opleidingsinstituten

Capabel
NHA

Bijlage 3: Bpv-coördinatoren over (de kritiek op) de opleiding

Rekenen en taal

- Rekenen komt in de praktijk niet veel meer voor; de apotheker doet vaak de belangrijkste berekeningen. Op school wordt er meer aandacht besteed aan rekenen dan in de praktijk wordt toegepast. Het niveau dat voor rekenen gevraagd wordt staat volgens deze informant ongeveer gelijk aan groep 8 van de basisschool.
- Apothekers zijn verdeeld in hun mening over rekenen. De een vindt dat stagiaires absoluut moeten kunnen hoofdrekenen, terwijl anderen van mening zijn dat het niet meer nodig is omdat assistenten toch alles volgens protocollen doen. Er wordt anders met parate kennis omgegaan dan vroeger. Scheikundige kennis bijvoorbeeld, hoeft ook niet meer zo aanwezig te zijn als vroeger.
- Rekenen is niet alleen een probleem van vmbo-ers maar ook van volwassenen en leerlingen met een havo-opleiding. Rekenen wordt nu weer 2 uur in de week gegeven. Dat is pas twee jaar geleden gebeurd, waardoor de informant nog niet kan aangeven wat daarvan de resultaten zijn.
- *'Nederlands en Wiskunde zijn een ramp. Het werd elk jaar erger, apothekers klagen daar over.'* Deze informant wijst op het LAB-project in de opleiding, waarin leerlingen de mogelijkheid om te werken aan het ontwikkelen van vaardigheden die nog onvoldoende ontwikkelt zijn. Ze kunnen dan bijvoorbeeld meer aandacht besteden aan wiskunde en taal. Als dat tijdens de stage onvoldoende blijkt te zijn, kunnen ze op vrijdag terugkomen om extra lessen te volgen.
- Het niveau van rekenen en taal ligt veel lager dan tien tot twintig jaar geleden. De opleiding is dan ook bezig met een reken- en taaltoets. Vorig jaar werd er 1 uur per week rekenen gegeven, nu is dat al verhoogd naar 2 uur. Nederlandse taal kan verbeterd worden met één-op-één lessen.
- Op een van de roc's krijgt iedereen die met de opleiding begint, extra rekenlessen.

Overige onderwerpen

- Bereiden: leerlingen leren tegenwoordig niet meer ad hoc bereiden maar via een soort recept. Bereiden wordt steeds meer volgens protocollen gedaan.
  Het draait in het vak nu meer om communicatie en niet om scheikundige kennis en dergelijke. De verwachting is dat bereiden alleen maar minder wordt en leerlingen vooral moeten weten waar en hoe ze informatie kunnen opzoeken. Bereiden zit nog in de eindtermen, net als dispenseren. De verwachting is wel dat bereiden in de toekomst meer een specialisatie wordt.
- Geneesmiddelenkennis: klachten over het niveau van geneesmiddelenkennis nemen iets af.
- Zelfstandigheid: het grootste verschil met vroeger is de zelfstandigheid van de leerlingen. In plaats van mond dicht en luisteren, moeten ze nu veel meer initiatief nemen en meer dingen zelf regelen.
- Balievaardigheden en communicatie: het aanleren van 'kunstjes' (bijvoorbeeld hoe je iets moet bereiden) is veel gemakkelijker dan het aanleren van communicatieve vaardigheden e.d. omdat elke situatie anders is. Er wordt veel aandacht aan balietraining gegeven. Vroeger was bereiden het hoofdvak, nu is alles betreffende communicatie veel belangrijker. Stagiaires mogen vaak al (een beetje aan de hand genomen) aan de balie staan. Ze leren voorlichting

geven en WHAM-vragen[12] stellen. De basis wordt op de opleiding gelegd met opnames en nabesprekingen; de rest moet tijdens de stage worden geleerd.

- Zelfzorgmiddelen: de beperkte kennis van zelfzorgmiddelen is een probleem. Bij recepteren staat alles vast. Er komen mensen met klachten aan de balie en de stagiaire moet er iets bij kunnen zoeken. Ze moeten kritische vragen kunnen stellen, bijvoorbeeld over het soort hoestje dat iemand heeft. Op school kan dat wel een beetje geoefend worden maar in de praktijk komt men steeds andere problemen tegen. Dit is een van de belangrijkste dingen die op de stage geleerd moet worden. Van een afgestudeerde mag je een behoorlijke basis hierin verwachten.

12 Het gebruik van WHAM is een techniek om snel te kunnen inschatten welk informatie of advies een klant nodig heeft. De afkorting staat voor **w**ie, **h**oe lang, **a**cties en **m**edicatie: Wie heeft de klachten? Hoe lang bestaan deze klachten al? Welke acties heeft de klant zelf al genomen? Welke medicaties gebruikt de klant al?

Bijlage 4: Resultaten vragenlijsten

Vragenlijst apothekers

I Algemene gegevens

1 Wat is uw naam?

2 Wat is de naam van de apotheek?

3 Hoeveel mensen werken er in de apotheek?
Gemiddeld aantal medewerkers per apotheek: 18
Gemiddeld aantal FTE: 9,3

4 Wat voor type apotheek is uw apotheek?
- 4 zelfstandige apotheek
- 3 keten of formule
- 2 maatschap of cluster
- 5 anders, namelijk:
  - *Combinaties van bovenstaande opties.*

5 Worden in uw apotheek geneesmiddelen bereid?
- 12 ja, alle geneesmiddelen
- 1 ja, maar alleen voor het toedienen gereed maken van geneesmiddelen (VTGM)
- 0 nee, er worden in de apotheek helemaal geen geneesmiddelen meer bereid
- 1 anders, namelijk:
  - *Alles behalve steriel en niveau 2.*

II Kennis en vaardigheden

6 In dit deel van de vragenlijst vragen we u om antwoord te geven op drie vragen:
- Wat zijn de kennis of vaardigheden van een apothekersassistent?
- Beheersen beginnende apothekersassistenten die kennis en vaardigheden volgens u?
- Komt die kennis en vaardigheden volgens u in de opleiding voldoende aan bod?

In de tabel staat eerst het aantal respondenten dat 'ja' antwoordde en daarna het aantal respondenten dat deze vraag heeft beantwoord.

Rekenen	Moeten apothekersassistenten beheersen	Beheersen beginnende apothekersassistenten voldoende	Komt in de opleiding voldoende aan bod
Leeftijd bepalen aan de hand van geboortedatum en gewichtstabel kunnen toepassen	13/13	8/12	6/11
Doseringen berekenen op basis van lichaamsgewicht	13/13	6/13	6/12
Dagdosering berekenen op basis van sterkte geneesmiddel	11/13	4/13	5/12
Berekenen totaal af te leveren aantal geneesmiddelen	13/13	12/13	11/13
Aantal geneesmiddelen berekenen op basis van dosis	12/13	9/13	9/11
In doseringen rekenen met gewichtseenheden	13/13	5/13	4/11
In doseringen rekenen met volume eenheden	13/13	4/13	6/12
In doseringen rekenen met IE/ml	12/13	3/13	4/11
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-
*Receptenkosten berekenen**			
Aftrekken	10/11	9/10	9/10
Optellen	10/11	10/10	9/9
Vermenigvuldigen	10/11	7/10	7/10
Delen	9/10	6/10	5/10
Overig, namelijk: Procenten	1/1	0/1	0/1
*Algemene rekenkundige vaardigheden***			
Rekenen met verdunningen of verwrijvingen	13/13	3/13	5/12
Omrekenen op basis van percentages	13/13	4/13	6/12
Rekenen met percentages en promillages	12/13	4/12	5/11
Rekenen met tijdseenheden	12/13	7/13	6/12
Rekenen met gewichtseenheden	12/12	7/12	6/10
Rekenen met volume eenheden	13/13	7/13	8/11
Rekenen met IE/ml	12/13	3/12	5/11
Volume naar gewicht en vice versa	12/13	3/12	5/11
Rekenen met soortelijk gewicht	9/13	2/11	4/10
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-
Overig			
Rekenen met tijdseenheden	8/13	4/9	3/8
Werken met cijferreeksen	6/11	2/8	4/7
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-
*Afrekenen**			
Rekenformule incl./excl. BTW	8/11	3/10	2/9

kunnen toepassen			
Terugtellen bij afrekenen	11/12	7/12	2/10
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-

* Bij dit onderdeel werd door een apotheker opgemerkt dat het te ingewikkeld is en dat de computer dit doet.
** Hierbij werd opgemerkt dat het niet vaak voorkomt, dus dat apothekersassistenten het goed moeten blijven oefenen.

Bereiden*	Moeten apothekersassistenten beheersen	Beheersen beginnende apothekersassistenten voldoende	Komt in de opleiding voldoende aan bod
Poedervormige toedieningsvormen (capsules, pulveres)	13/13	7/11	10/11
Dermatica (crèmes/zalven, gels)	12/12	9/12	11/12
Rectale toedieningsvormen (klysma's, zetpillen)	13/13	3/11	7/11
Niet-steriele vloeistoffen/ oplossingen	13/13	7/11	9/12
Steriele vloeistoffen/oplossingen	10/13	0/10	2/11
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-

* Bij dit onderdeel werd opgemerkt dat het hierbij alleen gaat om bereidende apotheken en dat de vervolgcursussen gemist worden.

Farmaceutische patiëntenzorg	Moeten apothekersassistenten beheersen	Beheersen beginnende apothekersassistenten voldoende	Komt in de opleiding voldoende aan bod
Geneesmiddelenkennis			
Ademhaling	13/13	8/12	5/9
Afweersysteem	12/13	5/12	4/9
Allergie	13/13	10/12	5/9
Botten, spieren en gewrichten	12/13	9/12	6/10
Hart en bloedvaten	13/13	5/12	5/9
Hersenen en zenuwen	12/13	4/12	5/8
Hormonen	12/13	5/11	4/8
Huid	13/13	8/11	5/8
Infecties	13/13	7/11	5/8
Kanker	10/12	4/11	3/8
Overige organen	9/11	4/10	3/8
Ogen, oren, neus en mond	13/13	9/12	6/9
Man/Vrouw (zoals anticonceptie etc.)	13/13	8/12	6/9
Pijn klachten	13/13	10/12	7/9
Psychische klachten	12/13	3/12	3/8
Reizen en vakantie	8/13	1/13	1/9
Seksueel overdraagbare aandoening (SOA)	11/12	4/12	3/9
Verslaving	11/12	5/12	3/9
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-
*Dispenseren**			
Receptafhandeling	13/13	11/13	9/10
Voorlichting/advies/informeren	13/13	6/12	7/10
Normdoseringen	13/13	7/13	5/10
Informatie opzoeken (bijwerkingen, bijzonderheden etc.)	13/13	7/13	7/10
Medicatiebewaking recepten	13/13	6/12	3/9
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-
Zelfzorg			
Voorlichting/advies/informeren	13/13	4/11	5/9
WHAM vragen	13/13	7/12	6/10
Zelfzorgmiddelenkennis	13/13	3/11	5/10
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-
Vakjargon			
Medische begrippen en terminologie begrijpen	13/13	6/12	6/10
Wetskennis en WGBO begrijpen	9/13	5/11	4/9
Patiëntenbijsluiters begrijpen	13/13	8/12	6/10
Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-

* Bij dit onderdeel werd opgemerkt dat er meer aan voorlichting en communicatie moet worden gedaan.

Taal	Moeten apothekersassistenten beheersen	Beheersen beginnende apothekersassistenten voldoende	Komt in de opleiding voldoende aan bod
Mondelinge taalvaardigheid, Nederlands	13/13	11/12	6/10
Schriftelijke taalvaardigheid, Nederlands	13/13	3/11	3/11
Beheersing vreemde taal	7/13	1/10	2/9
Begrip van de Nederlandse taal/luistervaardigheid	13/13	9/12	6/11
Lesvaardigheid	13/13	7/12	5/10

	Overig, namelijk:	-/-	-/-	-/-

	Beroepshouding*	Moeten apothekers-assistenten beheersen	Beheersen beginnende apothekers-assistenten voldoende	Komt in de opleiding voldoende aan bod
	Professionele omgang met cliënt	13/13	7/12	9/11
	Professionele omgang met andere professionals (zoals artsen)	12/12	6/12	5/11
	Bereidwilligheid om zich na diplomering te blijven ontwikkelen in het vak.	13/13	7/11	7/10
	Nauwkeurigheid	13/13	6/11	7/10
	Punctualiteit	13/13	7/11	8/10
	Afspraken nakomen	13/13	10/12	10/11
	Initiatief	13/13	4/11	6/10
	Teamspirit, samenwerking	13/13	7/11	9/10
	Overig, namelijk:			

*Bij dit onderdeel werd de opmerking gemaakt:'door instaptoets nauwkeurigheid gevraagd'.

III Stagiaires

7 Hoeveel stagiaires lopen er dit jaar schooljaar (2008 - 2009) in de apotheek stage? 28

8 Hoeveel stagiaires denkt u dat er volgend schooljaar in de apotheek stage lopen?
- 2 minder dan dit schooljaar
- 11 evenveel als dit schooljaar
- 1 meer dan dit schooljaar

9 Onder welke voorwaarden bent u bereid om volgend schooljaar meer stagiaires aan te nemen? *Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.*
- 7 als we voldoende begeleiding kunnen bieden
- 9 als de formatie van de apotheek dat toelaat
- 4 als we betere stagiaires krijgen
- 2 als ik stagiaires krijg van mijn voorkeur
- 0 als het contact met het ROC beter verloopt
- 0 als collega-apothekers ook meer stagiaires gaan opleiden
- 0 als ik een vacature voor een apothekerassistent heb of krijg
- 3 anders, namelijk:
  - *Drie is maximaal ongeveer.*
  - *Niet meer dan 3 per jaar (1 per blok).*
  - *Niet: met 2 stagiaires vind ik dat we voldoende bijdrage leveren.*

10 Hebt u voorkeur voor stagiaires van een bepaalde opleiding?
- 11 ja, van de voltijd BOL
- 2 ja, van de deeltijd BOL
- 0 ja, van de BBL
- 0 ja, van een andere opleiding
- 3 nee, geen voorkeur voor een bepaalde opleiding

11 Hebt u voorkeur voor stagiaires van een bepaald leerjaar?
- 0 ja, van het 1ste jaar
- 3 ja, van het 2de jaar
- 6 ja, van het 3de jaar
- 7 nee, geen voorkeur voor een bepaald leerjaar

12 Op welke van de volgende kenmerken let u bij het aannemen van stagiaires? *Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.*
- 3 leeftijd, namelijk: onder de 20, onder de 25, boven de 17 jaar
- 0 geslacht
- 0 etnische afkomst
- 5 hun kennis en vaardigheden, namelijk: Goede beheersing Nederlandse taal, Goed niveau, sociale vaardigheden
- 7 anders, namelijk:
  - *Algemene indruk.*
  - *BOL-ers worden niet echt aangenomen, we sturen ze wel weg bij gebrek aan inzet of motivatie.*
  - *Geen enkele voorkeur, ROC bepaalt.*
  - *Iedereen is welkom; ik verwacht wel een open werkhouding.*
  - *Wij nemen zelf niet aan, ROC deelt stagiaires in.*
  - *Attitude, motivatie, presentatie.*
  - *De school biedt aan.*

13 Lukt het in het algemeen om stagiaires te krijgen waarvoor u een voorkeur hebt?
- 4 ja → ***ga naar vraag 15***
- 5 soms wel, soms niet → ***ga naar vraag 14***
- 5 nee → ***ga naar vraag 14***

14 Waarom lukt dat (soms) niet?
- 3 dergelijke stagiaires bieden zich niet aan
- 6 het ROC houdt geen rekening met mijn voorkeur
- 5 anders, namelijk:
  - *Er zit niet altijd iemand tussen met wie het klikt in het team.*
  - *Het ROC kan niet altijd rekening houden met mijn voorkeur.*
  - *Het ROC kan zich ook niet veroorloven met voorkeuren om te gaan.*
  - *Wij stellen geen bijzondere eisen.*

15 Hebt u wel eens een stage voortijdig beëindigd?
- 10 ja → ***ga naar vraag 16***
- 4 nee → ***ga naar vraag 18***

16 Hoe vaak is dat de afgelopen 2 jaar gebeurd?

0 keer = 1

1 keer = 7

17 Waarom hebt u wel eens een stage voortijdig beëindigd? *Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.*

1 omdat de stagiaire niet in het team paste
4 omdat de stagiaire zich niet hield aan de regels en afspraken in de apotheek
5 omdat de stagiaire zich onvoldoende inzette
7 omdat de stagiaire niet de juiste houding had
5 anders, namelijk:
- *1 meisje had nergens spirit voor, foute beroepskeuze.*
- *A.g.v. een onvoldoende taalkennis kan ze nooit AA worden. Eerst moest ze kunnen communiceren in het Nederlands anders kan het nooit iets worden.*
- *Gebrek aan vooropleiding en beroepsvisie.*
- *Langdurige ziekte.*
- *Stagiaire werd niet geschikt geacht voor het vak (totaalbeeld: competenties en houding).*

18 Is in uw apotheek een stagiaire zèlf wel eens voortijdig met de stage gestopt?

7 ja → ***ga naar vraag 19***
7 nee → ***ga naar vraag 21***

19 Hoe vaak is dat de afgelopen 2 jaar gebeurd?

0 keer = 4

2 keer = 2

20 Waarom is een stagiaire wel eens voortijdig met de stage gestopt? ? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

0 vanwege persoonsgebonden factoren zoals ziekte of verhuizing
4 vanwege persoonlijke problemen
0 vanwege problemen op school
4 vanwege studie- en beroepskeuze factoren (stagiaire vindt dit bijvoorbeeld niet de geschikte opleiding)
0 vanwege arbeidsmarkt- en (externe) omgevingsfactoren (stagiaire gaat bijvoorbeeld elders werken)
1 anders, namelijk:
- *Zwangerschap.*

21 Wat doet u om te voorkomen dat stagiaires voortijdig met hun stage stoppen? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

6 ik probeer al bij het sollicitatie- of kennismakingsgesprek een beeld te krijgen van mogelijke risicofactoren
11 de stagiaire krijgt extra begeleiding als dat nodig is
11 bij problemen bekijken we met de stagiaire wat we kunnen doen
11 bij problemen nemen we contact op met het ROC
0 daarvoor ondernemen we geen speciale activiteiten

22 Hebben stagiaires in het algemeen een realistisch beeld van het beroep apothekersassistent?

8 ja
4 nee

23 Wat doet u eraan om de stagiaire een goed beeld te geven van het werk in de apotheek? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

10 elke nieuwe stagiaire volgt een inwerkprogramma om met alle facetten van het werk in de apotheek kennis maken
5 stagiaires moeten zo snel mogelijk alle soorten taken uitvoeren
0 dat is een zaak van het ROC
0 daarvoor organiseren we geen speciale activiteiten
1 anders, namelijk:
- *Kennismaken met een deel van de facetten. Voor volledig inwerkprogramma ontbreekt de tijd.*

24 Hoe tevreden bent u in het algemeen over de stagiaires in uw apotheek?

0 zeer ontevreden→ ***ga naar vraag 25***
2 ontevreden→ ***ga naar vraag 25***
3 noch ontevreden nog tevreden→ ***ga naar vraag 25***
8 tevreden→ ***ga naar vraag 26***
0 zeer tevreden→ ***ga naar vraag 27***

25 Waarom? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

4 rekenvaardigheden zijn onvoldoende
1 taalvaardigheden zijn onvoldoende
3 ze zijn onvoldoende in staat de verantwoordelijkheid te nemen voor hun leerproces
3 ze zijn onvoldoende in staat om zelf hun leerdoelen te formuleren
2 de vereiste houding is onvoldoende aanwezig
1 ze houden zich onvoldoende aan de regels en afspraken in de apotheek

26 Wat moet er gebeuren zodat u tevredener wordt over de stagiaires in uw apotheek?

- *Betere begeleiding vanuit school.*
- *Betere rekenvaardigheden, betere zelfzorgvaardigheden.*
- *De houding is over het algemeen erg vrijblijvend. Stagiaires melden zich vaak ziek, het ROC begeleidt de stagiaires slecht. Lessen vallen uit, ze modderen maar wat aan. Daardoor worden stagiaires onverschillig.*
- *Duidelijker leerprogramma.*
- *Hoger instapniveau wat betreft rekenen en correct*
- *Taalgebruik. Visie op zorgverlenende en dienstverlenende kant van het beroep en de bereidheid tot kennisverwerving dmv zelfstudie en niet alleen leren in de praktijk. Betere omgangsvormen presentatie. Beter zelfbeeld van beroep en maatschappelijke positionering. Meer patiëntgericht en minder procesgericht.*
- *Hoger kennisniveau (instroom).*

- *Meer aandacht voor rekenvaardigheid en geneesmiddelenkennis.*

IV Contact met het ROC

27 Hebt u een rechtstreeks contact of aanspreekpunt bij het ROC?
- 11 ja → ***ga naar vraag 28***
- 2 nee → ***ga naar vraag 29***

28 Welke functionaris is dat?
- 9 de stagedocent/leerbegeleider
- 4 de BPV-coördinator

29 Hoe hebt u contact met het ROC? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 13 telefonisch
- 2 ik ga naar bijeenkomsten van het ROC
- 9 iemand van het ROC komt bij mij langs
- 5 via de stagiaire

30 Hoe vaak hebt u contact met het ROC?
- 0 nooit
- 1 1 keer per schooljaar
- 6 2 keer per schooljaar
- 4 3 keer per schooljaar
- 2 vaker dan 3 keer per schooljaar

31 Over welke zaken hebt u contact met het ROC? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 6 werven van leerlingen voor de opleiding
- 3 uw voorkeur voor bepaalde stagiaires
- 0 het doel van de stage
- 8 problemen in de stage
- 8 de evaluatie van de stagiaire
- 9 de beoordeling van de stagiaire
- 8 de begeleiding van de stagiaire
- 5 de evaluatie van de stage
- 1 onduidelijkheden in het stageprogramma
- 1 kennis en vaardigheden die in de opleiding onvoldoende aan bod komen
- 5 de aansluiting tussen de stage en het onderwijs op school
- 1 nieuwe ontwikkelingen in het werkveld
- 3 nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs

32 Over welke zaken wenst u contact met het ROC? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 0 werven van leerlingen voor de opleiding
- 3 uw voorkeur voor bepaalde stagiaires
- 2 het doel van de stage
- 3 problemen in de stage
- 5 de evaluatie van de stagiaire
- 4 de beoordeling van de stagiaire
- 5 de begeleiding van de stagiaire
- 3 de evaluatie van de stage
- 1 onduidelijkheden in het stageprogramma
- 4 kennis en vaardigheden die in de opleiding onvoldoende aan bod komen
- 4 de aansluiting tussen de stage en het onderwijs op school
- 3 nieuwe ontwikkelingen in het werkveld
- 5 nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs
- 4 overig, namelijk:
  - *Contact met het ROC verloopt prima.*
  - *Gebeurt jaarlijks via het departement.*
  - *Meer inzicht in het opleidingsprogramma en hoe daar in de stage goed op aangesloten kan worden.*
  - *School evaluatie.*

33 In welke mate voldoet het contact met het ROC?
- 0 niet → ***ga naar vraag 34***
- 5 onvoldoende → ***ga naar vraag 34***
- 4 voldoende → ***ga naar vraag 35***
- 4 goed → ***ga naar vraag 36***

34 Waarom voldoet het contact met het ROC niet of onvoldoende? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 1 er is geen vast aanspreekpunt
- 1 afspraken worden niet nagekomen
- 3 ik merk niet dat het ROC iets met mijn opmerkingen doet
- 2 anders, namelijk:
  - *Tegenwoordig geen vast aanspreekpunt meer beschikbaar.*
  - *Veel te veel wisselingen, te weinig vakdocenten, teveel managers.*

35 Hoe kan volgens u het contact met het ROC worden verbeterd?
- *Betere structuur school.*
- *Er wordt niet geluisterd naar toekomstige werkgevers.*
- *Is goed zo.*
- *Meer interesse vanuit school voor het werkveld en meer doen met de kritiek vanuit het werkveld. Hoger niveau onderwijskrachten en meer aandacht voor deskundigheid op theoretisch niveau.*
- *Vaker contact, beter luisteren naar wat de praktijk wenst, investeren in vakdocenten.*
- *Vast aanspreekpunt.*

36 Bent u bereid meer tijd (van u of de vaste begeleider) te steken in het contact met het ROC?
- 6 ja
- 7 nee

V Competentiegericht onderwijs

37 Weet u wat competentiegericht onderwijs inhoud?
- 14 ja
- 0 nee

38 In welke mate bent u daarover geïnformeerd?
- 0 niet
- 2 onvoldoende
- 10 voldoende
- 0 goed

39 Wilt u daarover geïnformeerd worden?
- 4 ja → ***ga naar vraag 40***
- 9 nee → ***ga naar vraag 41***

40 Door wie? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 4 het ROC
- 1 Calibris (voorheen de OVDB)
- 1 de SBA
- 0 de KNMP
- 0 anders

41 Ziet u de invoering van competentiegericht onderwijs met vertrouwen tegemoet?
- 6 ja → ***ga naar vraag 43***
- 8 nee → ***ga naar vraag 42***

42 Waarom ziet u de invoering van competentiegericht onderwijs niet met vertrouwen tegemoet? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 2 we weten in de apotheek onvoldoende wat er gaat veranderen
- 1 we zijn er in de apotheek niet klaar voor
- 5 het doet een te groot beroep op onze inzet voor begeleiding en beoordeling van de stagiaire
- 6 ik ben bang dat dit ten koste gaat van de kwaliteit van de opleiding
- 3 anders, namelijk:
  - *De begeleiding vanuit het ROC is nu al waardeloos.*
  - *Ik verwacht grote problemen bij het bereiken van het gewenste niveau. Soms is het nu al zo dat het erop lijkt dat de stagiaire nog moet worden opgevoed, laat staan dat we eraan toekomen competenties aan te leren.*
  - *De stagiaires zijn te jong om alles allemaal zelf te kunnen doen. Men doet een te groot beroep op de zelfredzaamheid van de leerling. Daarnaast zie ik de apotheek niet als school maar als plaats om werkervaring op te doen.*
  - *Docenten zijn nog niet klaar en er blijft te weinig structuur over in het lespakket*
  - *Welke vernieuwing in het onderwijs is de afgelopen 30 jaar een succes geweest?*

43 Bent u bereid te investeren in de deskundigheidsbevordering van de praktijkopleider (de vaste begeleider van de stagiaires) op het gebied van competentiegericht onderwijs?
- 12 ja
- 2 nee

VI Praktijkbegeleiding

44 Wie is er bij u in de apotheek in hoofdzaak belast met de begeleiding van de stagiaires?
- 12 de praktijkopleider (de vaste begeleider van de stagiaire)
- 1 de apotheker
- 0 niemand specifiek
- 1 anders, namelijk: de praktijkopleider met de apotheker

45 Waaruit bestaat de praktijkbegeleiding in de apotheek? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 13 de stagiaire informeren over de apotheek
- 12 stagiaire voorstellen aan het team
- 13 leerdoelen bespreken met de stagiaire
- 11 met de stagiaire de planning opstellen
- 12 de stagiaire coachen
- 13 de stagiaire observeren
- 14 vast aanspreekpunt zijn voor het beantwoorden van vragen van de stagiaire
- 14 evaluatiegesprekken houden
- 11 beoordelingsgesprekken houden
- 0 anders

46 Hebben u of de praktijkopleider(s) behoefte aan de professionalisering van de praktijkbegeleiding?
- 7 ja → ***ga naar vraag 47***
- 7 nee → ***ga naar vraag 48***

47 Waarom? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 3 dat wil(len) de praktijkopleider(s) graag zelf
- 0 de noodzaak daarvoor wordt aangegeven vanuit het ROC
- 6 om de kwaliteit van de begeleiding te verbeteren
- 0 de stagiaires waren in het verleden (soms) niet tevreden over de begeleiding
- 5 om op de hoogte te blijven van ontwikkelingen in het onderwijs
- 0 anders

VII Contacten met collega-apothekers

48 Hebt u contact met collega-apothekers over stages of de opleiding van apothekersassistenten in het algemeen?
- 8 ja → ***ga naar vraag 49***
- 6 nee → ***ga naar vraag 52***

49 Waarover gaat het contact met collega-apothekers? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 1 werven van leerlingen voor de opleiding
- 1 doel van de stage
- 5 organisatie van de stage
- 5 aansluiting tussen de stage en het onderwijs op school
- 8 kwaliteit van de opleiding

5 kwaliteit van de stage
2 nieuwe ontwikkelingen in het werkveld
4 nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs
0 overig

50 Hebt u contact met andere apothekers over stages of de opleiding via formeel overleg (bijv. een vergadering) of informeel (onderling) overleg?
4 via formeel overleg → ***ga naar vraag 51***
5 via informeel overleg → ***ga naar vraag 52***
1 zowel via formeel als informeel overleg → ***ga naar vraag 51***

51 Hoe tevreden bent u over het formele overleg met andere apothekers?
0 zeer ontevreden
0 ontevreden
1 noch ontevreden nog tevreden
4 tevreden
0 zeer tevreden

→ ***ga naar vraag 54***

52 Hebt u behoefte aan een formeel overleg met collega-apothekers?
2 ja
8 nee

53 Onder welke voorwaarden zou u (wel) deelnemen aan een formeel overleg met collega-apothekers? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
1 als alle apothekers in de regio meedoen
4 als we gezamenlijke afspraken kunnen maken
1 als dat meer stageplekken oplevert
7 als daardoor de kwaliteit van de stage verbetert
2 anders, namelijk:
- *Totaal geen tijd voor. Vooral geen beroep meer op ons doen, want door alle perikelen heb je kans dat apothekers eerder helemaal geen stageplek meer willen aanbieden.*
- *Wij hebben prima formeel overleg.*

VIII Aansluiting overall

54 Hoe tevreden bent u over de inzetbaarheid van beginnende apothekersassistenten in het algemeen?
0 zeer ontevreden
2 ontevreden
7 noch ontevreden nog tevreden
5 tevreden
0 zeer tevreden

Vragenlijst praktijkopleider

I Algemene gegevens

1 Wat is uw naam?

2 In welke apotheek werkt u?

3 Wat is uw beroep?
- 8 apothekersassistent
- 1 farmaceutisch consulent
- 0 apotheker
- 1 anders, namelijk: combinatie apothekersassistent en docent gezondheidskunde

II De stage

4 In welke mate wordt u door het ROC geïnformeerd over de stage?
- 1 niet → ***ga naar vraag 7***
- 3 onvoldoende → ***ga naar vraag 5***
- 6 voldoende → ***ga naar vraag 5***
- 0 goed → ***ga naar vraag 5***

5 Hoe wordt u door het ROC geïnformeerd over de stage? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 3 mondeling, via rechtstreeks persoonlijk contact met een docent of coördinator van het ROC
- 4 mondeling, via de stagiaire
- 5 via de apotheker
- 5 via schriftelijk informatiemateriaal
- 3 op voorlichtingsbijeenkomsten van het ROC

6 Over welke onderwerpen krijgt u informatie van het ROC? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 6 het doel van de stage
- 3 plannen van de stage
- 5 begeleiden van stagiaires
- 1 coachen van stagiaires
- 2 trainen van stagiaires
- 3 evalueren van de stage
- 4 beoordelen van stagiaires
- 1 creëren van leermogelijkheden
- 1 andere onderwerpen, namelijk:
  - *Een map, daarna moet je het zelf uitzoeken.*

7 Hebt u behoefte aan meer informatie van het ROC over de stage?
- 5 ja → ***ga naar vraag 8***
- 5 nee → ***ga naar vraag 9***

8 Over welke onderwerpen wilt u meer informatie hebben? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 1 het doel van de stage
- 4 plannen van de stage
- 4 begeleiden van stagiaires
- 3 coachen van stagiaires
- 1 trainen van stagiaires
- 1 evalueren van de stage
- 2 beoordelen van stagiaires
- 2 creëren van leermogelijkheden
- 1 andere onderwerpen, namelijk:
  - *Tussentijds evalueren van de vorderingen.*

9 Hoe zou de informatievoorziening over de stage naar uw idee beter kunnen verlopen? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 4 een vast aanspreekpunt bij het ROC
- 7 meer contact met het ROC
- 0 via regionale voorlichtingsbijeenkomsten
- 1 meer informatiemateriaal
- 3 toegankelijker en handzamer informatiemateriaal

10 Welk (informatie)materiaal van het ROC over de stage kent u? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 1 algemene informatiebrochures of -gidsen over de stage
- 9 het stage- of BPV-boek
- 9 het opdrachtenboek
- 7 stageovereenkomst
- 1 anders, namelijk:
  - *Stageboek voor de BPV-begeleider.*

11 Vindt u de inhoud van de stage en de inhoud van het onderwijs op school goed op elkaar aansluiten?
- 1 ja → ***ga naar vraag 15***
- 8 soms wel, soms niet → ***ga naar vraag 12***
- 1 nee → ***ga naar vraag 12***

12 Wat gaat er concreet (soms) niet goed? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 5 leerdoelen zijn onduidelijk
- 2 praktijkopdrachten zijn niet relevant
- 3 het moment waarop leerstof op school aan de orde komt, komt niet overeen met het moment dat dit in de stage nodig is
- 3 werkzaamheden worden op school anders aangeleerd dan in de apotheek gebruikelijk is
- 0 op school worden verouderde technieken aangeleerd
- 4 overige, namelijk:
  - *Kennisniveau van de leerling is soms erg laag, waardoor een leerling (nog)niet aan stage toe is.*
  - *Niet alle opdrachten zijn in de praktijk uitvoerbaar.*
  - *Praktijkopdrachten sluiten soms slecht aan met het.*
  - *Moment.*
  - *Rekenvaardigheden onvoldoende.*

13 Informeert u het ROC daarover?
- 1 ja → ***ga naar vraag 14***

7 soms wel, soms niet → ***ga naar vraag 14***
2 nee → ***ga naar vraag 15***

14 Merkt u dat het ROC daar wat mee doet?
1 ja
4 soms wel, soms niet
3 nee

III De begeleiding

15 Waaruit bestaat de begeleiding in de apotheek? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
10 de stagiaire informeren over de apotheek
11 stagiaire voorstellen aan het team
11 stagiaire wegwijs maken in praktische zaken, regels en afspraken
11 leerdoelen bespreken met de stagiaire
10 met de stagiaire de planning opstellen
6 oefeningen en opdrachten bedenken
8 de stagiaire coachen
7 de stagiaire observeren
11 vast aanspreekpunt zijn voor het beantwoorden van vragen van de stagiaire
11 evaluatiegesprekken voeren
11 beoordelingsgesprekken voeren
1 anders, namelijk:
- *Vast aanspreekpunt zijn.*

16 Hebt u behoefte aan professionalisering van de praktijkbegeleiding?
6 ja → ***ga naar vraag 17***
5 nee → ***ga naar vraag 18***

17 Waarom? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
6 dat wil ik zelf graag zelf
0 de apotheker vindt dat noodzakelijk
0 de noodzaak wordt aangegeven vanuit het ROC
6 om de kwaliteit van de begeleiding te verbeteren
1 de stagiaires waren in het verleden (soms) niet tevreden over de begeleiding
6 om op de hoogte te blijven van ontwikkelingen in het onderwijs

18 Welke suggesties hebt u om de begeleiding in de apotheek te verbeteren?
- *Betrek vaker de apotheek bij school.*
- *Een cursus om beter te leren coachen, beoordelingsgesprekken voeren e.d.*
- *Extra cursus om objectief te beoordelen.*
- *Gaat prima.*
- *Het is prettig als de apotheek op de hoogte is van wat de leerling op school geleerd heeft, zodat dit direct toepasbaar is in de praktijk. Nu moeten we meestal vragen wat ze weten en kunnen en wat niet.*

IV Betrokkenheid van het ROC

19 Is het ROC betrokken bij de evaluatie van de stage?
7 ja
2 soms wel, soms niet
2 nee

20 Is het ROC betrokken bij de beoordeling van de stagiaire?
7 ja
3 soms wel, soms niet
1 nee

21 In welke mate ondersteunt het ROC u bij de uitvoering van de stage?
2 niet → ***ga naar vraag 23***
1 onvoldoende → ***ga naar vraag 22***
8 voldoende → ***ga naar vraag 22***
0 goed → ***ga naar vraag 22***

22 Op welke gebied krijgt u van het ROC ondersteuning bij de begeleiding? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
4 begeleiden van stagiaires
0 feedback geven aan stagiaires
3 werken met leerdoelen
4 evalueren van de stage
4 beoordelen van stagiaires
1 bij het lesmateriaal (zoals oefenvragen, antwoorden bij opdrachten e.d.)
1 creëren van leermogelijkheden
1 training en scholing
2 andere onderwerpen, namelijk:
- *Alle genoemde ondersteuning is via het ROC te krijgen, maar alleen op aanvraag. Als het goed gaat met de leerling, dan is er weinig contact. Gaat het minder goed dan moet je er wel zelf achteraan om de extra ondersteuning aan te vragen/plan van aanpak te maken.*
- *Bijeenkomsten speciaal voor stagebegeleiders waar al de onderwerpen wel aan bod komen.*
- *Ik krijg op geen enkel gebied ondersteuning van het ROC.*

23 Hebt u behoefte aan (meer) ondersteuning van het ROC bij de stage?
7 ja→ ***ga naar vraag 24***
4 nee→ ***ga naar vraag 25***

24 Op welk gebied? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
4 begeleiden van stagiaires
2 feedback geven aan stagiaires
1 werken met leerdoelen
2 evalueren van de stage
2 beoordelen van stagiaires
3 bij het lesmateriaal (zoals oefenvragen, antwoorden bij opdrachten e.d.)
0 creëren van leermogelijkheden
1 training en scholing
1 andere onderwerpen, namelijk:

- *Soms meer behoefte aan begeleiding afhankelijk van de stagiaire.*

25 Gaat er wel eens iets mis tijdens de stage omdat het ROC u daarbij niet of onvoldoende ondersteunt?
0 ja → ***ga naar vraag 26***
11 nee → ***ga naar vraag 30***

26 Wat gaat er dan mis?

27 Informeert u het ROC als er in de stage iets niet goed gaat?
0 ja → ***ga naar vraag 29***
0 nee → ***ga naar vraag 28***

28 Waarom niet? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- *Ik weet niet wie ik daarvoor moet benaderen.*
- *Er gebeurt toch niets met mijn opmerkingen.*
- *Problemen probeer ik zelf op te lossen.*
- *Anders.*

→ ***ga naar vraag 30***

29 Merkt u dat het opleidingsinstituut daar wat mee doet?
0 ja
0 soms wel, soms niet
0 nee

V Contacten met collega-praktijkopleiders

30 Hebt u contact met praktijkopleiders van andere apotheken over de stage?
3 ja → ***ga naar vraag 31***
8 nee → ***ga naar vraag 34***

31 Waarover gaat het contact met collega-praktijkopleiders? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
0 organisatie van de stage
2 de aansluiting tussen de stage en het onderwijs op school
- kwaliteit van de stage
2 stagiaires begeleiden / coachen
1 stagiaires beoordelen
2 nieuwe ontwikkelingen in het werkveld
2 nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs
0 overig

32 Vindt dat contact plaats tijdens formeel overleg (bijv. een vergadering) of informeel (onderling) overleg?
0 formeel overleg → ***ga naar vraag 33***
2 informeel overleg → ***ga naar vraag 34***
1 zowel via formeel als informeel overleg → ***ga naar vraag 33***

33 Hoe tevreden bent u over het formele overleg met andere praktijkopleiders?
0 zeer ontevreden
0 ontevreden
0 noch ontevreden nog tevreden
1 tevreden
0 zeer tevreden

→ ***ga naar het einde van de vragenlijst***

34 Hebt u behoefte aan een formeel overleg met collega-praktijkopleiders?
2 ja
8 nee

35 Onder welke voorwaarden (wel)?
0 als alle apotheken in de regio meedoen
3 als we gezamenlijke afspraken kunnen maken
1 als dat meer stageplekken oplevert
9 als daardoor de kwaliteit van de stage verbetert
0 anders

Vragenlijst bpv-coördinator

I Algemene gegevens

1 Wat is uw naam?

2 Wat is uw functie?
- 8 BPV-coördinator
- 3 anders, namelijk:
  - *Coördinator Apothekersassistent.*
  - *Opleidingscoördinator zorgopleidingen.*
  - *Stagedocent.*

3 Bij welk ROC werkt u?

4 Welke opleidingsvarianten van de opleiding Apothekersassistent heeft het ROC? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 8 voltijd BOL
- 5 deeltijd BOL
- 5 BBL
- 2 anders, namelijk
  - *Versnelde opleiding wanneer in bezit van diploma doktersassistent.*
  - *Voltijd BOL gedurende 1 jaar.*

II Stageplaatsen

5 Hoeveel apotheken zijn er in uw regio?

Gemiddeld aantal apotheken per regio: 56

6 Hoeveel apotheken in uw regio bieden stageplekken aan?

Gemiddeld aantal stageplekken per regio: 5o

7 Wat is het totale aantal leerlingen in de opleiding Apothekersassistent dat momenteel stage loopt? 585

8 Hoe ging het vinden van stageplaatsen voor dit schooljaar (2008-2009)?
- 0 zeer lastig
- 4 lastig
- 6 nog lastig nog gemakkelijk
- 1 gemakkelijk
- 0 zeer gemakkelijk

9 Wat zijn uw verwachtingen over het vinden van stageplaatsen voor het nieuwe schooljaar (2009-2010)?
- 2 moeilijker dan dit jaar → ***ga naar vraag 10***
- 8 hetzelfde als dit jaar → ***ga naar vraag 11***
- 1 gemakkelijker dan dit jaar → ***ga naar vraag 10***

10 Waarom zal het vinden van stageplaatsen gemakkelijker of moeilijker zijn dan dit jaar?
- *De onrust over de nieuwe vergoedingsregels zal wegebben en de arbeidsmarkt trekt aan.*
- *Financiële positie van de apotheken, werkdruk.*
- *Ik merk nu al dat het lastig gaat. Mogelijk spelen alle nieuwe maatregelen een rol, er is/komt personeelstekort, mede veroorzaakt door bezuinigingen. Ook zijn er apotheekafhankelijke redenen om geen stagiaire te nemen, bijv een verbouwing of verhuizing. Maar met name het tekort aan personeel en te hoge werkdruk spelen een rol.*
- *Regiogebonden.*

11 Hebt u over uw verwachtingen over het aantal stageplaatsen contact met apothekers?
- 8 ja
- 2 nee

12 Is er een minimumaantal leerlingen om te kunnen starten met een opleiding?
- 6 ja → ***ga naar vraag 13***
- 4 nee → ***ga naar vraag 16***

13 Hoeveel leerlingen zijn er minimaal nodig om een BOL-opleiding te starten?

Gemiddeld aantal leerlingen: 14

14 Hoeveel leerlingen zijn er minimaal nodig om een BBL-opleiding te starten?

Gemiddeld aantal leerlingen: 10

15 Hebt u met de apotheken in uw regio contact over het realiseren van het benodigde aantal leerlingen?
- 2 ja
- 5 nee

16 Voor welke stagiaires is op dit moment het aanbod van stageplaatsen het grootst?

	1ste jaar	2de jaar	3de jaar	Jaar maakt niet uit
Voltijd BOL	0	2	5	4
Deeltijd BOL	0	2	0	2
BBL	1	1	0	2

17 Naar welke stageplekken is op dit moment de meeste vraag vanuit het perspectief van de leerling?

	1ste jaar	2de jaar	3de jaar	Jaar maakt niet uit
Voltijd BOL	3	1	1	6
Deeltijd BOL	1	1	0	2
BBL	2	1	0	1

18 Naar welke stagiaires is op dit moment de meeste vraag vanuit het perspectief van de apotheken?

	1ste jaar	2de jaar	3de jaar	Jaar maakt niet uit

Voltijd BOL	0	0	5	5
Deeltijd BOL	0	2	0	1
BBL	2	2	0	0

III De stage en het curriculum

19 Welke schriftelijke informatie over de stage stelt het ROC aan de apotheek beschikbaar en voor wie?

	Leerling	Praktijkopleider	Apotheker
Brochure met algemene informatie over de stage	6	6	7
BPV-gids / stageboek	10	9	7
Opdrachtenboek	7	4	2
Anders, nl. BPV toetsen	1	1	1
Anders, nl. Losse opdrachten	1	1	1
Anders, nl. Studiewijzer met uitleg over deelkwalificaties en examens	1	0	0
Anders, nl. BBL opdrachtenboek	1	1	1

20 Bereidt u leerlingen voor op hun stage?

10 ja → ***ga naar vraag 21***
1 soms wel, soms niet → ***ga naar vraag 21***
0 nee → ***ga naar vraag 22***

21 Hoe bereidt u leerlingen voor op de stage? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

10 ze krijgen informatie over het doel van de stage
11 ze krijgen informatie over de inhoud van de stage
2 ze krijgen informatie over de apotheek
10 ze krijgen informatie over het omgaan met regels en afspraken
11 ze bereiden het kennismakingsgesprek met de apotheek voor
8 ze stellen een plan op met leerdoelen die moeten worden behaald
1 anders, namelijk:
- *Opdrachten*

22 Informeert u de apotheker over de stagiaire die stage komt lopen?

6 ja → ***ga naar vraag 23***
3 soms wel, soms niet → ***ga naar vraag 23***
1 nee → ***ga naar vraag 24***

23 Hoe informeert u de apotheker over de stagiaire? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

4 telefonisch
8 schriftelijk
2 ik bezoek de apotheek
2 anders, namelijk:
- *Stagiaire heeft een verplicht introductiegesprek met stagebegeleider.*
- *Wij doen volwassenenonderwijs en de leerling legt zelf.*
- *Het eerste contact met de apotheek.*

24 Vindt u dat de stage en het onderwijs op school goed op elkaar aansluiten?

9 ja → ***ga naar vraag 27***
2 nee → ***ga naar vraag 25***

25 Wat gaat er niet goed? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

1 leerdoelen worden niet gerealiseerd
2 praktijkopdrachten worden niet uitgevoerd
2 het moment waarop leerstof op school aan de orde komt en in de stage, komt niet overeen
1 werkzaamheden worden in de apotheek anders aangeleerd dan op school
1 overig, namelijk:
- *Op school ligt nog veel nadruk op bereidingen, in de praktijk wordt er steeds minder bereid.*

26 Welke suggesties hebt u om dit te verbeteren?

- *Curriculum aanpassen aan de praktijk.*
- *Meer overleg.*

27 Krijgt u vanuit de apotheek of van stagiaires signalen dat bepaalde onderdelen van het vak in de opleiding **te weinig** aan bod komen over?

3 ja, regelmatig
8 ja, soms
- nee, nooit

28 Krijgt u vanuit de apotheek of van stagiaires signalen dat bepaalde onderdelen van het vak in de opleiding **teveel** aan bod komen over?

1 ja, regelmatig → ***ga naar vraag 29***
2 ja, soms → ***ga naar vraag 29***
8 nee, nooit → ***ga naar vraag 30***

29 Inventariseert u dergelijke signalen?

5 ja
3 nee

IV Contact met de apotheek

30 Hebt u contact met afzonderlijke apotheken over de stage of de opleiding in het algemeen?

10 ja → ***ga naar vraag 31***
1 nee → ***ga naar vraag 34***

31 Hoe vaak hebt u dergelijk contact?

0 1 keer per schooljaar
6 2 keer per schooljaar
3 3 keer per schooljaar
0 vaker dan 3 keer per schooljaar

32 Hoe beoordeelt u de frequentie van dat contact?

2 te weinig
7 goed

0 te vaak

33 Wanneer neemt de apotheek contact met u op? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 4 als er inhoudelijke aanmerkingen zijn op de opleiding
- 9 als er problemen zijn met de stagiaire
- 7 als er vragen zijn over leerdoelen of stageopdrachten
- 7 als er vragen zijn over de evaluatie of beoordeling van stagiaires
- 8 als er behoefte is aan bepaalde informatie
- 0 nooit
- 1 anders, namelijk:
  - *Als onze opleiding onbekend is en een cursist wil graag stage lopen, dan wordt er regelmatig eerst uitleg gevraagd alvorens ze besluiten een stageplaats te bieden.*

34 Hoe ondersteunt u de apotheek bij de uitvoering van de stage? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 9 voorlichting geven op bijeenkomsten
- 8 via de verspreiding van schriftelijke informatie
- 9 telefonische contactmomenten
- 9 ik ga bij de apotheek op bezoek
- 0 we geven praktisch geen ondersteuning
- 9 training en scholing van praktijkopleiders
- 1 anders, namelijk:
  - *Stagedocent gaat op bezoek.*

35 Vindt u dat u de apotheek voldoende ondersteuning geeft?
- 6 ja
- 5 soms wel, soms niet
- 0 nee
- 0 anders

36 Welke activiteiten voert u uit (of gaat u uitvoeren) om uw ondersteuning van de apotheek te verbeteren? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 2 we nemen vaker contact op met de apotheek
- 7 we inventariseren mogelijke problemen
- 6 we inventariseren de wensen van de apotheek
- 1 er gaat vaker iemand van het ROC bij de apotheek langs
- 7 we organiseren regionale voorlichtingsbijeenkomsten
- 0 niets, is niet nodig
- 0 anders

37 Vindt u dat de apotheker goed gebruikmaakt van de ondersteuning van uw ROC?
- 0 ja
- 11 dat varieert
- 0 nee

38 In welke mate hebt u invloed op de kwaliteit van de stage in de apotheek?
- 1 niet of nauwelijks
- 2 onvoldoende
- 8 voldoende
- 0 ruim voldoende

39 Is er in uw regio sprake van formeel overleg tussen apothekers of praktijkopleiders onderling? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 5 ja, van apothekers → ***ga naar vraag 40***
- 1 ja, van praktijkopleiders → ***ga naar vraag 40***
- 3 ja, van apothekers en praktijkopleiders gezamenlijk → ***ga naar vraag 40***
- 4 nee, er is regionaal overleg tussen apothekers en/of praktijkopleiders → ***ga naar vraag 42***

40 Neemt uw ROC daaraan deel?
- 4 ja, we hebben dat overleg (mee) opgezet → ***ga naar vraag 41***
- 2 ja, we zijn reguliere deelnemer aan dat overleg → ***ga naar vraag 41***
- 1 ja, maar alleen op uitnodiging → ***ga naar vraag 41***
- 1 nee → ***ga naar vraag 42***

41 Welke onderwerpen komen daarbij aan de orde? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 5 het werven van leerlingen voor de opleiding
- 5 het aantal stageplaatsen dat nodig of beschikbaar is
- 0 voorkeur van apothekers voor bepaalde stagiaires
- 4 de opzet van de stage
- 2 het doel van de stage
- 2 de inhoud van de stage
- 2 problemen in de stage
- 2 de evaluatie van de stage
- 3 de beoordeling van de stagiaire
- 4 de begeleiding van de stagiaire
- 4 deskundigheidsbevordering van praktijkopleiders
- 6 de afstemming tussen de stage en het onderwijs
- 2 onduidelijkheden in het stageprogramma
- 4 kennis en vaardigheden die in de opleiding onvoldoende aan bod komen
- 6 nieuwe ontwikkelingen in het werkveld
- 6 nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs
- 0 overig

42 Over welke onderwerpen zou u (meer) overleg willen met de apothekers of praktijkopleiders in uw regio? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
- 2 het werven van leerlingen voor de opleiding
- 4 het aantal stageplaatsen dat nodig of beschikbaar is
- 2 voorkeur van apothekers voor bepaalde stagiaires
- 3 de opzet van de stage
- 1 het doel van de stage
- 5 de inhoud van de stage
- 2 problemen in de stage
- 4 de evaluatie van de stage
- 2 de beoordeling van de stagiaire
- 4 de begeleiding van de stagiaire
- 2 deskundigheidsbevordering van praktijkopleiders

5 de afstemming tussen de stage en het onderwijs
1 onduidelijkheden in het stageprogramma
2 kennis en vaardigheden die in de opleiding onvoldoende aan bod komen
5 nieuwe ontwikkelingen in het werkveld
4 nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs
1 overig, namelijk:
- *Uitleg over verschil en overeenkomst tussen onze opleiding en die van een ROC.*

43 Hoe tevreden bent u in het algemeen over de contacten met de apotheken?
0 zeer ontevreden
0 ontevreden
0 noch ontevreden nog tevreden
10 tevreden
1 zeer tevreden

44 Welke suggesties hebt u om de contacten met de apotheken te verbeteren?
- *Deelname aan regio-overleg KNMP.*
- *Geen.*

V Kwaliteit van de apotheek als leerbedrijf

45 Wat vindt u in het algemeen van de kwaliteit van de apotheek als leerbedrijf?
0 slecht
0 onvoldoende
8 voldoende
3 goed

46 Wat gaat in de apotheek goed? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
9 werken aan de realisatie van leerdoelen
8 werken aan praktijkopdrachten
7 leermogelijkheden creëren
4 eigen oefeningen en opdrachten aanbieden
11 de begeleiding van de stagiaire
5 evaluatiegesprekken voeren
6 beoordelingsgesprekken voeren
1 anders, namelijk:
- *Sterk afhankelijk van de apotheek.*

47 Wat gaat er op in de apotheek niet goed? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
1 werken aan de realisatie van leerdoelen
1 werken aan praktijkopdrachten
3 leermogelijkheden creëren
4 eigen oefeningen en opdrachten aanbieden
1 de begeleiding van de stagiaire
3 evaluatiegesprekken voeren
5 beoordelingsgesprekken voeren
3 anders, namelijk:
- *Begeleiders staan soms sceptisch tegenover andere opleidingen dan ROC t.w. afstandsonderwijs met praktijklessen.*
- *Soms beperkte werkzaamheden voor stagiaires.*
- *Sterk afhankelijk van de apotheek.*

48 Wat doet uw ROC om de kwaliteit te verbeteren van de apotheek als leerbedrijf?
- *Cursussen.*
- *Deelname aan overlegorgaan met apothekers en praktijkbegeleiders.*
- *Regionale bijeenkomsten over het begeleiden van stagiaires door praktijkbegeleiders, op vrijwillige basis, eenmaal per jaar*
- *Werkveldbijeenkomsten organiseren.*
- *Zo goed mogelijk contact houden.*

VI Doorstroom van leerlingen

49 Komt het voor dat leerlingen met de opleiding stoppen?
10 ja → ***ga naar vraag 50***
1 nee → ***ga naar vraag 53***

50 Hoeveel waren dat er dit schooljaar? 24

51 In welk jaar stoppen de leerlingen meestal met de opleiding?
6 in het 1ste jaar
0 in het 2de jaar
0 in het 3de jaar
2 dat varieert
1 er zijn geen verschillen tussen de leerjaren

52 Waarom zijn er dit jaar leerlingen met de opleiding gestopt? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
3 vanwege persoonsgebonden factoren zoals ziekte of verhuizing
6 vanwege persoonlijke problemen
2 vanwege problemen op school
8 vanwege studie- en beroepskeuze factoren (stagiaire vindt dit bijvoorbeeld niet de geschikte opleiding)
0 vanwege arbeidsmarkt- en (externe) omgevingsfactoren (stagiaire gaat bijvoorbeeld elders werken)
0 onbekend
2 anders, namelijk:
- *Onvoldoende goede studieresultaten.*
- *Te moeilijke opleiding.*

53 Wat doet u eraan om leerlingen voor de opleiding te behouden? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***
6 we proberen al bij het intake- of kennismakingsgesprek een beeld te krijgen van mogelijke risicofactoren
7 de leerling krijgt extra begeleiding als dat nodig is
11 bij problemen bekijken we met de leerling wat we kunnen doen

9 bij problemen in de stage nemen we contact op met de apotheek
0 daarvoor ondernemen we geen speciale activiteiten
0 anders

54 Hoeveel leerlingen, die nu in het laatste jaar van de opleiding zitten, zullen naar uw verwachting in een apotheek gaan werken?

Gemiddeld aantal leerlingen in het laatste jaar: 26.

Gemiddeld aantal leerlingen dat waarschijnlijk in een apotheek gaat werken: 21.

55 Hoeveel leerlingen, die nu in het laatste jaar van de opleiding zitten, zullen naar uw verwachting een vervolgopleiding gaan volgen?

Gemiddeld aantal leerlingen dat waarschijnlijk doorstroomt naar een vervolgopleiding: 50.

56 Waarom studeren leerlingen door? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

7 ze vinden zich nog te jong om al aan het werk te gaan
8 ze willen proberen een hbo-diploma te halen
3 ze willen proberen een baan te krijgen waarin ze meer kunnen verdienen
8 ze willen iets anders worden dan apothekersassistent
1 anders, namelijk:
- *Ze combineren de opleiding met een opleiding tot doktersassistent om te kunnen werken in de apotheekhoudende huisartspraktijk.*

VII Competentiegericht onderwijs

57 In welke mate wordt in de opleiding Apothekersassistent op uw ROC competentiegericht opgeleid?

2 in zeer geringe mate
0 in geringe mate
4 in enige mate
4 in sterke mate
1 in zeer sterke mate

58 Hebt u de apotheken geïnformeerd over competentiegericht onderwijs?

5 ja, elke apotheek → ***ga naar vraag 59***
4 ja, een deel van de apotheken→ ***ga naar vraag 59***
2 nee, geen enkele apotheek → ***ga naar vraag 60***

59 Hoe hebt u de apotheken geïnformeerd over competentiegericht onderwijs? ***Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.***

6 via schriftelijke informatie
8 op een daarvoor georganiseerde bijeenkomst voor belangstellenden
5 tijdens een bezoek aan de apotheek
1 anders, namelijk:
- *Via het overlegorgaan.*

60 Met welke uitspraken over de invoering van competentiegericht onderwijs in de apotheek bent u het eens of oneens?

Apotheken zijn zich nog maar net aan het oriënteren op competentiegericht onderwijs	6 eens 3 oneens 2 geen mening
Apothekers zijn goed geïnformeerd over competentiegericht onderwijs	2 eens 6 oneens 3 geen mening
Praktijkopleiders zijn goed geïnformeerd over competentiegericht onderwijs	3 eens 4 oneens 4 geen mening
Apotheken zijn bezig met het zetten van de eerste stappen met de introductie van competentiegericht onderwijs	7 eens 1 oneens 3 geen mening
Apotheken werken al volgens de uitgangspunten van competentiegericht onderwijs	0 eens 7 oneens 4 geen mening
Praktijkopleiders zijn onvoldoende toegerust om stagiaires te begeleiden volgens de uitgangspunten van competentiegericht onderwijs	4 eens 2 oneens 5 geen mening
De brede invoering van competentiegericht onderwijs in 2010 komt voor de meeste apotheken te vroeg	5 eens 1 oneens 5 geen mening

]

VIII Aansluiting overall

61 Krijgt u wel eens opmerkingen van apothekers dat bepaalde onderdelen van het vak te weinig in de opleiding aan bod komen?

9 ja → ***ga naar vraag 62***
2 nee → ***ga naar vraag 63***

62 Waarover en besteedt u hier dan extra aandacht aan?

Onderwerpen	Komt dit volgens de apotheker te weinig in de opleiding aan bod?	Besteedt u hier extra aandacht aan?
Rekenen	7 ja 0 nee	7 ja 0 nee
Bereiden	1 ja 5 nee	4 ja 2 nee
Farmaceutische patiëntenzorg	2 ja 4 nee	4 ja 2 nee
Taal	5 ja 2 nee	5 ja 2 nee
Beroepshouding	1 ja 3 nee	5 ja 1 nee
Overig, namelijk: Baliewerkzaamheden	1 ja 0 nee	0 ja 0 nee
Overig, namelijk: Geneesmiddelenkennis	2 ja 0 nee	1 ja 1 nee
Overig, namelijk: Handverkoop	2 ja	1 ja

	0 nee	0 nee
Overig, namelijk: Zelf-zorgmedicatie	1 ja 0 nee	1 ja 0 nee

63 Hoe tevreden bent u alles overziend over de aansluiting tussen de opleiding apothekersassistent en de praktijk in de apotheek?

0 zeer ontevreden
0 ontevreden
1 noch ontevreden nog tevreden
9 tevreden
1 zeer tevreden

Vragenlijst stagiaire

I Algemene gegevens

1 Wat is je naam?

2 In welke apotheek loop je stage?

3 Bij welk ROC volg je de opleiding?

4 Welke opleiding volg je?
- 7 voltijd BOL
- 0 deeltijd BOL
- 0 BBL
- 0 anders

5 In welk leerjaar zit je?
- 1 1ste leerjaar
- 3 2de leerjaar
- 3 3de leerjaar

6 Welke vooropleiding(en) heb je gevolgd? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***
- 5 mavo / vmbo-T
- 2 havo
- 0 vwo
- 0 leao
- 0 meao
- 0 mbo-opleiding
- 0 hbo-opleiding
- 0 anders

II De stage

7 Hoe ben je aan deze stageplek gekomen?
- 1 zelf gevonden
- 6 via het ROC
- 0 anders

8 Was het lastig om een stageplek te vinden?
- 2 ja → ***ga naar vraag 9***
- 5 nee → ***ga naar vraag 10***

9 Waarom was het lastig een stageplek te vinden? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***
- 0 apothekers hadden geen plaats voor een stagiaire
- 1 apothekers hadden al een stagiaire
- 0 apothekers gaven de voorkeur aan een ander type stagiaire
- 0 ik kon geen apotheek van mijn voorkeur vinden
- 1 ik kreeg geen reacties op mijn brief of e-mail waarin ik om een stageplek vroeg
- 0 sollicitatiegesprekken leverden niets op
- 1 anders, namelijk:
  - *In eerste instantie werd mij een plek aangeboden in […], die trok zich echter (om voor mij onduidelijke redenen) terug. Ook de plek bij apotheek Blanckenburgh was niet meteen zeker. Er was namelijk maar 1 stageplek beschikbaar waar ik en een andere leerling op konden solliciteren. Dit had ik ook verkeerd begrepen(dacht dat er sowieso plek voor mij was) en daardoor had ik vrij laat een brief gestuurd. Uiteindelijk is het, op voorwaarde dat ik ook als AOM ben gaan werken, toch goed gekomen.*

10 Heb je op school instructie gehad voor het voeren van een sollicitatiegesprek of kennismakingsgesprek in de apotheek?
- 4 ja
- 3 nee

11 Ben je vanuit school voorbereid op de stage?
- 6 ja
- 1 nee

12 Heb je in de apotheek een sollicitatie- of kennismakingsgesprek gehad?
- 6 ja → ***ga naar vraag 13***
- 1 nee → ***ga naar vraag 14***

13 In welke mate sloot het gesprek aan bij de instructie die je hebt gekregen of de verwachting die je had?
- 0 slecht
- 0 onvoldoende
- 4 voldoende
- 2 goed

14 Wis je van tevoren of deze apotheek voor jou geschikt was?
- 3 ja
- 4 nee

15 Heeft de apotheker of het ROC bepaalde eisen aan jou gesteld om hier stage te kunnen lopen? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***
- 2 de apotheker, namelijk:
  - *Motivatie tonen.*
  - *Voorwaarde is dat ik ook 16 uur als AOM'er in de week werk.*
- 1 het ROC, namelijk:
  - *Bewust zijn wat ik doe in de apotheek, motivatie tonen.*
- 5 geen van beide

16 Weet je wat je tijdens de stage in de apotheek moet doen om je leerdoelen te bereiken?
- 5 ja
- 2 soms wel, soms niet
- 0 nee

17 Bespreek je jouw leerdoelen met de apotheker of de vaste begeleider?

3 ja
4 soms wel, soms niet
0 nee

18 Krijg je hier in de apotheek voldoende gelegenheid voor?

5 ja
2 soms wel, soms niet
0 nee

19 Wat doe je als het niet lukt om een leerdoel of opdracht te realiseren? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***

6 ik bespreek dat met de vaste begeleider
1 ik bespreek dat met de apotheker
2 ik bespreek dat met mijn begeleider van het ROC
0 anders

20 Welke ondersteuning krijg je in de apotheek als het niet lukt om een leerdoel of opdracht te realiseren? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***

4 ik krijg extra tijd om opdrachten uit te voeren
4 ik krijg extra begeleiding
1 anders, namelijk:
- *Tot nu toe niet van toepassing, eerste stap zal overleg met mijn begeleider zijn.*

21 Welke ondersteuning krijg je van het ROC als het niet lukt om een leerdoel of opdracht te realiseren? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***

2 ik krijg extra begeleiding op school
4 het ROC neemt daarover contact op met de apotheek
1 anders, namelijk:
- *Tot nu toe niet van toepassing.*

22 Met wie in de apotheek bespreek je het verloop van je stage?

3 alleen met de vaste begeleider
0 alleen met de apotheker
4 met zowel de vaste begeleider als de apotheker
0 met niemand
0 anders

23 Zijn er over de begeleiding afspraken gemaakt?

4 ja, met de apotheker of vaste begeleider → ***ga naar vraag 24***
0 ja, met het ROC → ***ga naar vraag 24***
2 ja, met allebei → ***ga naar vraag 24***
1 nee, met geen van beide → ***ga naar vraag 27***

24 Waarover gaan die afspraken?

- Met de apotheker of vaste begeleider:
  - *Bijhouden van stageschrift en -map, planning van overlegmomenten, verdeling stage en AOM-taken.*
  - *Over hoe ik het beste begeleid kan worden.*
  - *Welke werkzaamheden en wanneer ik die uitvoer. De opdrachten van school wanneer ik die kan maken. Dat ik per dag 1 uur studie uur heb, etc.*
  - *Werktijd en opdrachten.*
- Met het ROC:
  -
- Met allebei:
  - *Alles wat in de apotheek zich afspeelt aan de stagiaire leren.*
  - *Door wie ik wanneer begeleid wordt.*
  - *Hoe de opdrachten verlopen.*
  - *Alles wat een stagiaire moet kunnen in de apotheek.*

25 Vind je die afspraken duidelijk?

5 ja
1 sommige wel, sommige niet
0 nee

26 Worden de afspraken nageleefd?

6 ja
0 soms wel, soms niet
0 nee

27 Hoe tevreden ben je over de begeleiding tijdens je stage door de apotheek?

0 zeer ontevreden → ***ga naar vraag 28***
0 ontevreden → ***ga naar vraag 28***
0 noch ontevreden nog tevreden → ***ga naar vraag 28***
2 tevreden → ***ga naar vraag 29***
5 zeer tevreden → ***ga naar vraag 29***

28 Waarover ben je niet tevreden? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***

0 feedback
0 contact met de vaste begeleider
0 inhoudelijke informatie
0 duidelijkheid over de verwachtingen
1 hulp bij het plannen van opdrachten
1 hulp bij het uitvoeren van opdrachten
0 anders

29 Als je in de apotheek onvoldoende wordt begeleid, vertel je dat dan op school?

3 ja → ***ga naar vraag 30***
2 soms wel, soms niet → ***ga naar vraag 30***
2 nee → ***ga naar vraag 31***

30 Wat doet je school daar dan aan? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***

0 zij nemen contact op met de apotheker
1 zij nemen contact op met de vaste begeleider
4 zij informeren mij hoe ik dat aan moet pakken
0 niets
1 anders, namelijk:
- *Nooit ontevreden geweest.*

31 Hoe tevreden ben je over de ondersteuning van het ROC tijdens je stage in de apotheek?
   0 zeer ontevreden → ***ga naar vraag 32***
   1 ontevreden → ***ga naar vraag 32***
   2 noch ontevreden nog tevreden → ***ga naar vraag 32***
   3 tevreden → ***ga naar vraag 33***
   0 zeer tevreden → ***ga naar vraag 33***

32 Waarover ben je niet tevreden? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***
   1 feedback
   1 contact met school
   4 begeleiding vanuit school
   0 inhoudelijke informatie
   1 duidelijkheid over de verwachtingen
   0 anders, namelijk

33 Mis je in de opleiding op school onderdelen die wel tot het werk van de apothekersassistent behoren?
   0 ja → ***ga naar vraag 34***
   5 nee → ***ga naar vraag 36***

34 Vertel je dat op school?
   - ja → ***ga naar vraag 35***
   - soms wel, soms niet → ***ga naar vraag 35***
   - nee → ***ga naar vraag 36***

35 Merk je dat de school daar wat mee doet?
   - ja, (bijna) altijd
   - soms wel, soms niet
   - nee, meestal niet

36 Aan welke onderdelen zou op school meer aandacht moeten worden besteed? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***
   2 rekenen
   2 geneesmiddelenkennis
   1 dispenseren
   3 zelfzorg
   4 voorlichting geven
   2 bereiden
   1 lezen en communiceren
   1 zelfstandig werken
   0 anders

37 Gaan er dingen in de praktijk anders dan op school?
   5 ja → ***ga naar vraag 38***
   1 nee → ***ga naar vraag 42***

38 Welke? ***Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.***
   2 manieren van bereiden
   3 communicatie met patiënten
   2 dispenseren
   1 anders, namelijk:
      - *Aanschrijven van medicijnen.*

39 Vertel je dat in de apotheek of op school?
   0 alleen in de apotheek → ***ga naar vraag 40***
   1 alleen op school → ***ga naar vraag 41***
   2 zowel in de apotheek als op school → ***ga naar vraag 40***
   2 aan geen van beide → ***ga naar vraag 42***

40 Merk je dat de apotheek daar wat mee doet?
   1 ja, (bijna) altijd
   1 soms wel, soms niet
   0 nee, meestal niet

41 Merk je dat de school daar wat mee doet?
   0 ja, (bijna) altijd
   2 soms wel, soms niet
   1 nee, meestal niet

III Doorstuderen

42 Ben je van plan na de opleiding apothekersassistent aan het werk te gaan in een openbare apotheek, bereidingsapotheek of ziekenhuisapotheek?
   4 ja, in een openbare apotheek
   0 ja, in een bereidingsapotheek
   1 ja, in een ziekenhuisapotheek
   0 nee, ik ga niet in een apotheek aan het werk
   3 anders, namelijk:
      - *Ik vind dit na ongeveer 1,5 maand stage en opleiding, nog te vroeg om te zeggen.*
      - *Ik wil graag doorleren voor docent in deze opleiding en misschien ook als stagebegeleidster.*
      - *Omdat mij dit erg leuk lijkt en ook bij mij als persoon past.*
      - *Ik wil graag verder leren, ik ben nog heel jong als ik mijn diploma heb.*

43 Ben je van plan of denk je erover om na je opleiding verder te studeren?
   6 ja → ***ga naar vraag 44***
   1 nee → ***ga naar vraag 48***

44 Waarom? ***Je kunt meerder antwoorden aankruisen.***
   0 ik voel me nog te jong om al aan het werk te gaan
   3 ik wil proberen een hbo-diploma te halen
   0 ik wil proberen een baan te krijgen waarin ik meer kan verdienen
   1 ik wil iets anders worden dan apothekersassistent
   3 anders, namelijk:
      - *Ik wil graag meer dan 1 beroep uit kunnen oefenen.*
      - *Ik wil meer leren.*
      - *Omdat het mij leuk lijkt ook voor hetzelfde beroep iets anders te doen zoals docent.*

45 Weet je al welke opleiding je wilt gaan volgen?
   0 ja→ ***ga naar vraag 46***
   5 nee→ ***ga naar vraag 47***

46 Heb je al met die opleiding contact gehad?
- ja
- nee

47 Onder welke voorwaarden zou je toch in de apotheek gaan werken? ***Je kunt meerder antwoorden aankruisen.***
1 als ik meer kan gaan verdienen
2 als ik door kan groeien naar andere functies in de apotheek
4 als ik het werken in de apotheek kan combineren met studeren
1 anders, namelijk:
- *Ik ga wel in een apotheek werken, maar wil uiteindelijk verder leren.*

IV Competentiegericht onderwijs

Het onderwijs op school is tegenwoordig gericht op competenties. Daarbij zijn niet meer de vakken van de opleiding het uitgangspunt, maar de praktijk van het beroep (en de problemen die je daarin tegen kunt komen). Je doorloopt niet meer vak voor vak de opleiding, maar werkt via opdrachten aan het verwerven van competenties. Vaak doe je dat samen met je klasgenoten. Leervragen moet je zelf formuleren.

ROC's zijn een aantal jaren geleden stap voor stap begonnen met het invoeren van competentiegericht onderwijs. We zijn benieuwd wat jou ervaringen hier mee zijn. Daarover gaan de volgende vragen.

48 Vind je de manier van leren op school anders dan in de praktijk?
4 ja → ***ga naar vraag 49***
2 nee → ***ga naar vraag 50***

49 Waaruit blijkt dat?
- *Balieles op school niet realistisch.*
- *Onze klas is een van de laatste groepen die nog module onderwijs krijgt i.p.v. competentiegericht. Ik heb het idee dat de lessen daardoor toch nog wat schoolser zijn dan in het nieuwe systeem (waarbij het ouder systeem mij overigens beter ligt).*
- *Op school is het meer theorie, en in de praktijk leer je meer door het ook echt te doen.*
- *Theorie is veel om te leren, terwijl je weinig van gebruikt in de apotheek.*

50 Merk je dat de praktijk (het werk in de apotheek) centraal staat of centraler komt te staan in de opleiding?
3 ja → ***ga naar vraag 51***
3 nee → ***ga naar vraag 53***

51 Hoe merk je dat?
- *Door de vele praktijklessen.*
- *Opdrachten zijn praktijkgerichter.*

52 In welke mate staat het leren in de praktijk centraal in de opleiding?
0 niet of nauwelijks
0 onvoldoende
1 voldoende
2 vaak

53 In welke mate vind je de opleiding op school een voorbereiding en aanvulling op wat je leert in de stage?
0 niet of slecht
0 onvoldoende
2 voldoende
4 goed

54 In welke mate lukt het je om zelf je leerdoelen of leervragen te formuleren?
0 niet of slecht
0 onvoldoende
5 voldoende
1 goed

55 Werk je met klasgenoten samen aan het maken van opdrachten?
4 ja
2 nee

V Kennis en vaardigheden

56 In dit deel van de vragenlijst staan drie vragen centraal:
- Met welke kennis en vaardigheden heb je wel of geen moeite op school?
- Met welke kennis en vaardigheden heb je wel of geen moeite in de stage?
- Krijg je daarvoor extra ondersteuning op school?

Rekenen	Heb je hier moeite mee op school?	Heb je hier moeite mee in de stage?	Krijg je hiervoor extra ondersteuning op school?
Doseringen (kerntaak receptafhandeling)			
Leeftijd bepalen aan de hand van geboortedatum en gewichtstabel kunnen toepassen	1 ja 6 nee	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee
Doseringen berekenen op basis van lichaamsgewicht	1 ja 6 nee	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee
Dagdosering berekenen op basis van sterkte geneesmiddel	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee
Berekenen totaal af te leveren aantal geneesmiddelen	0 ja 7 nee	0 ja 7 nee	2 ja 5 nee
Aantal geneesmiddelen berekenen op basis van dosis	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee	2 ja 4 nee
In doseringen rekenen met gewichtseenheden	0 ja 6 nee	1 ja 5 nee	2 ja 3 nee
In doseringen rekenen met volume eenheden	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee
In doseringen rekenen met E/ml	3 ja 4 nee	3 ja 4 nee	2 ja 4 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee

Receptenkosten berekenen			
Aftrekken	0 ja 7 nee	0 ja 7 nee	1 ja 6 nee
Optellen	0 ja 7 nee	0 ja 7 nee	1 ja 6 nee
Vermenigvuldigen	0 ja 6 nee	0 ja 6 nee	1 ja 5 nee
Delen	0 ja 6 nee	0 ja 6 nee	1 ja 5 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee
Algemene rekenkundige vaardigheden (kerntaak bereiden)			
Rekenen met verdunningen of verwrijvingen	3 ja 4 nee	3 ja 4 nee	1 ja 6 nee
Omrekenen op basis van percentages	1 ja 6 nee	1 ja 6 nee	1 ja 6 nee
Rekenen met percentages in procenten en promillages	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee	1 ja 6 nee
Rekenen met tijdseenheden	2 ja 4 nee	2 ja 4 nee	1 ja 5 nee
Rekenen met gewichtseenheden	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee	0 ja 6 nee
Rekenen met volume eenheden	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee	1 ja 5 nee
Rekenen met IE/ml	2 ja 5 nee	3 ja 4 nee	1 ja 6 nee
Volume naar gewicht en andersom	2 ja 5 nee	2 ja 5 nee	1 ja 6 nee
Rekenen met soortelijk gewicht	2 ja 5 nee	3 ja 4 nee	1 ja 4 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee
Overig (kerntaak logistiek)			
Rekenen met tijdseenheden	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee	1 ja 4 nee
Werken met cijferreeksen	0 ja 6 nee	0 ja 6 nee	1 ja 5 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee
Afrekenen			
Rekenformule incl./excl. BTW kunnen toepassen	3 ja 3 nee	2 ja 4 nee	1 ja 5 nee
Terugtellen bij afrekenen	1 ja 6 nee	1 ja 6 nee	1 ja 6 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee

Bereiden	Heb je hier moeite mee op school?	Heb je hier moeite mee in de stage?	Krijg je hiervoor extra ondersteuning op school?
Poedervormige toedieningsvormen (capsules, pulveres)	0 ja 7 nee	0 ja 7 nee	2 ja 5 nee
Dermatica (crèmes/zalven, gels)	0 ja 7 nee	0 ja 7 nee	2 ja 5 nee
Rectale toedieningsvormen (klysma's, zetpillen)	1 ja 5 nee	1 ja 4 nee	3 ja 3 nee
Niet-steriele vloeistoffen/ oplossingen	1 ja 6 nee	1 ja 6 nee	1 ja 6 nee
Steriele vloeistoffen/oplossingen	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee	3 ja 2 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee

Farmaceutische patiëntenzorg	Heb je hier moeite mee op school?	Heb je hier moeite mee in de stage?	Krijg je hiervoor extra ondersteuning op school?
Geneesmiddelenkennis			
Ademhaling	2 ja 4 nee	2 ja 4 nee	2 ja 4 nee
Afweersysteem	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee
Allergie	1 ja 5 nee	1 ja 5 nee	1 ja 4 nee
Botten, spieren en gewrichten	1 ja 3 nee	1 ja 3 nee	2 ja 2 nee
Hart en bloedvaten	3 ja 2 nee	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee
Hersenen en zenuwen	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee
Hormonen	3 ja 2 nee	3 ja 2 nee	2 ja 3 nee
Huid	1 ja 3 nee	1 ja 3 nee	2 ja 2 nee
Infecties	2 ja 2 nee	2 ja 2 nee	2 ja 2 nee
Kanker	2 ja 2 nee	2 ja 2 nee	2 ja 2 nee
Overige organen	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee
Ogen, oren, neus en mond	1 ja 3 nee	1 ja 3 nee	2 ja 2 nee
Man/Vrouw (zoals anticonceptie etc.)	2 ja 3 nee	1 ja 4 nee	2 ja 3 nee
Pijn klachten	0 ja 5 nee	1 ja 4 nee	2 ja 3 nee
Psychische klachten	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee
Reizen en vakantie	0 ja 4 nee	0 ja 4 nee	1 ja 3 nee
Seksueel overdraagbare aandoening (SOA)	2 ja 2 nee	2 ja 2 nee	2 ja 2 nee
Verslaving	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee
Dispenseren			
Receptafhandeling	0 ja 5 nee	0 ja 6 nee	1 ja 4 nee
Voorlichting/advies/informeren	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee	2 ja 3 nee
Normdoseringen	1 ja 4 nee	0 ja 5 nee	3 ja 2 nee
Informatie opzoeken (bijwerkingen, bijzonderheden etc.)	0 ja 5 nee	0 ja 6 nee	2 ja 3 nee
Medicatiebewaking recepten	2 ja 3 nee	1 ja 5 nee	3 ja 2 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee
Zelfzorg			
Voorlichting/advies/informeren	1 ja 4 nee	1 ja 4 nee	1 ja 4 nee

	WHAM vragen	0 ja 6 nee	1 ja 4 nee	1 ja 5 nee
	Zelfzorgmiddelenkennis	0 ja 6 nee	2 ja 4 nee	2 ja 4 nee
	Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee
Vakjargon				
	Medische begrippen en terminologie begrijpen	1 ja 4 nee	1 ja 4 nee	2 ja 4 nee
	Wetskennis en WGBO begrijpen	4 ja 2 nee	4 ja 2 nee	3 ja 3 nee
	Patiëntenbijsluiters begrijpen	1 ja 5 nee	1 ja 5 nee	1 ja 5 nee
	Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee

Taal	Heb je hier moeite mee op school?	Heb je hier moeite mee in de stage?	Krijg je hiervoor extra ondersteuning op school?
Mondelinge taalvaardigheid, Nederlands	1 ja 5 nee	2 ja 4 nee	1 ja 5 nee
Schriftelijke taalvaardigheid, Nederlands	1 ja 5 nee	2 ja 4 nee	1 ja 4 nee
Beheersing vreemde taal	1 ja 5 nee	1 ja 5 nee	3 ja 3 nee
Begrip van de Nederlandse taal/luistervaardigheid	0 ja 6 nee	0 ja 6 nee	1 ja 5 nee
Leesvaardigheid	0 ja 6 nee	0 ja 6 nee	1 ja 4 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee

Beroepshouding	Heb je hier moeite mee op school?	Heb je hier moeite mee in de stage?	Krijg je hiervoor extra ondersteuning op school?
Professionele omgang met cliënt	1 ja 6 nee	3 ja 4 nee	3 ja 4 nee
Professionele omgang met andere professionals (zoals artsen)	0 ja 7 nee	0 ja 5 nee	2 ja 4 nee
Bereidwilligheid om zich na diplomering te blijven ontwikkelen in het vak.	0 ja 7 nee	0 ja 7 nee	1 ja 6 nee
Nauwkeurigheid	1 ja 6 nee	1 ja 5 nee	1 ja 6 nee
Punctualiteit	1 ja 5 nee	1 ja 5 nee	1 ja 5 nee
Afspraken nakomen	1 ja 5 nee	0 ja 7 nee	1 ja 6 nee
Initiatief	0 ja 6 nee	2 ja 5 nee	1 ja 6 nee
Teamspirit, samenwerking	1 ja 6 nee	0 ja 7 nee	1 ja 6 nee
Overig, namelijk: -	- ja - nee	- ja - nee	- ja - nee